AIDAI

1

NAUJĄ BARĄ

1947 metų kovo mėnesį gautas iš Karinės Valdžios naujas leidimas — autorizacija — kultūriniam „Aidų“ žurnalui dabartinio leidėjo vardu.

Nors leistos sąlygos šiame šakotame Vakarų Europos gyvenime yra labai ir labai kuklios, tačiau ir ankštuose rėmuose žurnale bus stengiamasi pateikti skaitančiajai visuomenei medžiagos iš įvairių kultūrinio gyvenimo sričių.

Žurnalas, liesdamas tiek mums, lietuviams, specialiai rūpimas, tiek ir bendrąsias pasaulio problemas, laikysis krikščionybės principų ir skelbs straipsnių tautiniais, visuomeniniais ir socialiniais klausimais, spausdins orginalios ir verstinės grožinės literatūros pavyzdžių, duos mokslo ir meno naujienų, kultūrinės kronikos.

Žurnalas kviečia visuomenininkus, mokslininkus, rašytojus ir menininkus savo plunksna ir savo širdimi užpildyti jo puslapius, kviečia į tradicinę lietuvišką talką.

Tikėdamiesi visuomenės, o ypač inteligentijos, pritarimo, išeina „Aidai“ su viltingu pavasaro želmeniu.

1947 m. balandžio mėnuo.

Leidėjas ir redakcija

mėnesinis kultūros žurnalas

aidai

1947 metai balandžio mėnuo Nr. 1

KULTŪROS TRAGIZMAS

ANTANAS MACEINA

ĮVADAS

Kultūra yra žmogaus kūryba. Joks gyvulys kultūros nekuria ir negali kurti, nes jis negali išsiveržti iš savos aplinkos, negali pakilti viršum gamtos ir tuo pačiu negali savo darbams suteikti objektyvinės prasmės. Jis yra suaugęs su sava gyvenamąja aplinka. Jis yra šitos aplinkos dalis. Jis sudaro su ja, Uexküllio žodžiais tariant, vieną meliodiją, sukomponuotą pagal kontrapunkto dėsnius. Gamta gyvulį tam tikroje aplinkoje pagimdo ir pati jį su šita aplinka suderina. Ji duoda jam visa, kas reikalinga jo buvimui išlaikyti. Gyvulys yra aprūpinta būtybė. Tarp gyvulio ir gamtos nėra tarpo. Jis nestovi priešais gamtą, bet jis gyvena gamtoje giliausia šio žodžio prasme. Todėl kultūra jam yra ne tik negalima, bet ir nereikalinga.

Tuo tarpu žmogus, tasai „pirmutinis kūrinijos laisvūnas" (Herder), gyvena jau nebe vienoje kurioje apréžtoje aplinkoje, bet visame plačiajame Dievo pasaulyje. Aplinkos jis nebeturi. Jis turi tiktai pasaulį jo visumoje. Žmogus, pasak Herderio, neturi tokios vienalytės ir ankštos srities, kur jo lauktų tik vienas kuris darbas. Aplinkui jį guli ištisas darbų ir paskirčių pasaulis. Jis supranta viską. Jo sielos galios apima visą pasaulį. Jo įvaizdžiai nėra nukreipti tik į vieną tašką. Jis todėl gyvena gamtoje tik savo paviršiumi, nebūdamas su ja sujungtas savo gelmėmis. Užtat jis ir yra neaprūpinta būtybė. Gamta žmogui nieko neduoda, kas tiesioginiu būdu jį išlaikytų, kas jį apgintų nuo šalčio, nuo karščio, nuo žvėrių, nuo nuodingų augalų; kas tiktų jo drabužiams, jo pastogei, net jo maistui. Žmogus gema nuogas ne tik fizine, bet ir metafizine prasme.

Ir vis dėlto žmogus turi pasaulyje išsilaikyti. Jis pasirodė žemėje ne tam, kad išnyktų, bet tam, kad teigtų savo buvimą, kad ji išvystytų, ir įtvirtintų, kad patį jam grąsantį pasaulį pavergtų ir apvaldytų. Kuo pasigelbėdamas jis gali šitą savo uždavinį atlikti? Į ką atsirėmęs jis gali išsilaikyti ir apsiginti nuo tykojančios nelaimės? Jeigu gamta jam nieko nėra davusi, tai savo buvimui sąlygas jis turi susikurti pats. Jeigu gamta jį išstūmė iš pirmykščio rojaus, tai prarastą tėviškę jis taip pat turi pasigaminti pats. Jis pats turi pasistatyti naują pasaulį: pasaulį naujų formų, naujų objektų, naujų jausmų ir įspūdžių, kuriame jis būtų namie, kuris jam būtų savas ir artimas, kuris sudarytų pagrindą jam gyventi ir tobulėti.

Šitas tad naujas pasaulis, šitos naujos žmogiškojo gyvenimo bei veikimo sąlygos kaip tik ir yra kultūra. Ji duoda žmogui tai, ko jam nedavė gamta. Ji žmogų apsaugo ir išlaiko. Ji yra žmogaus tėviškė ir anas prarastasis rojus. Žmogus kuria kultūrą ne žaismui, ne malonumui, bet būtiniausiam savo buvimo reikalui. Kultūrinė kūryba yra žmogaus gyvenimo uždavinys, gal net vienintelis uždavinys. Ji yra žmogaus buvimo būdas, nes žmogus būna kurdamas. Todėl kultūros kilmė prasideda su žmogaus kilme. Nėra buvę nė vieno tarpsnio ir nė vieno žmogaus, kuris nebūtų turėjęs kultūros. Nekultūringas žmogus negali tiesiog fiziškai gyventi, nes jis negali išsilaikyti pirmykštėje laukinėje neperkeistoje gamtoje. Atskiros kultūrinės sritys gali atsirasti ir išsivystyti gana vėlai. Tačiau kultūra savo pagrindais yra buvusi visados. Kalba, įrankis ir bendruomenė yra tos pirmykštės ir pagrindinės sąlygos, kurios yra būtinos žmogui išsilaikyti. Jos tad kyla sykiu su pačiu žmogumi. Todėl kaip gyvuliui yra reikalinga gamta, taip žmogui yra reikalinga kultūra. Žmogus yra kultūringas pačia savo esme. Kurdamas kultūrą, žmogus teigia save, kaip žmogų. Jis savotiškai sukyla prieš gamtą, prieš gyvuliškąjį buvimo būdą, apreikšdamas tuo pačiu savo didybę ir savo galią. Gamtos atžvilgiu žmogus yra sukilėlis. Ir šitas sukilimas yra „tikrasis pasaulinės istorijos turinys" (H. Schaller). Tačiau ji yra ir kultūros tragizmo priežastis.

1. Kultūros tragizmo pergyvenimas

Kultūrai kurti žmogų yra apsprendusi pati prigimtis. Kultūra, kaip matėme, yra esminė žmogaus gyvenimo būtinybė. Ji padeda pagrindą žmogui būti, ji apreiškia jo vidaus pasaulį, ji suartina jį su kitais žmonėmis ir tuo būdu įvykdo būtiną jo norą būti drauge. Ji galop palaiko jo praeitį ir neša jo istoriją. O vis dėlto, kai jis šitą kultūrą susikuria, kai atsistoja priešais savo rankų darbus, jis pradeda jausti, kad susikūrė ne tai, ko giliausia savo esme buvo norėjęs. Jis pradeda jausti, kad jo kūriniai ne visiškai atitinka jo vidaus pasaulį, ne visiškai tobulai jį išreiškia ir tuo būdu ne visiškai pilnai jį patenkina. Su kiekvienu kultūros kūriniu yra susijęs kažkokios gilios tragikos pergyvenimas. Ne dėl to, kad šitie kūriniai yra daugiau ar mažiau netobuli, daugiau ar mažiau nepasisekę. Kiekvienas kūrėjas žino, kad dėl medžiagos nelankstumo, dėl jos visiškai kitokios prigimties, negu dvasia, kūrybiniai žmogaus pasiryžimai negali būti įvykdyti visu pilnumu, ir medžiaga negali virsti visiškai tobula dvasios apraiška. Tai viso mūsų žemiškojo gyvenimo nepasisekimas. Tai visų mūsų darbų netobulumas. Bet jis nėra tragiškas. Jis yra tik sunkus ir skaudus.

Tuo tarpu kultūros nepasisekimas yra pergyvenamas žymiai giliau. Kultūriniai kūriniai yra pergyvenami ne tik kaip netobuli, bet kaip iš principo nepasisekę, kaip iš principo nepataikę ten, kur žmogus norėjo. Kultūrinis kūrinys nepatenkina žmogaus ne dėl savo atsitiktinių netobulybių, bet dėl esminio savo pobūdžio. Kultūra žmogui pradeda atrodyti kaip viena didelė klaida ir apsirikimas. Kultūrinės tragikos pergyvenimas darosi susijęs su pačia kultūros linkme. Žmogus džiaugiasi kultūriniais laimėjimais ir jais didžiuojasi. Jis nuolatos juos kuria ir jais naudojasi. Tačiau po visu šituo džiaugsmu, po visa šita didybe ir nauda slypi kažkoks „ne tai", kažkoks gilus nusivylimas, kažkokios klaidos ir apsirikimo jausmas. Dar daugiau! Žmogus jaučia esąs priverstas šitą klaidą ir šitą apsirikimą nuolatos kartoti, esąs priverstas imtis kultūrinės kūrybos ir daryti ne tai, kas turėtų būti ir ko jis giliausia savo esme norėtų. Jis jaučia, kad kultūroje jis nuo kažko nutolsta ir kažką palieka. Ir vis dėlto jis turi nutolti ir turi palikti. Kultūrinė kūryba virsta savotišku žmogaus likimu, iš kurio jis negali išsivaduoti, nuo kurio jis negali pabėgti, kuriam jis yra būtinai palenktas, su kuriuo tačiau jis negali susitaikyti, nes jis veda ne tuo keliu ir duoda ne tai, ko žmogus savo gelmėse trokšta.

Iš šito jausmo kaip tik ir kyla kultūros, kaip savotiškos kaltės pergyvenimas. Kurdamas kultūros kūrinį žmogus jaučia daręs kažkokį nusikaltimą. Hölderlinas viename laiške savo motinai poezijos rašymą yra pavadinęs nekalčiausiu iš visų darbų. Heideggeris, aiškindamas šitą posakį, pastebi, kad poezijos rąšymas apsireiškia kukliu žaismo pavidalu. Jis savarankiškai išranda savo vaizdų pasaulį ir netrukdomai pasilieka fantazijos srityje. Tuo būdu šitas žaismas išsivaduoja iš apsisprendima rimtumo, kuris visados šiaip ar taip yra kaltas. Poezijos įjungimas į žaismo pasaulį nėra vienintelis. Huizinga visą kultūrą yra mėginęs suprasti, kaip žmogaus žaismą. Ir ne be pagrindo. Kiekviena kultūros sritis, ne tik poezija ar menas apskritai, yra žmogaus kūryba, vadinasi, savarankiškas ir laisvas jo fantazijos išradimas. Kiekvienas kultūros kūrinys netrukdomai gyvena vaizduotės pasaulyje. Todėl šią prasme kiekvienas kūrinys išsivaduoja iš apsisprendimo rimtumo ir virsta savotišku žaismu. Kultūrą žmogus kuria žaisdamas.

Tačiau šitame žaisme kaip tik ir glūdi kultūros tragizmas. Kultūra yra žmogaus žaismas. Tačiau žmogus jaučia, kad ji negali ir neprivalo būti žaismas, kad ji neturi stovėti anapus apsisprendimo, kad pats jos kūrimas jau yra savotiškas apsisprendimas, savotiškas susidūrimas su gyvenimo rimtimi. Kurdamas kultūrą žmogus žaidžia ne kuo kitu, kaip pačiu gyvenimu ir pačia būtimi. Todėl šitas žaismas darosi iš vienos pusės pavojingas, iš kitos — nusikalstamas. Tas pats Hölderlinas viename eilėraštyje sako: „Mums, jūs poetai, yra lemta nuoga galva stovėti po Dievo audromis. Tėvo spindulį, jį patį, sava ranka sugauti ir, apvilktą daina, atiduoti žmonėms šitą dangiškąją dovaną". Tuo Hölderlinas nori pasakyti, kad kūrėjas savo kūryboje yra tykomas pavojaus būti ištiktas šitų Dievo audrų, šitų būties žaibų; kad jis pats savyje gali būti nublokštas į visišką sugriuvimą, kaip Hölderlinas arba Nietzschė į beprotybę, kaip Mykolas Angelas į gilų nusiminimą, kaip daugybė į kančią ir nusivylimą savo darbais. Kūryba yra žaismas. Ir vis dėlto ji yra daugiau, negu tik žaismas.

Todėl Heideggeris, pratęsdamas minėtos Hölderlino minties aiškinimą, ir sako, kad poezija atrodo, kaip žaismas ir vis dėlto ji nėra žaismas. Žaismas suveda žmones draugėn, bet taip, kad kiekvienas pamiršta save. Tuo tarpu poezijoje žmogus susitelkia ant savo buvimo pagrindo. Kitaip sakant, gryname žaisme žmogus iš tikro užmiršta būties rimtį ir bent valandėlę pagyvena nuo bet kurios būtinybės laisvame pasaulyje. Tuo tarpu poezijoje užsimiršimas pasidaro negalimas. Priešingai, čia žmogus akis į akį susitinka su savo buvimo pagrindu. Čia jis kaip tik paregi būties gelmes ir tuo pačiu jos begalinį rimtumą. Todėl kiek žaisme apsisprendimo rimtumas nyksta, tiek poezijoje jis atsiranda. Susidūręs su savo buvimo pagrindu, žmogus turi apsispręsti ir tuo pačiu turi pamesti žaidęs. Poetas žaisdamas peržengia žaismą.

Tai tinka ne tik poezijai. Tai tinka ir kiekvienai kitai kultūros sričiai. Kiekvienas kultūros kūrėjas nuoga galva stovi po Dievo žaibais ir yra tykomas pavojaus būti ištiktas smūgio. Kiekvienas kūrėjas stengiasi sugauti aukštesnės tikrovės spindulį ir, apvilkęs jį pojustiniu pavidalu, perteikti žmonėms. Kiekvienas kūrėjas yra vedamas fantazijos ir todėl kiekvienas žaidžia. Tačiau šitame žaisme jis vykdo patį žmogaus buvimą, vykdo ir apreiškia aną aukštesnę tikrovę, kurios kultūroje jis kaip tik siekia. Todėl jo žaismas tikrumoje pasidaro nebe žaismas, bet pati rimtoji, pati tragiškoji gyvenimo ir būties tikrovė. Apsisprendimas virsta vienu iš esminių šito savotiško gyvenimo bruožų.

Apsisprendime už kultūrą kaip tik ir glūdi kaltės pergyvenimas. Kultūrinė kūryba yra jaučiama, kaip mėginimas kažką pagrobti ir kaip šito mėginimo nepasisekimas. Žmogus dažniausiai nežino, iš kur jam šitoks pergyvenimas kyla, kas yra jo priežastis, kodėl kultūra yra nepavykęs mėginimas. Tačiau šitoks jausmas jame visados yra. Jis lydi kiekvieną jo kūrybinį pasiryžimą ir pasirodo kiekvieno kūrinio atbaigime. Kai tik žmogus pasiryžta kurti, jis jaučia, kad jis, kaip tasai Prometejus, rengiasi nusikalsti. Iš kitos pusės, kai tik žmogus savo kūrinį baigia, jis pergyvena jį, kaip įvykdytą kaltę. Gali jis šituo kūriniu ir labai būti patenkintas, gali jo sąmonė jam sakyti, kad jis padarė nepaprastai didelį ir gerą darbą, tačiau savo pasąmonėje, pasilikęs vienas su savimi, jo kūrėjas visados jaučiasi kažką pagrobęs, kažką sulaužęs, kažkam todėl nusikaltęs. Kaltės jausmas glūdi žmogaus kūrybinėse pastangose ir iš jų yra neišnaikinamas.

Mitiniai pasakojimai, kuriuose yra įvystyta kultūros idėja, kaip tik aiškiai išreiškia šitą kaltės pergyvenimą. Jau pačioje žmonijos gyvenimo pradžioje, kaip pasakoja Šventraštis, kultūra buvo pastatyta ant nusikaltimo. Kainas nužudė savo brolį Abelį ir, savo neramios sąžinės klajonėms sustabdyti, įkūrė miestą. Kaino giminė išrado amatus ir menus, kolektyvinę gyvenimo formą ir techniką. Vadinasi, pagrinduose to, ką mes šiandien vadiname aukštąja kultūra arba civilizacija, glūdi jos kūrėjo nusikaltimas, iš kurio šita civilizacija kaip tik yra gimusi. Ta pati mintis slypi ir Romos kūrimo legendoje. Romulas užmušė savo brolį Remą ir įkūrė Romos miestą, atidarydamas tuo būdu duris ištisam civilizacijos tipui. Iš Romos išaugo valstybinė organizacija, teisė, šeimos tradicijos. Roma virto vienu iš europinės kultūros pagrindų. Ir štai, šitame pagrinde glūdi kaltė. Tačiau ryškiausiai kultūros ryšį su nusikaltimu vaizduoja Aischilo „Prikaltasis Prometejus". Šitoji drama taip pat yra ne individualinio, bet visuomeninio nusiteikimo padaras, nes jos siužetas yra paimtas iš graikų padavimų. Kaip žinome, Prometejus prieš Dzeusą valią, norinčią išnaikinti žmonių giminę, pavogė dangaus ugnies, atnešė ją žemėn, išmokė žmones kurti ir tuo būdu išgelbėjo juos nuo žlugimo. Žmonės prieš Prometejų gyvenę urvuose, buvę neišmintingi, negabūs, nieko nemokėję ir nieko nesupratę. Prometejus ugnies pagalba išmokęs juos dirbti žemę, statyti laivus, susekti žvaigždžių eigą, įspėti skaičių mįslę. Visi menai ir mokslai buvę jiems Prometejaus atnešti. Jo žygis buvęs tikra žmonijos palaima ir jos išsilaikymo pagrindas. Tačiau sykiu jis buvo ir didelis nusikaltimas. Vogdamas ugnį iš dangaus, Prometejus žinojo ką daręs. Jis žinojo, kad tuo jis atlieka didelį nepaprastos reikšmės žygį, bet sykiu daro ir didelį nusikaltimą. Jis pats tai aiškiai pasisako; „Norėjau nusikalsti, to neneigiu!". Už šitą nusikaltimą jis buvo Dzeuso prikaltas prie Kaukazo uolų, o plėšrus vanagas kas trečia diena atlėkdavo ir dras-

kydavo jo jaknas. Ir savo kančioje jis jau nebegalėjo sau padėti. Viso ko išmokęs žmones, padėjęs jiems susikurti žmogiškąjį gyvenimo būdą, pats sau nebegalėjo pagelbėti. Jis turėjo nusilenkti aukštesniam likimui ir prisiimti jo sprendimą.

Tai yra pasakojimai, kuriuose yra įvystyta kultūros, kaip kaltės, idėja. Šitos kaltės pagrindas yra nevienodas. Kaino ir Abelio istorijoje jis yra pavydas. Romulo ir Remo legendoje jis atrodo esąs konkurencijos baimė. Prikaltojo Prometejaus tragedijoje išeina aikštėn lyg ir karitatyvinis — humanistinis motyvas. Tačiau viena yra aišku, kad visi šitie pasakojimai apie kultūros pradžią ją sieja su nusikaltimu. Kultūrą kuria nusikaltęs žmogus, kuris sutrauko rysius su kažkuo, pasilieka vienišas — be savo brolio, be pirmykščio gyvenimo, iškeliauja į svetimą pasaulį ir šiai vienatvei užpildyti, šioms klajonėms sustabdyti jis pradeda kurti kultūrą.

Šitoje vietoje mes pradedame nujausti visų šitų pasakojimų prasmę ir sykiu nuvokti kultūros tragizmo šaltinį. Žmogus, kaip pradžioje sakėme, yra paleistas iš gamtos. Gamta savo išsivystyme siekė peržengti pati save ir sukurti tokį padarą, kuris būtų daugiau, negu gamta. Ir tai ji įvykdė žmoguje. Žmogus yra nebe gamta. Visa savo struktūra, savo norais, savo idėjomis, savo galiomis jis išsiveržia iš gamtinės srities. Grynoje gamtoje jis gyventi nebegali. Jis yra priverstas siekti kažko kito, kažkokio naujo gyvenimo laipsnio, kurį jis stato savo paties rankomis ir kurį mes vadiname kultūra. Tačiau iš kitos pusės, šitas pats žmogus pasilieka su gamta susijęs ir savo kilme ir savo prigimties sąranga. Jis yra kilęs iš gamtos. Jo tėviškė yra tasai Šventraščio minimas molis, iš kurio jį suformavo kurianti Dievo ranka. Jis nėra šiam pasauliui svetimas, atėjęs iš kažkur, bet kilęs iš to paties šaltinio, kaip ir visas gyvybinis pasaulis. Jis yra vienos ir tos pačios pasaulinės kūrybos vainikas ir tobuliausias jos laimėjimas. Savo kūnu jis ir toliau pasilieka su gamta susijęs. Jo kūnas yra gamta. Ir štai, šita gamta yra esmingai susieta su jo dvasia, kuri be gamtos negali veikti, negali įvykdyti begalinių savo norų. Žmogus yra paleistas iš gamtos labai savotiškai. Jis yra paleistas pagrindiniu savo būties principu, bet su ja suaugęs savo kilme ir savo prigimties sąranga. Jis yra apspręstas pats susikurti savo buvimui sąlygas, pats pasistatyti naują pasaulį. Iš kitos pusės jis yra taip pat apspręstas ilgėtis senojo pasaulio, ilgėtis pasinerti gamtoje, ištirpti joje, naudotis jos teikiamomis gėrybėmis ir jos vaisiais. Nebūdamas tiktai kūnas, žmogus negali su gamta susilieti taip, kad virstų jos dalimi, kad būtų joje, kaip Rilkė gražiai yra pasakęs, „visados įščiuje". Tačiau nebūdamas tiktai dvasia, jis taip pat negali pasidaryti gamtai visiškai svetimas. Jis negali netekti to išvidinio patraukimo, to išvidinio ilgesio į savo kilmės šaltinį. Gamta yra žmogaus tėviškė. Žmogus yra ją pametęs ir išėjęs pats savo rizika ir savo atsakingumu į platųjį pasaulį. Tačiau šitos prarastos tėviškės pasiilgimas yra nuolatos gyvas. Žmogui nekartą būtų malonu pamiršti savo ypatingą padėtį pasauly. Deja, jo sąmonė jam niekados neleidžia to patirti. Jis visados yra atsiskyręs ir vienišas savo atsiskyrime.

Šitoks tad priešgyniškas žmogus imasi kurti kultūrą. Kultūra jau nebėra gamtinis gyvenimo būdas. Kultūros gamtoje nėra. Kultūrinis kūrinys jokia prasme nėra gamtos daiktas. Jis nėra pirmykštis, kurį žmogus rastų. Ne! Jis yra paties žmogaus padaras. Jis yra pagrindas, ant kurio žmogus stato savo naują laisvės ir atsakingumo būseną. Kultūrinis kūrinys yra žmogus rastų. Ne! Jis yra paties žmogaus padaras. Jis kyla ne iš to, kiek žmogus yra su gamta susijęs, bet iš to, kiek jis yra nuo jos atsipalaidavęs. Todėl ir kultūros prasmė yra ne vesti žmogų į gamtą, bet, priešingai, jį nuo gamtos nuvesti kiek galima toliau. Kultūra yra žmogaus nutolimo ir atsipalaidavimo įtvirtinimas ir įamžinimas. Ir juo labiau žmogus apsisupa kultūros kūriniais, juo labiau pridengia nuo savęs gamtą. Kultūringas žmogus jau nebėra pirmykštis, laukinis žmogus, nors šis taip pat turi kultūros pradmenų ir tuo būdu esmingai skiriasi nuo gyvulio. Štai dėl ko kultūra yra specifinis žmogaus ženklas, kurio neturi ir negali turėti jokia kita būtybė. Kultūra įstato žmogų į visiškai naują kelią, kuriuo eidamas jis prie gamtos ne artėja, bet nuo jos tolsta.

Tačiau kultūra nepanaikina žmogaus susijimo su gamta. Gamtos pasiilgimas, anoji prarastos tėviškės nostalgija pasilieka net ir aukščiausios kultūros metu ir net labiausiai kultūringuose žmonėse. Dar daugiau. Kultūros išsivystymas net sustiprina šitą ilgesį. Kultūringėje kūryboje žmogus patiria, pad jis vis labiau gamtą palieka, kad jis vis labiau tolsta nuo savo pirmykščio šaltinio, vis labiau darosi jam svetimas ir nebesuprantamas. Jis pradela jausti, kad dvasios sritis nesugeba išsemti visos jo būtybės, kad dvasios susikurtas gyvenimas didele dalimi yra sausas ir troškus. Todėl noras grįžti atgal, noras pasinerti gamtoje tik dar labiau sustiprėja. Aukštos kultūros metu žmogus pradeda save pergyventi kaip ypatingai atvirą gamtai. Gamtos pasiilgimas, pasiilgimas irracionalumo, nekaltumo, pirmykščio nesąmoningumo atgyja visu stiprumu. Ryšio su gamta kultūra nenutraukia. Ji tik ją įtempia. Ir juo labiau jis yra įtemptas, juo labiau jis žmogų traukia.

Tiesa, šitas pergyvenimas glūdi ir kultūros pradžioje. Bet čia jis nėra toks aistringas. Čia jis apsireiškia ne tiek ilgesiu, kiek entuziazmu. Kultūros pradžia visados yra labai entuziastinga. Žmogus, kuris pradeda išsiveržti iš gamtos ir statyti naują pasaulį, nori eiti šituo keliu nepaprastai didingai ir džiugiai. Juo arčiau jis stovi prie gamtos, juo labau veržiasi tolyn nuo jos. Tačiau po visu šituo entuziazmu glūdi gilus nujautimas, kad šitas kelias jį veda tolyn nuo jo tėviškės, kad kūryba yra žmogiškosios vienatvės teigimas, kad ji yra žygis, kuris žmogui grąso. Nekurti kultūros žmogus negali, nes kitaip jis negalėtų pasaulyje išsilaikyti. Bet kurdamas kultūrą, jis paneigia gamtinį principą. Nekurdamas kultūros, jis sužlugdytų dvasią, kurios gamta nepatenkina ir neįvykdo. Kurdamas kultūrą, jis sužlugdo gamtą, kurios dvasia taip pat nepatenkina ir neįvykdo. Todėl nors kultūrinė kūryba prasidedą entuziastingai, vis dėlto ji yra lydima kaltės jausmo. Klausydamas dvasios, žmogus jaučia nusikalstąs gamtai, nuo jos nutoldamas ir ją net paneigdamas. Kultūrinė kūryba virsta entuziastingu nusikaltimu. Kiekvienas kultūros kūrėjas pergyvena savyje giliaprasmius Prometejaus žodžius. „Norėjau nusikalsti, to neneigiu". Žmogus nori nusikalsti, nes jis nori gyventi taip, kaip reikalauja jo dvasia. Tačiau šitas noras vis dėlto yra nusikaltimas, nes jis eina prieš gamtą ir tuo pačiu prieš patį žmogų, kadangi gamta yra vienas iš žmogiškosios būtybės sudedamųjų pradų. Kultūra kyla iš žmogaus atsitraukimo nuo gamtos. Ir žmogus šitą atsitraukimą įvykdo pats savo darbais.

Minėtuose pasakojimuose kaip tik ir glūdi šitokio dvasios ir gamtos konflikto mintis. Abelis, Remas, Dzeusas čia yra gamtinio gyvenimo simboliai. Kol žmogus yra su šituo gyvenimu taikoje, tol kultūra nekyla. Ji prasideda tik tada, kai Abelis su Remu yra nužudomi, o Dzeusas apvagiamas. Tai nusikalstamieji veiksmai. Tačiau jie duoda pradžią kultūrai, nes jie atpalaiduoja dvasią nuo gamtos. Kainas, Romulas, Prometejus yra atsipalaidavusios ir todėl kultūringos dvasios simboliai. Jie tragiški, nes jų prigimtyje glūdi nusikaltimas. Jie nužudo savo brolį, jie apgauna savo viršininką kad patys vieni paskui eitų jų pačių pasirinktu keliu. Kaltė tad glūdi pačiuose kultūros pagrinduose. Nepaneigusi gamtos, kultūra negali atsirasti. Bet paneigdama gamtą, ji paneigia sykiu ir vieną iš paties žmogaus pradų. Žmogus yra pastatytas tarp dvasios ir gamtos. Jis turi apsispręsti. Apsispręsdamas už gamtą, jis paneigtų dvasinį savo pradą ir tuo pačiu paneigtų save, kaip žmogų. Apsispręsdamas

už dvasią ir imdamasis kultūros, jis paneigia gamtinį pradą ir galutinėje išvadoje paneigia ir dvasią, kuri visados gamtos yra nešama. Tai tragiška žmogaus gyvenimo priešginybė. Kultūra iš šitos priešginybės kyla, todėl ir turi savyje tragiškų bruožų. Kultūros kūriniai darosi tragiški ne dėl atsitiktinio jų tobulumo, bet dėl to, kad jie yra gamtos neigėjai ir šito neigimo vykdytojai. Jie slepia savyje žmogaus dvasią, bet sykiu ir žmogaus kaltę. Štai kodėl žmogus kultūrą ir pergyvena kaip kažką ne tai, ko jis savo esme norėjo ir siekė. Kultūra pasidaro tiktai vienos gyvenimo pusės, tiktai žmogaus dvasios išraiška. Gamtinė pusė pasilieka tamsoje. Tuo tarpu žmogus giliausia savo prigimtimi siekia ir dvasios ir gamtos. Jis jas nori suderinti savotiškoje sintezėje. Kultūra tokios sintezės neduoda. Ji kyla tik iš dvasinio principo ir tik dvasinį principą savo konkrečiuose pavidaluose apreiškia. Todėl kultūriniai kūriniai kaip tik žmogų ir apvilia. Jie apvilia jį pačiu savo pobūdžiu, pačia savo esmine linkme. Kurdamas žmogus siekia būties pilnatvės, kurioje ir gamta ir dvasia turėtų savo dalį. Sukūręs jis pastebi, kad jis įvykdė tik vieną būties dalį, kad jis esmingai nuo šitos pilnatvės nutolo ir ją net paneigė. Todėl kultūros, kaip neišvengiamo apsirikimo, kaip būtinos klaidos ir kaltės, pergyvenimas pasidaro žmogui pagrindinis.

Konkrečiai šitas pergyvenimas reiškiasi trejopai. Visų pirma kultūrinis kūrinys atsistoja šalia kūrėjo, nuo jo atitrūksta, savo istorijoje pasidaro nebeaprėpiamas ir nebeapvaldomas. Dėl to žmogui kyla sąžinės tragizmas dėl atsakingumo už savo darbus. Žmogus jaučiasi esąs už savo kūrinius atsakingas. Bet sykiu jis žino, kad šitų kūrinių istorijos jis negali tvarkyti ir lenkti ten, kur pats norėtų. Atsakingumas ir sykiu neatsakingumas virsta tragiška priešginybe. — Toliau, kultūrinis kūrinys pereina į gyvenimą ir jame pasilieka, suimdamas šitą gyvenimą į tam tikras pastovias formas. Kai šitokių formų prisirenka daug, jos sustingdo gyvenimą ir jį apsunkina. Dėl to kyla konfliktas tarp gyvo tekančio gyvenimo ir sustingusių kultūrinių kūrinių. Žmogus savo paties rankomis nužudo savo dvasią. — Galop kultūrinis kūrinys yra ženklas, vadinasi, turįs ne realų, bet tik simbolinį buvimą. Tuo tarpu simbolis nėra realybė. Jis tik nurodo į realybę. Tačiau žmogus sava kūryba siekia ne simbolių, bet realybės. Jis nori gyventi ne ženklų, bet tikros būties pasaulyje. Dėl to kyla kultūros netikrumo, jos apgaulingumo pergyvenimas. Ženklas sueina į konfliktą su tikrove. — Vadinasi, atsakingumo tragizmas, sustingimo tragizmas ir netikrumo tragizmas yra trys konkrečios apraiškos, kuriomis išeina aikštėn savotiškas kultūrinio žmogaus gyvenimo prakeikimas ir kurios padaro, kad kūrėjas šalia džiaugsmo visados yra lydimas gilaus liūdesio ir nusiminimo.

2. Atsakingumo tragizmas

Kultūrinis kūrinys jau nebėra žmogaus sąmonės turinys. Jis yra objektas, stovįs šalia žmogaus ir priklausąs išviršinei tikrovei. Anksčiau buvęs žmogaus dvasioje idėjos, pergyvenimo ar jausmo pavidalu, kūrimo metu jis išeina iš subjektyvinio pasaulio, susijungia su gamtine medžiaga ir tuo būdu pasidaro nebepriklausomas išvidinei tikrovei, iš kurios jis yra kilęs. Kiekvienas kultūrinis kūrinys atitrūksta nuo savo autoriaus.

Ir tik atitrūkęs jis darosi pastovus. Kol kūrinys yra žmogaus dvasioje, tol jis kinta ir žlunga, kaip ir pats žmogus. Pastovus jis darosi tik tada, kai yra suimamas į tam tikras išviršines formas, kai atsistoja šalia žmogaus veikalo, statulos, paveikslo, simfonijos, įrankio ar kuriuo nors kitu pavidalu. Tačiau iš kitos pusės atitrūkimas nuo kūrėjo suteikia kūriniui savarankiškumo. Būdamas autoriaus sąmonėje, kūrinys yra visiškai jo priklausomas. Jis gali su juo daryti, ką nori. Tuo tarpu sykį paleistas iš sąmonės, kūrinys jau eina savu keliu. Kūrėjas šito kelio netvarko ir neapsprendžia, o kartais net nepramato. Išleistas veikalas, sukurta statula, padarytas techninis išradimas yra jau nebe mūsų galioje ir žinioje. Tiesa, kiekvienas kūrinys reikalauja žmogaus, kuris jį suprastų, kuris juo naudotųsi, vadinasi, kuris jį palaikytų jo, kaip kūrinio, buvime. Tačiau tokiu žmogumi yra jau nebe kūrėjas jau tik dėl to, kad kūrinys paprastai pergyvena savo kūrėją. Kūrėjas yra principialiai mirtingas, o kūrinys principialiai nemirtingas. Todėl kūrinio kelias nėra kūrėjo kelias. Labai dažnai kūrinys nueina priešingu keliu ir įgyja priešingos prasmės, negu jam kūrėjas buvo skyręs. Be to, kūrinio reikšmė istorijoje yra nevienaprasmė. Kartais jis yra laikomas didele gėrybe, o kartais net pamirštamas. Kartais jis kovoja prieš kurią nors kultūros sritį o kartais tą pačią sritį remia ir gina. Kūrinio reikšmės ir prasmės svyravimai istorijoje yra labai dideli, dažnai priešingi ir nepastovūs. Visa tai padaro, kad kultūriniai kūriniai, perėję į objektyvinę tikrovę, pasidaro daugiau ar mažiau kūrėjui svetimi. Jie yra jo ir sykiu ne jo. Jo jie yra savo kilme ir savo turiniu. Ne jo jie yra savo istoriniu buvimo būdu, savo prasme, savo reikšme ir savo įtaka.

Čia todėl ir kyla klausimas: kiek ir kaip kūrėjas yra atsakingas už istorinį savo kūrinio kelią? Paleidęs savo darbą į pasaulį, jis nebegali jo nei apspręsti, nei tvarkyti, nei prižiūrėti. Jo įtaka pasidaro nebeaprėpiama, jo reikšmė nebenumatoma. Atrodo, kad su kūrinio paleidimu į gyvenimą baigiasi ir kūrėjo atsakingumas. Žmogus juk negali atsakyti už tai, kas yra ne jo žinioje ir vadovybėje. Vis dėl to šitas klausimas neišsisprendžia taip lengvai, kaip iš sykio atrodo. Atsakingumas už savo darbus yra gilesnis, negu tik tiesioginis ir faktinis šių darbų tvarkymas. Žmonių sąmonėje glūdi įsitikinimas, kad žmogus atsako už savo darbus ir istorinėje jų eigoje. Šitas įsitikinimas yra išreikštas žinomoje pasakoje apie žmogžudį ir blogų knygų rašytoją. Abu šie piktadariai mirę ir abu nuėję į pragarą. Žmogžudys buvęs įmestas į didžiausią ugnį, kuri tačiau po kiek laiko prigesusi ir toliau vienodai rusenusi. Rašytojas iš sykio patekęs į menką ugnelę. Bet ji pamažu vis augusi ir augusi ir jos plėtimosi galo nebuvę matyti. Šiuo pasakojimu liaudies etinė sąmonė nori pasakyti, kad atsakingumo dydis yra susijęs su istorinių darbo pasėkų dydžiu.

Be abejo, šitas pasakojimas yra poetinis. Tačiau jis slepia savyje gilią prasmę, pro kurią mes negalime tylomis praeiti. Savų darbų neapvaldymas istorijoje dar nėra pagrindas neatsakyti ir už jų pasėkas. Jeigu kultūrinis kūrinys istorijoje yra vienaip ar kitaip suprantamas ir išaiškinimas, jeigu jis daro vienokios ar kitokios įtakos, matyt, jis savyje turi tokių pradų, kurie žmonėms leidžia jį vienaip ar kitaip suprasti, vienaip ar kitaip jį vertinti: matyt, jis skleidžia iš savęs tam tikrą dvasią ir todėl daro vienokios ar kitokios įtakos. Tuo tarpu šituos elementus ir šitą dvasią kūrinyje yra realizavęs kūrėjas. Tuo būdu jis yra realizavęs ir aną įtaką, kuri istorijoje paskiau išsivysto ir apsireiškia. Kūrėjui tad priklauso ne tik pati gėrybė, bet ir jos pasėkos istorijoje. Mes ne be prasmės kalbame apie įtaką Platono, Aristotelio, Augustino, Kanto, Hegelio. Mes nesame toki skrupulatai, kad sakytume, jog šitoji įtaka kilo tiktai iš jų veikalų. Mes priskiriame šitą įtaką jų asmenims ir juos pačius vienaip ar kitaip vertiname. Galimas daiktas, kad šitoks vertinimas nėra absoliučiai tikslus. Gal būt jis reikalauja tikslesnės išraiškos. Tačiau savo esmėje jis nėra klaidingas. Jis, kaip ir anas liaudies pasakojimas, slepia savyje atsakingumo tragizmą, kuris kyla iš savotiško kultūros buvimo jos istorijoje.

Kultūrinė kūryba yra gilus dorinis aktas, nes ji užangažuoja visą žmogaus asmenybę. Mes kuriame ne viena kuria savos būtybės galia, bet visu savimi. Kūryba kyla iš žmogiškosios mūsų visumos. Ji todėl yra labiausiai mūsų. Mano kūrinys yra labiau mano, negu mano kūnas. Mano kūrinys yra tarsi antrasis mano Aš, kuris simboliniu būdu atsisto-

AKORDAI / JURGIS BALTRUSAITIS

Gerbk kibirkštėlę —
Gieda žynys —
Ją gi išskėlė
Amžių ugnis . . .

Gerbk ir mažytį
Mirksnį, kaip ją —
Mirksny gi švyti
Amžių gija . . .

Bet tas, kas kliovės
Blizgiais dienas,
Amžių tikrovės
Nebežinos . . .

Jis savo dalį
Žiupsniais išskleis —
Eikit, kas gali,
Amžių keliais.

ja šalia manęs. Todėl joks kitas veiksmas nėra tiek susijęs su mūsų asmenybe, joks kitas veiksmas nėra toks asmeninis, kaip kūryba. Tuo pačiu joks kitas veiksmas nėra toks etinis, kaip kūryba, nes mūsų veiksmų etiškumas priklauso nuo jų asmeniškumo laipsnio. Juo kuris mūsų darbas yra labiau mūsų asmenybės nešamas, juo labiau jis yra dorinis. Asmenybė yra dorovės šaltinis ir pagrindas. Visa, kas iš jos kyla, kas yra su ja susiję, kas turi vienokį ar kitokį su ja ryšį, visa yra dora ar nedora. Tuo pačiu ir kultūrinė kūryba, kiek ji nebėra gamtinis veiksmas, yra etinės kategorijos. Ji nėra anapus gėrio ir blogio. Priešingai, ji egzistuoja pačiame etinių žmogaus veiksmų centre.

Tačiau su kiekvienu doriniu veiksmu yra susijęs atsakingumas. Atsakingumas yra žmogaus nusiteikimas prisiimti vertybinį arba nevertybinį savo veiksmų pobūdį. Savo veiksmais žmogus užangažuoja patį save ir pasiryžta savo veiksmų verte save išmatuoti. Atsakingumas todėl nėra nei kurio nors įgimto polinkio nei kurio nors intereso dalykas. Jis yra susijęs su asmeniniu žmogaus gyvenimu, su jo Laisve, su jo apsisprendimu. Žmogus yra atsakingas todėl, kad laisvi jo veiksmai giliausia prasme yra jo aktai, kad į juos jis įdeda pats save, kad per juos jis pats save apreiškia. Todėl jų vertę jis ir prisiima ant savęs, nes šita vertė giliausia prasme yra jo paties vertė. Atsakingumas todėl savo gelmėse yra ne kas kita, kaip žmogaus atitikimas patį save. Žmogūs neatsako tik už tai, kas yra ne jis pats. Kas kyla ne iš jo, kas nėra su jo Aš susiję, to verte jis negali savęs matuoti, nes šita vertė yra ne jo vertė, ir už tai jis yra neatsakingas. Žmogus neangažuoja savęs už ne save.

Tačiau kultūriniai kūriniai kaip tik yra jis pats, atsistojęs simboliniu būdu šalia savęs. Kultūra nėra gamtinis veiksmas, bet dvasios žygiai, vadinasi, kuo labiausiai asmeniniai ir sąmoningi. Todėl už kultūrinę kūrybą žmogus kuo labiausiai yra atsakingas. Būdama asmeninė, ji tuo pačiu yra kuo labiausiai dorinė ir žmogų angažuojanti. Atsakingumas už savo kūrybą yra atsakingumas už patį save. Išreikšdamas kultūros kūrinyje patį save su savo vidaus pasauliu, kūrėjas tuo pačiu išreiškia jame savo vertę arba nevertę. Todėl jis paskui ir turi šitą vertę prisiimti, kai ji atsistoja prieš jį objektyvuotu pavidalu. Paneigti atsakingumą už kultūros kūrinius reikštų paneigti žmogaus atitikimą patį save. Etinėje žmonijos sąmonėje atsakingumas už savo darbus yra giliai įsišaknijęs, ir darbų vertingumas visados yra siejamas su asmenų vertingumu.

Bet atsakingumas apima ne tik patį veiksmą. Jis apima ir šito veiksmo pasėkas. Juk pats veiksmas savo vertę apreiškia ne tiek savo praeinančiame dinaminiame momente, kiek pasiliekančiuose rezultatuose. Todėl ant šitų rezultatų kaip tik ir rymo visu savo svoriu žmogaus atsakingumas. Tai tinka ir kultūrai. Kultūrinė kūryba yra toks veiksmas, kuris būtinai apsireiškia tam tikrais objektyviniais rezultatais. Kūryba, kuri nepaliktų po savęs nieko objektyvaus ir pastovaus, net nebūtų kūryba tikrąja šio žodžio prasme. Kultūrinis veiksmas todėl nėra toks, kuris praeina, bet toks, kuris pasilieka. Dar daugiau, Kultūrinis veiksmas esmingai stengiasi pasilikti kultūriniuose kūriniuose, pasilikti amžinai, iškildamas viršum laiko ir viršum erdvės. Amžinumas ir pastovumas yra svarbiausi kultūrinio veiksmo siekimai. Jeigu tad žmogus yra atsakingas už savo veiksmo pasėkas, tai kultūroje šitas atsakingumas pasidaro ypatingai sunkus. Siekdamas savo kultūrine kūryba tam tikrų amžinų ir pastovių rezultatų, žmogus įdeda juosna savo vertę arba nevertę ir tuo pačiu ją įamžina. Simboliniu savo buvimu kūlturiniai kūriniai pasilieka visados ir tuo pačiu visados išreiškia ir palaiko juose glūdintį kūrėjo vertingumą arba nevertingumą. Išgelbėdami nuo žlugimo asmeninio vidaus pasaulio turinį jie tuo pačiu išgelbsti ir jo vertę. Todėl ir šitos vertės prisiėmimas arba atsakingumas čia darosi ypatingas, kadangi ir pati šita vertė yra nebepraeinanti.

Kultūrinių kūrinių reikšmė bei įtaka istorijoje yra ne kas kita kaip objektyvuotos kūrėjo vertės išsiskleidimas ir išsivystymas laiko eigoje. Kol šita vertė buvo tik jo vidaus pasaulyje, ji darė įtakos tik jam pačiam. Tačiau kai ji buvo įdėta į kūrinį ir kai šitas kūrinys tapo paleistas į gyvenimą, ji pradėjo daryti įtakos visiems, kas tik su ja susiduria. Tačiau juk šita įtaka nėra keno nors kito įtaka. Ji nėra svetima įtaka, atėjusi kultūros kūriniui iš šalies. Ji yra patiės kūrėjo asmeninės vertės apsireiškimas per jojo kūrinius. Istorijoje kūrėjas kalba ne tiesiog, bet per savo darbus. Tačiau visados kalba jis pats, ne kas kitas. Todėl savaime aišku, kad už šitą kalbą jis ir turi būti atsakingas. Paneigti istorinį kūrėjo atsakingumą reikštų paneigti jo buvimą savame kūrinyje. Kiek kūrėjas savame kūrinyje gyvena, tiek jis yra už šitą kūrinį ir atsakingas. Šiuo atžvilgiu atsakingumo problema didelių sunkenybių nesudaro.

Sunkenybės prasideda tada, kai paliečiame šito atsakingumo prisiėmimą. Principialiai kūrėjas yra atsakingas už savo kūrinius ir už jų istorinę įtaką bei reikšmę. Tačiau jis gali šito atsakingumo nepri-

siimti jau tik dėl to, kad jis gyvena žymiai trumpiau, negu jo kūrinys. Fiziškai kūrėjas gali net gyventi. Bet jeigu jis yra ištiktas dvasinio aptemimo, kaip Hölderlinas, Nietzschė ar Strindbergas, jis vistiek nebegali prisiimti atsakingumo už savo darbus. Tas pat reikia pasakyti ir apie pasėkų pramatymą. Paprastai sakoma, kad už pasėkas žmogus yra atsakingas tik tiek, kiek jas pramato. Tačiau kultūrinėje srityje toksai pramatymas yra labai menkas. Joks kūrėjas negali pramatyti, kokios reikšmės jo kūrinys turės svetimų tautų ir svetimų laikų žmonėms, kaip jis bus suprantamas ir vertinamas po daugelio amžių. Aprėžtas žmogaus buvimas ir čia nustato ribas atsakingumui prisiimti.

Visa tai padaro, kad principinis atsakingumas už savo darbus pradeda nesutapti su faktiniu šito atsakingumo prisiėmimu. Iš esmės kūrėjas yra atsakingas už visą istorinį savo kūrinio kelią, už visas pasėkas, kurių jo darbas istorijoje palieka, nes tai yra paties autoriaus asmeninio vertingumo ar nevertingumo išsivystymas. Tačiau konkrečiai autorius negali šito atsakingumo prisiimti, nes jis yra arba jau miręs, arba ištiktas dvasinės tamsos, arba galop nepramatęs to, kas su jo kūriniu įvyks. Kiekvienu tad atveju mes negalime realaus asmens nei už jo darbų istorinius nuopelnus girti nei už jo istorines klaidas peikti. Šitas atsakingumo ir jo prisiėmimo išsiskyrimas pasidaro ryškus dar ir dėl to, kad paprastai kultūros kūriniai savo įtaką išskleidžia ir išvysto tiktai po ilgesnio laiko. Kūrėjas savo kūrinio pražydimo paprastai nesulaukia. Jis negali pasidžiaugti nei dėl jo teigiamybės nei nuliūsti ar atgailoti dėl jo neigiamybių. Mirtis užantspauduoja kūrėjo gyvenimą, jį galutinai įvykdo ir užbaigia. Kas vyksta po mirties, nors tai būtų jo paties vertės ar nevertės išsivystymas, jau nebegali jo faktiškai paliesti, nes jo vienoks ar kitoks likimas jau būna išspręstas.

Šitoje vietoje mes kaip tik ir susiduriame su kultūros atsakingumo tragizmu. Žmogus kuria kultūrą, objektyvuoja savo vidaus pasaulį su jo verte, jaučia atsakingumą ir sykiu žino, kad šito atsakingumo jis negalės išgyventi visa jo pilnatve, negalės pasigėrėti savo darbų vertingumu nei atgailėti už jų nevertingumą. Atidavęs savo kūrinius istorijai, jis negali nei pramatyti jų išsivystymo nei aprėpti jų reikšmės bei įtakos. Savotiškas likimas atsistoja tarp jo ir jo kūrinių. Neperregima uždanga uždengia nuo jo akių istorinį jo paties išsiskleidimą. Žmogus nežino, ar jo kūriniai turės kokios nors reikšmės, kokia šita reikšmė bus, kaip ateitis juos supras ir panaudos. Ir vis dėlto jis t u r i kurti. Kultūrinė kūryba virsta savotiška rizika etinėje srityje. Žmogus kuria rizikuodamas, kad jo darbai istorijoje ne tik neduos to, ko jis norėjo, bet, atvirkščiai, nueis visai priešinga linkme. Tiesa, kiekvienas etinis veiksmas yra susijęs su tam tikra rizika. Bet kultūrinėje srityje šita rizika yra pati didžiausia, nes mes čia rizikuojame nebepataisomu dalyku. Kūrinių mes juk nebegalime pakeisti. Jeigu tai dar yra įmanoma, kol autorius gyvas, tai jam mirus, šita galimybė absoliučiai dingsta. Leisdamas tad savo kūrinius į pasaulį, kiekvienas kūrėjas rizikuoja, kiekvienas kūrėjas atsistoja prieš gilią tamsą ir abejonę. Bus mano kūriniai istorijoje vertingi ar nevertingi? Išskleis jie savo eigoje mano vertingumą ar nevertingumą? Padės jie tautai ir žmonijai ar jai pakenks? Ir nėra jokių nulemiančių argumentų šioms abejonėms išblaškyti. Čia nieko nepadeda nei gera kūrėjo valia nei kilni jo intencija. Kultūros istorija yra pilna pavyzdžių, kad net ir iš geriausios valios kilę kūriniai žmonijos gyvenime virto didžiausiomis pabaisomis. Kultūros kūrinio vienoks ar kitoks istorinis reikšmingumas neturi ryšio su kūrėjo subjektyviniu nusiteikimu. Todėl šitas nusiteikimas ir negali panaikinti anos rizikos ir pašalinti anų skaudžių abejonių. Viską galų gale nulemia tik paties kūrėjo apsisprendimas: leisti kūrinį į pasaulį ir rizikuoti, ar neleisti ir sunaikinti?

Šito tragizmo gilumas padidėja dar ir dėl to, kad kiekvienas kūrinys yra lydimas psichologinio džiaugsmo, kuris neleidžia kūrėjui abejoti savo darbo vertingumu, tuo būdu pridengdamas netobulybes bei klaidas. Tik tada, kai kūrinys įsijungia į objektyvinį gyvenimą, kai jame pradeda jis skleistis, tik tada jis pasirodo vispusiškoje šviesoje su visomis savo geromis ir blogomis ypatybėmis. Bet jį pataisyti ar atšaukti tuomet dažniausiai jau esti per vėlu.

Bet ir čia dar nėra atsakingumo tragikos galas. Kultūros įtakos išsivystymas istorijoje yra tragiškas ne tik kūrėjo, bet ir paties kūrinio atžvilgiu. Jau sakėme, kad kultūros srityje principinis atsakingumas nesutampa su šito atsakingumo konkrečiu prisiėmimu. Kultūrinio kūrinio išsivystymas ir jo reikšmė yra begaliniai. Tuo tarpu jo kūrėjo gyvenimas yra trumpas. Konkrečiai kūrėjas atsako už savo kūrinius tik tol, kol jis yra gyvas. Tačiau jo kūrinys gyvena ir daro įtakos, ir kūrėjui mirus. Jo įtaka tada ne tik nemažėja, bet paprasti dar padidėja, nes, kaip sakėme, kūriniui išsiskleisti reikia kiek ilgesnio laiko. Kam tada tenka atsakingumas už šito kūrinio įtaką, už jo reikšmę ir už jo vertę? Jo autoriaus jau nebėra. Net jeigu tikėsime į anapusinį gyvenimą, tai vistiek šio gyvenimo kintamumas baigiasi su mirtimi. Žmogaus darbų išsivystymas po mirties jau nebegali pakeisti jo likimo, kuris įvyksta mirties momentą. Kūrėjo darbų išsivystymas konkrečiai jo jau nebegali paliesti. Ką tad jis liečia? Atrodo, kad nieko. Atrodo, kad už kultūros kūrinių istorinį gyvenimą niekas neatsako, kad jų teigiama ar neigiama įtaka niekam nepriskiriama ir nieko neįpareigojanti. Kūrėjas pasilieka atsakingas principialiai. Tačiau šitas principinis atsakingumas pasidaro dėl siaučiančios mirties fiktyvus. Todėl atrodo, kad kultūriniai kūriniai banguoja istorijos gyvenime niekeno nebevaldomi, niekeno neapsprendžiami ir niekam neatsakingi. Už jų niekas nebestovi, kas etiškai juos neštų, kas duotų jiems etinės prasmės. Bet tuomet išeina, kad kultūra išsiveržia iš etinių kategorijų ir atsistoja anapus gėrio ir blogio, kad ji virsta tikrai tik žaismu, tiktai kažkokia chimera, iliuzija, svajone, sapnu, niekam nepadedančiu, bet ir nekenkiančiu.

Tačiau tikrumoje taip nėra. Kultūrinis kūrinys visados daro teigiamos ar neigiamos įtakos. Jis visados padeda arba kenkia, išgano arba pražudo. Vadinasi, jis nėra žaismas, nėra chimera ar svajonė, bet rimtas etinis objektas. Jis nėra anapus gėrio ir blogio. Bet jeigu taip, tai kas nors t u r i b ū t i už jį atsakingas, atsakingas ne tik principaliai, bet ir konkrečiai. Kame nors t u r i laikytis kultūros istorinio išsiskleidimo etinės šaknys. Čia mes vėl grįžtame prie to paties pirmykščio klausimo. Atrodo, kad kultūros atsakingumo atveju atsiduriame prieš kažkokią paslaptį. Iš vienos pusės mes jaučiame, kad turi būti kažkas, kas atsakytų už kultūrą jos istorijoje. Iš kitos tačiau pusės, mes nesugebame surasti, k a m šitokį atsakingumą reikėtų konkrečiai uždėti. Iš tikro, kas gi atsakys už visas tas teorijas, sistemas, valstybes, bendruomenes, mokslo ir meno kūrinius, kurių pilna žmonijos istorija, kurie teikia pasauliui džiaugsmo ir laimės, bet sykiu ir kančios bei kraujo? Kas gali imtis atsakingumo, jeigu kultūrinių kūrinių įtaka dar nėra pasibaigusi, jeigu jie visi dar daugiau ar mažiau veikia, supainiodami žmonijos istoriją ligi neišnarpliojamo audinio? Kas gali išraizgyti tas gijas, kurios nusitiesia tūkstančius metų? Filosofija į šituos klausimus atsakyti neįstengia. Ji tik prieina išvados, kad etinis kultūros kūrinių pobūdis yra aiškus; kad principialiai už jį yra atskingas kūrėjas; kad etinio savo vertingumo kūrinys nenustoja ir nuo kūrėjo atitrūkęs. Tačiau kai reikia pasakyti, kas konkrečiai turi už šitą vertingumą atsakyti, filosofija nežino. Filosofijos darbas su šitomis išvadomis pasibaigia. Kultūros atsakingumo tragizmas iškyla visu savo gilumu ir sykiu sunkumu. Tačiau jo išsimezgimas glūdi kažkokioje tamsoje.

P. Augius-Augustinavičius

Iliustracija
(medžio raižinys)

Pavasaris

Pavasaris spindi, ir teka grioveliais
Džiaugsmingai klegėdama pasako jo,
Ir bėga per lauką atsargūs vėjeliai
Paskleisti pakvipusios laimės gajos . . .

Beržai vienmarškiniai, kasas išsipynę
Dėkodami žemei lašėja sula,
Ir aukso svajonėm nusvirę žirginiai
Virpėdami gėrisi miško byla . . .

Pavasari mielas, rods, imsi ir klaupsi,
Į mėlyną dangų iškelsi rankas
Ir visas virpėsi lyg vėversio liaupsė,

Kad džiaugsmas ateina, kad pumpuras skečias,
Kad laukiamas retas ir saulėtas svečias
Pažadino keltis iš miego lankas! . .

Marianopolis, 1946. 3. 10.

J. AISTIS

Yra gi mūs

Yra gi mūs visų sapnų, visų troškimų
Graži ir nuostabi šalis,
Kur skausmo, ašarų, nepastovaus likimo
Nei vardo žvaigždės neišlis . . .

Tenai regėjimų neišmatuoti toliai
Mus ves tolydžio ir vilios —
Mūs polėkių, svajonių, dužusių lig šiolei,
Supančiot niekas nevalios . . .

Yra, yra šalis nevystančios jaunystės
Ir laiko bėgiui abuoja —
Giedrios širdžių kalbos, skaisčios sielų draugystės
Ir laimės žydinti veja . . .

Nėra ten purvo, nėra ogios rutinos voro,
Nėr sielą varžančių saitų,
Nėr žemės įgeidžio ir nuodėmingo noro,
Ten visa gera ir platu . . .

Nėra masinančios prieš laiką kasdienybės,
Nėra dienų ėdrios rūdies,
Suėdančios troškimų polėkį beribį,
Betrykštantį iš mūs širdies . . .

Yra, yra visų sapnų, visų troškimų
Graži ir nuostabi šalis,
Kur skausmo ašarų, nepastovaus likimo
Nei vardo žvaigždės neišlis . . .

Paryžius, 1945. 7. 14.

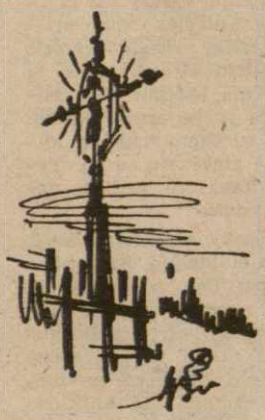

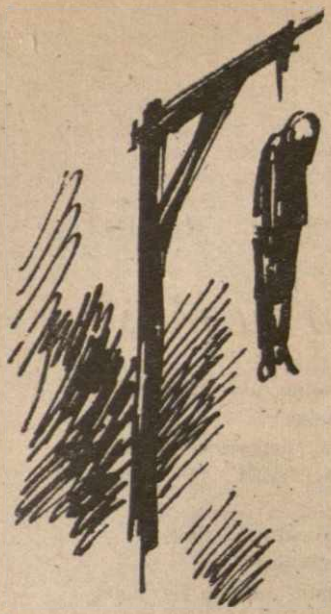

Pranas Kozulis

Pakaruoklio klumpė

Į rytus nuo Rygos miesto, dideliame pušyne, vasaros saulės įkaitintame smėlyje yra Salaspilio stovykla. Ten tūkstančiai pilkais rūbais prisidengusių žmonių nuo ryto iki vakaro linguoja begalinėse vilkstinėse mediniais neštuvais tampydami žemę, smėlį ir akmenis, ir tas judėjimas neturi nei galo nei pradžios. Rodos, tai yra tikra nevilties bala, į kurią visi, kas gyvas, neišvengiamai grimsta ir grimsta. Taip vilkstinėj per smėlį slenkantis šešėlis neturi nei vardo nei pavardės; jis yra „kuli", ir jį gali stumdyti, vaikyti, mušti ir užmušti kiekvienas, kuris trokšta kraujo.

Vieną kaitrią liepos mėn. priešpietę iš pilkosios skudurų tekmės atsiskyrė keturi šešėliai ir pastatė vidury smėlėtos aikštės į viršutinę staklių dalį panašų griozdą. Kada ant skersinio buvo pririšta susirangiusi virvė, aš supratau, kad tai yra tikros kartuvės.

Netrukus pilkieji Salaspilio „kuli" buvo iš visų kampų suvaryti ir tvarkingai surikiuoti aikštės vidury prieš kartuves. Nežymiai prisiglaudęs prie savo lango aštrių virbų, sekiau tą nepaprastą dramą. Mačiau, kaip centrinė stovyklos gatve artėjo eisena: gal kokie šeši surištom rankom „kuli" ir daugybė ginkluotų sargų. Tylumoj aiškiai kaukšėjo medinės nelaimingųjų klumpės.

Pačiam priešaky einantis pilkasis žmogus staiga stabtelėjo. Sargybinis jį smarkiai pastūmė, tuo metu jo viena klumpė nusmuko nuo kojos ir pasiliko vidury kelio. Ir taip žmogus prie kartuvių nuėjo tik su viena klumpe. Aikštėje vyko ilgos ceremonijos, kol pamačiau, kad kažkieno rankos judina susirangiusią virvę. Tą momentą man žybtelėjo mintis, kad aš neturiu matyti to reginio, jeigu dar noriu likti gyvas. Tai buvo toks aiškus ir stiprus nujautimas, kad aš visai nesąmoningai, lyg kažkokios jėgos verčiamas, užsimerkiau.

Kai vėl atveriau akis, virvė jau buvo įtemta, o pilkieji žmonės ilgom virtinėm slinko į šalis.

Likusieji penki „kuli" surištomis rankomis, sargų varomi, ėjo pro vartus, ir už keliolikos minučių pušynėly nuaidėjo penkios aštrių šūvių salvės.

Vidury kelio liko medinė klumpė, ir niekas jos nepajudino. Vakare, jau visai sutemus, dar vis mačiau smėlyje tamsų taškų, bet kitą rytmetį ant kelio klumpės jau nebebuvo.

* * *

Ant paties jūros kranto, Kaugurciems žvejų kaimo trobelėse buvo apgyvendintos vadinamos darbo komandos, sudarytos daugiausia iš Salaspilio sulysusių šešėlių.

Jie dar ilgai negalėjo naujoje aplinkoje atsipeikėti ir nustebę žvalgėsi į kaimelio sodus ir laukus, lyg pirmą kartą gyvenime būtų išvydę. O jūra buvo mūsų tikroji meilė ir viltis. Niekados neilstantis jos ošimas buvo toks jaukus ir pažįstamas, lyg tėviškės sodų šlamėjimas. Rodos, iš bangų aiškiai išsiskirta žodžiai: „Neñusimink, žmogau, aš tavęs neapleisiu amžinai" . . .

Tiktai jūra, tiktai iš tolumų atlekiančios ir į krantą negyvai sudūžtančios bangos teikė mums stiprybę ir norą gyventi. Nuo ryto iki vakaro turėjome rausti žemę ir versti girioje kelmus, bet naktį mes vėl jautėme šalia savęs ramų miegančios jūros pulsą. Ji buvo taip arti, kad vėtroje aptaškydavo mūsų trobelės langus. Man labiausia patikdavo, kai naktį kildavo audra ir jūra imdavo staugti. Mūsų trobelės tada braškėjo ir siūbavo — man rodės, kad mes plaukiame neregėtu greičiu ir kitas rytmetis mus užtiks kituose krantuose.

Vieną tokią audringą naktį vienas žmogus dingo iš trobelės. Niekas nematė, kai jis atsikėlė ir išėjo pro duris, bet visi mes įsivaizduojame jo sulinkusią figūrą, žaibų šviesoje imantį savo skurdų maišiuką, griaustiniui trenkiant atidarantį duris ir išeinantį į audroj staugiančią naktį.

Paskui mūsų sargai mus lojojo, keikė ir tardė, bet apie bėglį nieko nežinojom. Tačiau kiekvienas mes tyliai džiaugėmės, kad nors vienas iš tos vergų gaujos pasieks Lietuvą ir žmones. Pamažu jų įsiutimas praėjo, ir mės vėl kas rytą su kastuvais žingsniavome bangų sumuštu smėliu prie griovio ir sutemus vėl tuo pačiu taku atgal į savo trobeles.

Buvo paskutinės šiltos ir tvankios vasaros dienos. Vakarais krantus apsiausdavo lengvai peržvelgiama migla, bet jūra visados lieka tyra ir aiški. Temstant ji susilieja su tolimu vakaro pašvaistėje spindančiu dangum, ir tada atrodo, kad mūsų tamsusis krantas yra visos žemės pabaiga, o toliau tęsiasi pilnos žvaigždynų begalinės erdvės.

Tokioje ramioje vakaro sutemoje grįžom nuo griovio ir buvom sustatyti prieš viršininkų trobą. Kaip visados, savo kalbos įžangoje vyriausias šefas išplūdo ir iškilmingai pranešė:

— Aš turiu jums pranešti, kad prieš dvi savaites pabėgęs bėglys yra Rygos apylinkėse sulaikytas ir jau teismo sprendimu pakartas. Jūs turite įsidėmėti, kad visur jus atras teisingumo ranka, kur jūs bebūtumėt: Latvijoj, Vokietijoj ar pačiam pragare. Aš dar pakartoju, kad niekas, niekas neišvengs teisingumo galybės. Dabar galit eiti gulti, tinginių tauta!

* * *

Tą naktį ilgai nemiegojau. Nemiegojo ir mano kaimynas. Aš girdėjau, kaip jis vartėsi ant savo šiaudų guo-

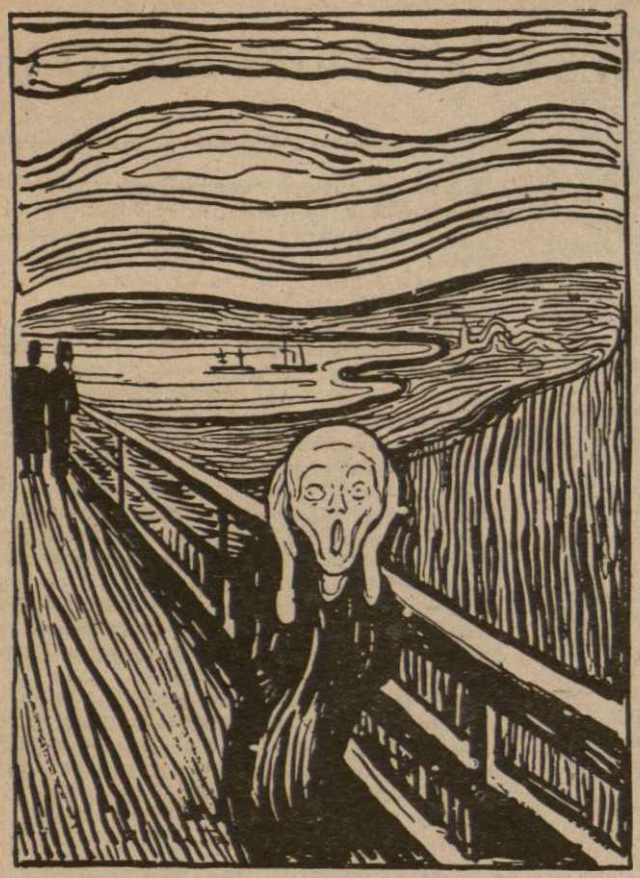

Edvard Munch

ŠAUKSMAS

lio. Paskui atsisėdo. Pro langą puolanti vakarų dangaus prieblanda nušvietė jo ištįsusį veidą, kuriame buvo matyti tik didelės žibančios akys.

Pakilau ir aš. Jūros tolumoje po dangų šliaužiojo milžiniški spindulių pluoštai ir skraidė ugniniai šoviniai. Mes gėrėjomės tuo reginiu, lyg tai būtų paruošta tamsiam mūsų vargui pagražinti. Apie vidunaktį spektaklis užgeso, bet mes dar ilgai, lyg laukdami naujo stebuklo, žiūrėjome į jūroj įsigalinčią ramybę.

— Gražu, kai Rygą puola, — tariau savo kaimynui, bet jis nieko neatsakė, atrodė, kad tas žmogus sustingo. Pamažu jūros veidrody vėl ramiai išsiskleidė žvaigždynai, jis giliai, giliai atsiduso ir pradėjo:

— O vis dėlto ir jį pakorė. Taip aš ir galvojau. Salaspily irgi bandė mano likimo draugai bėgti, bet juos sugavo: vieną mūsų akyvaizdoje pakabino, o kitus ten pat, pušynėlin nuvarę, nudaigojo. Mes abu šalimais stovėjome ir matėme, kaip vienas pakeliui į kartuves pametė savo klumpę. Bet kai jau tas turėjo pakibti ant virvės, aš, lyg nujausdamas, kad nevalia žiūrėti į žmogaus niekinimą, užsimerkiau, o draugas visą laiką, akis išvertęs, įdėmiai sekė visas smulkmenas. Aš tvirtai tikėjau, kad už tai palies jį Viešpaties ranka. Aš dar daugiau nusigandau, kai kitą rytą, rankiojant stovyklos gatvėse šiukšles, jis pasiėmė ant kelio pamestą naują ir gražią pakaruoklio klumpę, o savąją, kuri buvo sena ir suskilusi, nusviedė už tvoros. Kai mes drauge linguodavome su neštuvais, ta klumpė kaukšėjo daug garsiau, kaip mūsų klumpės, ir aš pradėjau jo bijoti ir vengti, nes jaučiau, kad jį turi ištikti baisus likimas. Kai mus varė apkasų kasti, visiems išdavė naujus batus. Tada mano draugas įsidėjo klumpes į maišelį ir pasiėmė su savim. Kai jis pabėgo, jo guolyje nebuvo likę jokio daiktelio, tiktai galvugaly šiauduose užtikau tas dvi klumpes. Ilgai aš galvojau, kur jas padėti, ir vieną vakarą, niekam nematant, įmečiau į jūrą. Nunešiotoji palaikė klumpė tuojau paskendo, bet naujoji pakaruoklio apsisuko keletą ratų ir pamažu nuplaukė į vakarus. Nori juokis, nori — netikėk, bet paminėsi mano žodį: dar daug, daug mirs nesava ir baisia mirtimi žmonių toje šaly, į kurią nuplaukė pakaruoklio klumpė. —

Jis nutilo, ir mes dar ilgai, lyg mumijos, sėdėjome trobelės lange. Virš jūros pasirodė artėjančios aušros atspindžiai, o krante vienas po kito ėmė busti vasaros paukščiai. Mes sukritome į savo šiaudų guolius, ir vos tik bandžiau sudėti akis, mačiau jūra plaukiančią baisiąją klumpę.

* * *

Jau vėlyvą rudenį didžiuliu laivu mes išplaukėm į vakarus ir kaip tik ta pačia kryptimi, kur nuplaukė anoji klumpė. Bet mano draugas pasiliko Baltijos krante. Jis paskutiniąją naktį, kada, prieš įeidami į uostą, nakvojom žvejų kaimely, pabėgo.

— Aš niekados nekeliausiu ten, kur nuplaukė mano draugo klumpė. Aš geriau liksiu čia, nors nesu tikras, kad bangos neišmetė jos į šitą krantą. Bet... mirtis savo žemėje yra daug lengvesnė, — buvo paskutiniai jo žodžiai.

Aš vis negaliu pamiršti tų prietaringo ir vargų nukankinto žmogaus žodžių. Jo liguista vaizduotė ir tamsus nujautimas buvo kažkas panašu į tikrą ir įvykusią pranašystę.

Nuo tų neramių dienų praslinko keletas metų, bet man atrodo, kad ta pakaruoklio klumpė tebeplaukioja jūroj, o audringos bangos vis grūmoja ją išmesti į žmonių apgyventus krantus.

LIETUVIŲ TAUTOS VALSTYBINĖS SĄMONĖS REIKŠMINGIEJI ETAPAI

Ženonas Ivinskis

1. Praeitis ir dabartis

Šiandien tik žvalgomasi į ateitį. „Kas bus toliau?", „Kas bus toliau?" kiekvienas baimingai klausia, nes tas labai miglotas „toliau" tampriai rišasi ir su kiekvieno ateitimi. O praeitis? Ar ji begali turėti kokios reikšmės? Tiesa, prisiminimas savos praeities buvo svarbiausias vaidmuo lietuvių tautai atgimti. Juk aušrininkai, pirmoje eilėje Dr. Basanavičius, iš kiekvienos tokios praeities liekanos, iš kiekvieno daikto, iš perkūno kulkos, akmens kirvuko, piliakalnio, kryžiaus ar lapinės kepurės ir t. t. majestotiškai išvedė garbingą Lietuvos praeitį, nurodė jos brangumą, mokė vertinti savo kalbą ir tėvynę. Paliesdamas tokią liekaną, kiekvienas aušrininkas stengėsi virpinti sustingusią lietuvio sielą, jai kvėpė naujos gyvybės. Vadinasi, per istoriją ir jos meilę atgimimo veikėjai b u d i n o i r p r i k ė l ė tautą.

Bet mums gi, mums, ar beverta jaudintis ir interesuotis mūsų valstybinio organizmo praeitimi, ar beverta juo sielotis, kada iš viso chaotiškame dabarties pasaulyje, laikų įvykių ratui nuostabiai intensyviai sukantis, dedasi tokie sukrečiantys dalykai.

Gal ir šiuo metu rašyti apie lietuvių tautos valstybinę sąmonę praeityje reiškia tą patį, ką krapštytis ir tyrinėti seną prieštvaninį mamuto dantį, kuris jau skaitosi amžiams žuvęs organizmas ir šiandien bėra įdomus tik paleontologui. Ar ta mūsoji praeitis tad beturi kokios prasmės?

Į tai atsakome: lietuvių tautos dabartį su praeitimi jungia šimtai matomų ir nematomų siūlų. Toji praeitis yra pamokinanti, kelrodis į dabartį, parodant, jog ne vien musų generacijai tėra uždėtas toks sunkus bandymas.

Tad žvilgsnis į ją. Reikėtų nuosekliai apžvelgti tris svarbiausius tokios praeities tarpsnius: 1) senojo tipo valstybinę sąmonę (iki 18-jo amž. galo), 2) tautinę sąmonę (19-tojo amž. antroje pusėje) ir 3) naujojo tipo valstybinę samonę dabar. Bet mes čia pasitenkinsime atvaizdavimu senosios lietuvių valstybinės sąmonės.

2. Lietuvių valstybė — pozityvus veiksnys germanų ir slavų tautų tarpe.

Apie lietuvių tautą, žiūrint tos viešosios nuomonės, kuri apie ją susidarydavo, galima drąsiai pasakyti prancūzų posakį: „Elle n' a pas eu une bonne presse". Taip. Ji neturėjo laimės išvysti sau palankios spaudos.

Kai po I-jo Didžiojo karo lietuviai bandė a t k u r t i praeityje buvusią garsią savo valstybę, įvairių jų valstybingumui priešingų veiksnių pasaulio opinijai toji nauja valstybė buvo stengiamasi gana nepalankiai perstatyti. Nepalankiai ji buvo sutinkama ne viename krašte. Šita, iš eilės jau a n t r o j i lietuvių valstybė šalia karinių pastangų tad turėjo pakelti ir kovą su ją liečiančiomis neteisybėmis.

Panašiai yra buvę ir anksčiau praeityje. Toks jau buvo lietuvių tautos likimas, kad nepalanki propaganda yra juos lydėjusi jau nuo p i r m o s i o s jų valstybės pradžios.

Kai Lietuvą norėjo užgrobti vokiečių ordinas, jo tikslas buvo prieš tuos pagonis krikščioniškoje Europoje paskleisti kiek tik galima ž i a u r e s n i ų ir įspūdingesnių žinių. Juk tik tokiu būdu buvo galima laimėti daugiau kryžiaus karo dalyvių į nuolatines „Litauerreisen".

Klaidinga bei netiksli informacija pasiliko ir tolimesniems šimtmečiams, nors Lietuva jau buvo krikščioniška ir prisijungusi prie vakarų Europos kultūros. Dar žymiai vėliau, trūkstant apie Lietuvą naujesnių ir tikslesnių žinių, tos pasenusios ir atgyvenusios žinios būdavo stereotypiškai pakartojamos, nurašomos, perspausdinamos.

Taigi apie Lietuvą ir lietuvius buvo ir tebėra rašoma visokių netikslumų. Jie buvo, be kitko, dažnai priskiriami slavams, artimiausieji jų giminės senieji prūsai (Pruzzi) dažnai laikyti germanais, nors visai s a v a r a n k i š k a lietuvių tauta, su savita kalba, nepriklauso nei slavams, nei germanams.

Tiesa, lietuviai viduriniais amžiais nebespėjo vakarų Europai užimponuoti savo valstybinio ir socialinio gyvenimo formomis, nes, kai Lietuva įėjo istorijon, vakaruose jau buvo išsivystę luomai, išaugusi riterija, susikūrę miestai ir t. t. Bet tada lietuviai užimponavo savo sugebėjimu tvarkyti plačių Nemuno ir Dniepro plotų tautas.

Mažai kas pažymi dabar tą reikšmingą faktą, kad lietuvių tauta buvo ne tik svarbus pylimas prieš t o t o t o r i ų J u o d o s i o s j ū r o s rajone invaziją į Europą, bet ir B a l t i j o s j ū r o s srityje stiprus barjeras kryžiuočių ordinui ir germanų ekspansijai į rytus. Ji per kartų kartas vedė likiminę kovą su imperialistiniais vokiečių ir rusų siekimais, vis tuo pačiu nusiteikimu apginti savo nuo seniausių laikų gyvenamą kraštą ir laisvę.

Apskritai atkreiptinas yra dėmesys į tą faktą, jog per šimtus metų lietuvių valstybė yra pasirodžiusi kaip n a u d i n g a s faktorius rytų ir vakarų Europos sąvartoje. Bandysim iškelti tos tautos praeities reikšminguosius momentus, akcentuodami jos beveik aštuonių šimtų metų senumo v a l s t y b i n g u m ą ir jo pasireiškimą šimtmečių bėgyje.

3. Pirmosios lietuvių valstybės užuomazga.

Vakarų Europa jau gyveno tikrųjų vidurinių amžių laikus, popiežiaus ir imperatoriaus savitarpio kovas, kryžiaus karų Palestinon karštį, o apie lietuvių tautą rašytuose šaltiniuose vis dar nieko nebuvo užsiminta. Todėl, remiantis labai pripuolamomis žinutėmis, jos politinis gyvenimas pradedama minėti nuo tada, kai ordino kronikininkai (13 amž.) ir truputį anksčiau rusų metraščiai („lietopisiai") ėmė užrašinėti trumpas pastabas apie lietuvių tautą. Paprastai buvo manoma, kad tik 13 amž. lietuvių tauta susiorganizavusi. Iš tikrųjų ji jau žymiai anksčiau buvo politiškai išsivysčiusi.

Bet dar ir 12-tasis amž. palieka lietuvių tautą miglose. Tiesa, jau tada lietuviai buvo sudarę stiprius politinius vienetus, buvo atskirų galingų kunigaikščių bei karo vadų. O šie nuvesdavo savo kariuomenių būrius į tolimus karo žygius šiaurėje (Novgorodo, Pskovo respublikos), rusų srityse iki Dniepro plotų ir lenkų žemėse iki Vyslos ir mažosios Lenkijos.

Bręstant valstybiniam gyvenimui, lietuvių tautos energija per kraštus liejosi. Vis daugiau buvo kondensuojama tų tolimų žygių, kurie nebūdavo tik palaidų gaujų nusiaubimai. Yra tada lietuviuose — vieno teritorialinio kunigaikščio valdžioje — ir drausmė, ir susiklausymas. Tuose savo žygiuose, kaimynų kronikų dažnai minimuose, turi jie ir techniškų priemonių (tiltui pasistatyti, taranų pilims imti ir t. t.), o pats apsiginklavimas nėra menkesnis už aplinkinių tautų. Jau bronzos ir geležies amžiai proistorikui įtikinamai parodo, kaip liudija iškasamieji kapinynuose papuošalai, ginklai, namų apyvokos reikmenys gana aukštą lietuvių materialinę kultūrą.

Lietuvių karingumą ir narsą nuolat kelia ypač dvi seniausios rytinio Pabaltijo kronikos (Henriko, vad. „Latviu", kronika; Eilėtoji Livonijos kronika). Bet ir juodvi nenurodo, kas buvo tas valdovas, kuris dar, berods, 12-tajame amž., prieš pasirodymą pirmojo Lietuvos karaliaus Mindaugo († 1263), jau buvo s u v i e n i j ę s lietuvius.

Tas lietuvių suvienijimas vienon valstybėn įvyko tuo metu, kai dar negrasė j o k s išorinis priešas, kai nebuvo kaimynystėje nė pavojingo vokiečių ordino. Susijungimas vyko savaime, be išorinių veiksnių, ir jis ėjo iš pačios tautos, kai vienas didesnis ir vis stiprėjąs kunigaikštis, įgavęs pastovios tendencijos savo valdžią didinti, pagaliau sujungė dešiniojo Nemuno ir Neries plotų lietuvius. Šitaip jis išplėtė jau savo viršenybę ne tik ant kitų pajungtų sritinių kunigaikščių, bet ir tuose artimiausiuose rytiniuose plotuose, kur dar priešistoriniais laikais lietuviai buvo gyvenę kompaktiškai, tačiau į kuriuos jau anksti buvo prasidėjusi rytinių slavų (gudų) kolonizacija.

13-tojo amž. pradžioje Lietuvos valstybė pasirodė jau p o l i t i š k a i t i e k s t i p r i, kad ji v i s u o s e, net ir gausesniuose to šimtmečio susitikimuose su Livonijos ordino ir jo vakaruose surinkta kryžininkų kariuomene, ateinančia į Lietuvą iš Livonijos, atvirame kovos lauke išeina vis laimėtoja: 1236 — Saulės kautynės, 1260 — didysis Durbės laimėjimas, 1267 — Lenevardeno laimėjimas, 1270 — didžiulis kryžininkų sumušimas šiaurės Lietuvoje.

Politiškai subrendusi ir iš dalinių kunigaikštijų bei teritorijų susijungusi į vieną v a l s t y b i n į organizmą, pagaliau Lietuva stengiasi kultūriškai s u a r t ė t i su vakarais, ypač kai pasikrikštija valdovas Mindaugas. Priimdamas jį į Europos krikščioniškųjų tautų ir valstybių bendruomenę, popiežius Inocentas IV-tasis suteikė jam k a r a l i a u s vainiką. Vadinasi, visuomeniniu ir tarptautinės teisės požiūriu Lietuva įgijo a u k š t e s n ę valstybinio gyvenimo formą, buvo pakelta į karalystę. Tačiau partikuliarinės ir teritorialinės jėgos Lietuvoje neleido pastoviai išsilaikyti nei krikščionybei, nei karaliaus titului.

Tiesa, 14-tojo amž. pradžioje naujos ir plačios dinastijos įkūrėjas pagonis Gediminas (—1341), kurio anūkas karaliavo Lenkijoje, o proanūko vaikai Vengrijoje ir Čekijoje, v i s ų amžininkų valdovų ir metraštininkų buvo vadinamas karaliumi. Pats jis save tituluodavo Lietuvos ir daugelio Rusų karaliumi: „Rex Lithuanorum ac multorum Ruthenorum".

Kovose su vokiečių ordinu jau daug patyrusiai valstybei jis sudarė naujas ir tvirtas tradicijas. Skelbdamas kiekvieno tikybinių įsitikinimų gerbimą ir nesikišimą į rusų žemėse užimtųjų kraštų vidaus reikalus, Gediminas išdirbo aiškius valdymo metodus ir sukūrė gana stiprią organizaciją krašto saugumui. Štai Gedimino laikais ypač buvo pristatyta paupiais ir sunkiai prieinamose, gamtos atžvilgiu gerai parinktose vietose, ant kalnų arba pajudinus tūkstančius kūb. metrų žemės, dešimtimis pilių, apie kurias ir šiandien liudija šimtai piliakalnių. Šitoji organizacija ir galėjo sėkmingai sustabdyti iš vakarų vis didėjantį germanų (ordino) brovimąsi ir apsaugoti lietuvių tautą nuo artimiausių giminiečių senųjų prūsų likimo, t. y. nuo išnaikinimo.

14-tojo ir 15-tojo amž. Lietuva turėjo nepaprastą laimę, kuri retai dinastinėse valstybėse pasitaiko, būtent, vienas po kito sekė eilė gabių, tiesiog talentingų valdovų. Gedimino sūnus Algirdas († 1377) laikomas vienu iš didžiausių politikų viduriniais amžiais (E. Seraphim). O tas į Kartaginos Hanibalą panašus jo brolis Kęstutis († 1382), visą savo amžių praleidęs įtemptose ir pusiau partizaninėse kovose prieš ordiną ant žirgo, imponavo ir priešams. Visų tų valdovų viršūnėje atsistoja jo sūnus Vytautas († 1430), sugebėjęs visus savo laiko Lietuvos valstybės uždavinius jai naudinga linkme išspręsti.

Tų senųjų valdovų Lietuvą pirmiausiai charakterizuoja du svarbiausi dalykai: du šimtu metų be paliovos trukusi lietuvių kova su vokiečių ordinu (1236—1435) ir lietuvių ekspansija į rytinius plotus, prasidėjusi dar 12-tojo amž. gale ir nusitraukusi iki 15-tojo amž. pusės. Ir vienas ir kitas dalykas statė lietuvių valstybei aukštus uždavinius. Ir vienas ir kitas šimtmečius užtrukęs politinis reikalas parodė didelį lietuvių valstybinį subrendimą.

Pirmuoju atveju lietuviai daugiau buvo defensyvoje, nors aktyviai mobilizavo visas krašto jėgas įtemptai egzistencinei kovai. Antruoju atveju lietuviai buvo ofenzyvoje, bet dažnai jiems sekdavosi be ginklo pagalbos paimti susiskaldžiusių rusų dalinių kunigaikščių plotus ir apsaugoti juos nuo totorių jungo.

4. „Būti ar nebūti" lietuvių kovoje su vokiečių ordinu.

Dramatiška lietuvių kova su vokiečių ordinu ypač yra verta dėmesio, kai pasisekė tą iš vakarų einančią agresiją, t. y. vokiečių ordino įsitvirtinimą rytiniame B a l t i j o s krante sulaikyti.

Latvių giminėms nepasisekė atsispirti, ir 1202 m. Livonijoj templininkų ordino pavyzdžiu įkurtasis kalavijuočių ordinas, pradėjęs nuo tada įkurtosios Rygos, vieną po kitos užimdinėjo krašto sritis. Jau anksti, apie 1220 m. vokiečiai iš Livonijos puldinėjo Lietuvos šiaurę, patirdami skaudžių smūgių. Bet iki 13-tojo amž. galo jiems pasisekė beveik visą šiandieninę Latviją užkariauti ir apsodinti savo pilimis.

Dar didesniu pasisekimu senųjų prūsų žemėje tarp Vyslos ir Nemuno ėmė veikti nuo 1230 m. kryžiuočių ordinas. Kryžiaus karų entuziazmas Palestinoje jau buvo praėjęs, ir vokiečių ordinas ten buvo netekęs savo atramos. Nepasisekė kryžiuočiams įsikurti Vengrijos pasienyje (Burza), nes ši laiku pastebėjo ordino gruoboniškumą. Bet užtad tvirtai įsėdo jie Pavyslyje. Ir Mozūrijos kunigaikštis Konradas, kuris ordiną atkvietė į Kulmiją, jau nebepajėgė jo vėliau nei sudrausminti. nei išvaryti. Tuoj išryškėjo, jog vokiečių riteriai buvo s u k e i t ę christianizacijos tikslus: prieš pakrikštijimą ar neofitų gynimą nuo netikėlių jie buvo pirmiau pastatę krašto u ž k a r i a v i m ą. Du kartu senieji prūsai buvo s u k i l ę. Laike antrojo (didžiojo) sukilimo, užsitęsusio 14-ka metų, ordinui bebuvo likusios vos keturios pilys. Bet Romos Kurijai labai rūpėjo gelbėti tą šiauriausią krikščionybės postą. Stipri ir nuolatinė kryžiaus karų banga iš vakarų atlaikė visiškai pralaimėtas pozicijas. Ordinas sustiprėjo ir įsitvirtino Lenkijai geopolitiškai taip svarbiose žemėse (Vyslos žemupyje) ir pačiame Lietuvos pasienyje (Nemuno žiotyse).

O kai kryžiuočiai galutinai įveikė latvius ir senuosius prūsus (1263), jie priartėjo prie Lietuvos iš vakarinės (Nemuno) pusės. Ją užimti dviems šimtmečiams pasidarė a u k š č i a u s i u kariniu ordino tikslu. Du motyvai tai skatino: pirmiausia, vakarinė Lietuva buvo vienintelis galimas tiltas susijungti tam ordinui su Livonijoj esančia šaka. Antra, — reikėjo iš viso tęsti užkariavimus ir ant kardo galo siūlomu kryžiumi užgniaužti paskutinę pagonybės salelę rytiniame Pabaltijy.

Ordinas sukūrė žydinčią valstybę, savo ūkiu ir finansais — pavyzdį Europai. Prūšuose ir Livonijoje, pagal žinomą vidurinių amžių statybos techniką, buvo pristatyta daugybė mūro pilių. Su šitokia stipria valstybe, įkurta vieno žmogaus valios sąmoningu nusistatymu, reikėjo lietuvių tautai vesti ir hamletišką kovą „būti ar nebūti".

Kryžiuočiai visai pamiršo, kad yra dar taikingi Evangelijos skelbimo būdai, o lietuvis toje žūtbūtinėje kovoje tematė vienintelį išsigelbėjimą apsaugoti savo laisvei, apginti savo žemei, išgelbėti v a l s t y b i n e i nepriklausomybei. Todėl jis ir gynėsi iš visų jėgų.

Gerai įvertindamas didelę strateginę Nemuno reikšmę, 14-tojo amž. pradžioje ordinas ėmė brautis gilyn į Lietuvą ir, eidamas prieš srovę, Nemuno krantuose ar salose ėmė statytis pilis. Visa toji sistema pilių, kurios buvo žinomos ant Vyslos Marienburgo, Marienwerderio, Gotteswerderio, Ritterswerderio vardais, Lietuvos minėtų valdovų (Gedimino, Algirdo, Kęstučio ir Vytauto) laikais buvo statomos nuo Jurbarko iki Kauno ir tais pat vardais pavadinamos. Bet vos tik kryžiuočiai pastatydavo savo pilį, lietuviai ją tuoj sunaikindavo. Ji vėl būdavo atkakliai atstatoma, atsigabenus vandeniu iš Rytprūsių net amatninkus ir statybos medžiagą. Bet lietuviai vėl griaudavo. Ir taip kartodavosi po kelis kartus, nes ordinas vis nepaliaudavo statęs pilių Nemuno krantuose prie Kauno.

5. Parama vokiečių ordinui iš Vokietijos ir kitų kraštų.

Prieš kietą ir iš kartos į kartą einančią ordino agresiją, visą laiką grūmojančią pačiai lietuvių tautos eg-

zistencijai, lietuviai pastatė taip pat atkaklų savo nusistatymą — neužleisti nė pėdos savos žemės. Taip ir ėjo vis tas pats palikimas, amžinas karas su vokiečių ordinu, kuriam pagalbos iki pat 15-tojo amž. pradžios vis dar duodavo vokiečių, prancūzų, anglų riteriai, grafai, herzogai, kunigaikščiai. Gedimino laikais čia buvo du kartu, pvz., atvykęs, savo riteriškumu Europoje garsus, čekų karalius Jonas Liuksemburgietis. Apie jį rašė poetai-kronistai Froissart ir Geoffroi. Bet plačiausiai jo antrąjį žygį į Lietuvą (1339) išgarsino, paminėdamas eilę lietuvių pilių vardų, prancūzų poetas ir muzikas Guillaume de Machaut, lydėjęs karalių per visą Europą į pagonių žemę.

Atvykdavo ir Anglijos riterių bei princų. Taip pat pagarsėjo dviejuose žygiuose Lancasterio kunigaikštis, grafas Derby (vėliau Anglijos karalius Henrikas IV-sis 1399 — 1413). (Jo žygio su tūkstančiu vyrų buvo smulkiai surašytos ir sąskaitos.) Visą mėnesį 1390 rudenį dalyvavo jis apgulime Vilniaus pilies, kuriai imti kryžiuočiai iš Prūsų buvo atsigabenę Nemunu ir Nerimi sienų griaunamus taranus, akmenų mėtomus pabuklus, patrankas.

Daug būvo Lietuvoje Vokietijos kunigaikščių, žymių riterių, norinčių savo nuodėmes nuplauti netikėlių krauju, nes kryžiaus karų dalyviams buvo skelbiami atlaidai, o tokioje kovoje už tikėjimą kritusiems - dangus.

Lietuvos plotuose (daugiausia Žemaičių žemėje) savo kardą lietuvių kraujuose su šimtais savo riterių ir palydovų taip pat dažė Austrijos kunigaikštis Albrechtas, Bavarijos kunigaikštis Henrikas, imperatorius Liudvikas Bavarietis ir t. t.

Tada visa krikščioniškosios Europos visuomenė žinojo, kad, be vienos kryžiaus karo arenos su maurais (Ispanijoje), kitos — su muzulmonais turkais (tolimojoje Palestinoje), buvo dar trečias artimesnis krikščioniškosios Europos frontas, būtent, ordino vadovaujama kova prieš pagonis lietuvius. Tūkstančiai piligrimų kryžininkų vykdavo kariauti neįprastose Pabaltijo sąlygose „pro remedio animae suae", o šimtai "knappų" turėdavo toje žemėje įgyti sau riterio vardą, kai būdavo deginamos ir naikinamos lietuvių sodybos, išgrobiamas jų visas gyvasis inventorius, o patys be skaičiaus žudomi ar imami nelaisvėn (tik moterys ir vaikai).

Kaip medžiokliniai šunes, krūvomis suraišioti, jie būdavo varomi:

„So fuert man si gebunden,
Gleich den jagenden Hunden", —

džiūgauja vienas austrų poetas (Peter Suchenwirt), dalyvavęs ne vienoje tokioje „Litauerreise" ir palikęs labai vaizdingus aprašymus. Juos galima būtų ištisais posmais išcituoti. Iš tiesų šiurpius vaizdus sukelia kronikų (Dusburgo, Wartbergės, Wigando, Posilgės ir t. t.) aprašymai, kai kiekvienais metais, bent po kelis kartus, o kartais net keliolika, iš Prūsų ir Livonijos būdavo teriojama Lietuva. Kiekvienu metu galėdavo ateiti stipriai ginkluoti būriai kryžiuočių ir kryžiaus karo dalyvių deginti, terioti, naikinti, užmušinėti.

Tik Skandinavija, Ispanija ir Italija nedalyvavo tuose intensyviuose kryžiaus žygiuose prieš Lietuvą. Daugiausia į tą pagonių žemę dalyvių suverbuodavo pats vokiečių ordinas iš jam artimosios, savos tėvynės Vokietijos.

Šitoks nelaimingas buvo lietuvių pradinis kontaktas su Vakarais, su jų kultūra, kai lietuviai su aktyvia vakarų krikščionybe susitiko kardo smūgiais. Bet nuostabu: gindamiesi nuo ordino, kurio „misijų teorijoje" krikštytis reiškė pasiduoti vokiečiams, lietuviai neužsidarė fanatiškai prieš pačią krikščionybę. Nuo Gedimino laikų, pvz., žinomi net pačioje jo sostinėje Vilniuje krikščionys vienuoliai. Tačiau lietuviai kovojo prieš tokį krikštijimą kardu, finize prievarta, prieš tautos naikinimą.

6. Vokiečių agresijos sulaikymo reikšmė rytų Europos istorijoje.

Lietuvių kova su vokiečių-teutonų agresija, kuri per daug generacijų lašino kraują iš gyvojo lietuvių tautos kūno, turi eilę dramatiškų ir herojiškų epizodų. Tos pagoniškojo patriotizmo kovos, kuri įdomiai išryškina valstybinę sąmonę, pradžią ir galą lydi stambūs lietuvių laimėjimai. Jauna valstybė išlaikė bandymą 1236 m. prie Saulės-Šiaulių ir taip sunaikino kalavijuočių ordino jėgą, kad tas, nebepajėgdamas atskirai laikytis, turėjo jungtis su Prūsų kryžiuočiais (1237). Dar didesnis lietuvių laimėjimas buvo 1260 prie Durbės (arti Liepojos). Jo pasėkoje įvyko didysis senprūsių sukilimas, tautų sukilimai Livonijoje, pastatę vokiečius ant bedugnės krašto Pabaltijyje, sulėtinę jų kolonizacijos tempą, iš dalies apsaugoję latvius nuo paskendimo germanizmo jūroje.

Tiesa, toje kovoje būdavo ir skaudžių pralaimėjimų: 1362 buvo ordino paimta ir sugriauta lietuvių pilis Kaune, 1370 ištiko lietuvius nelaimė Rudavoje (į vakarus nuo Karaliaučiaus). Kartą likusieji vienos Nemuno pilies gynėjai gyvi patys didvyriškai susidegino, bet nepasidavė (1336). Bet daugumoje atvejų lietuviai spaudimą atlaikydavo, sugebėdami tuoj panaudoti ordino ginklus, jų iš vakarų atsineštą pilių ėmimo techniką, šaudomuosius pabuklus ir t. t.

Kai Lietuva rado taikų būdą priimti krikščionybę (1385) iš kaimyninės Lenkijos, kurios karaliumi tapo Algirdo sūnus Jogaila, ordinas turėjo piktai ir su pavydu iš šono stebėti. Jis buvo „monopolizavęs" Lietuvos krikštijimo teisę. O tą krikštijimą teisivaizdavo tokiu būdu, kad lietuviai pirmiausia pasiduos ordino valdžiai. Tada jis ėmė apgaulingai skelbti, jog Lietuvos krikštas esąs netikras, jog Jogaila tik „dėl gražios moters ir didelės karalystės leido sau ant galvos užpilti truputį vandens" ir t. t. Labai išvystyta kanceliarija ir santykiai su Europos valdovų dvarais ir Romos Kūrija leido ordinui dar keliasdešimt metų sėkmingai skleisti propagandą ir vis dar lietuvius vaizduoti „falšyvais" krikščionimis, t. y. pagonimis.

Tuo pačiu laiku ordinas, nesigailėdamas didžiausių aukų, iš visų jėgų stengėsi laimėti Žemaičius, kuriuos, jo žodžiais, jau laikė „lyg slidų ungurį už uodegos". Tik Tannenbergo kraujo upeliai (1410) paskandino tuos imperialistinius ordino planus, kai Vytauto ir jo pusbrolio Jogailos — Lenkijos karaliaus jungtinės jėgos sudavė Prūsų ordinui skaudų smūgį. Bet Žemaičius galutinai išvaduoti tepasisekė dar po trijų karų (1422). Liubeko pirkliai, atsimindami iš paskutiniųjų sutelktas ordino pastangas vakarinei Lietuvai užgrobti, nukalė net ironišką patarlę: ir laimėjo, kaip ordinas Žemaičius. O kaip prie Tannenbergo Prūsų ordinas, taip panašų smūgį patyrė Livoniškoji ordino šaka prie Ukmergės 1435.

Pralaimėjęs kovą su Lietuva, vokiečių ordinas išsigimė. Juk buvo gyvenimo paradoksas, kad toji institucija, kuri du šimtmečiu Lietuvai siūlė Romos kryžių, pati pirmoji nuo jo atsimetė, tapo pasaulinė kunigaikštija, priėmė Liuterio mokslą (1525), o be ordino globos lotyniškai pasikrikštijusi Lietuva iki mūsų laikų išliko katalikiška.

Šitaip Lietuva atlaikė viduriniais amžiais germanų agresiją, jų ekspansiją į rytus. Jeigu ne stiprus lietuvių barjeras, toji vokiečių valstybė būtų pasiekusi Dnieprą, taip, kaip ji siekė nuo Oderio krantų iki Narvos Suomių įlankoje. Didelėm kraujo aukom išlaikomas Lietuvoje aštrus kylis, kuris apėmė tik siaurą ruožą nuo Nemuno žiočių iki Liepojos, tą stiprią ordino valstybę negailestingai skėlė pusiau. Jeigu būtų pasisekę tą kylį likviduoti, visa rytų ir vidurio Europos istorija būtų nuėjusi kitu keliu. Baltų žemėse germanizmas būtų galutinai užviešpatavęs ir nešęs vokiečiams didelio triumfo vaisius. Totorių jungo ir susiskaldymo nuvarginti rusai nebūtų pajėgę sudaryti jokios atsparos. Dniepras, toji reikšmingoji upė, jungianti 2100 klm. atstumu rytų Europos šiaurę su pietumis, suvedanti Pabaltįjį į rytų slavų gyvenamus plotus su Bizantija ir Viduržemio jūra, tikroji rytų Europos ašis tas Dniepras būtų tapęs vokiečių pasienio upe. O pasiekti Dnieprą, ypač Ukrainoje, buvo vokiečių planuose per abu pasauliniu karu, ir 1914 ir 1941.

Lietuvių tauta toje kovoje prieš vokiečių agresiją yra atlikusi didelį vaidmenį. Dažnai netiksliai ta didžioji

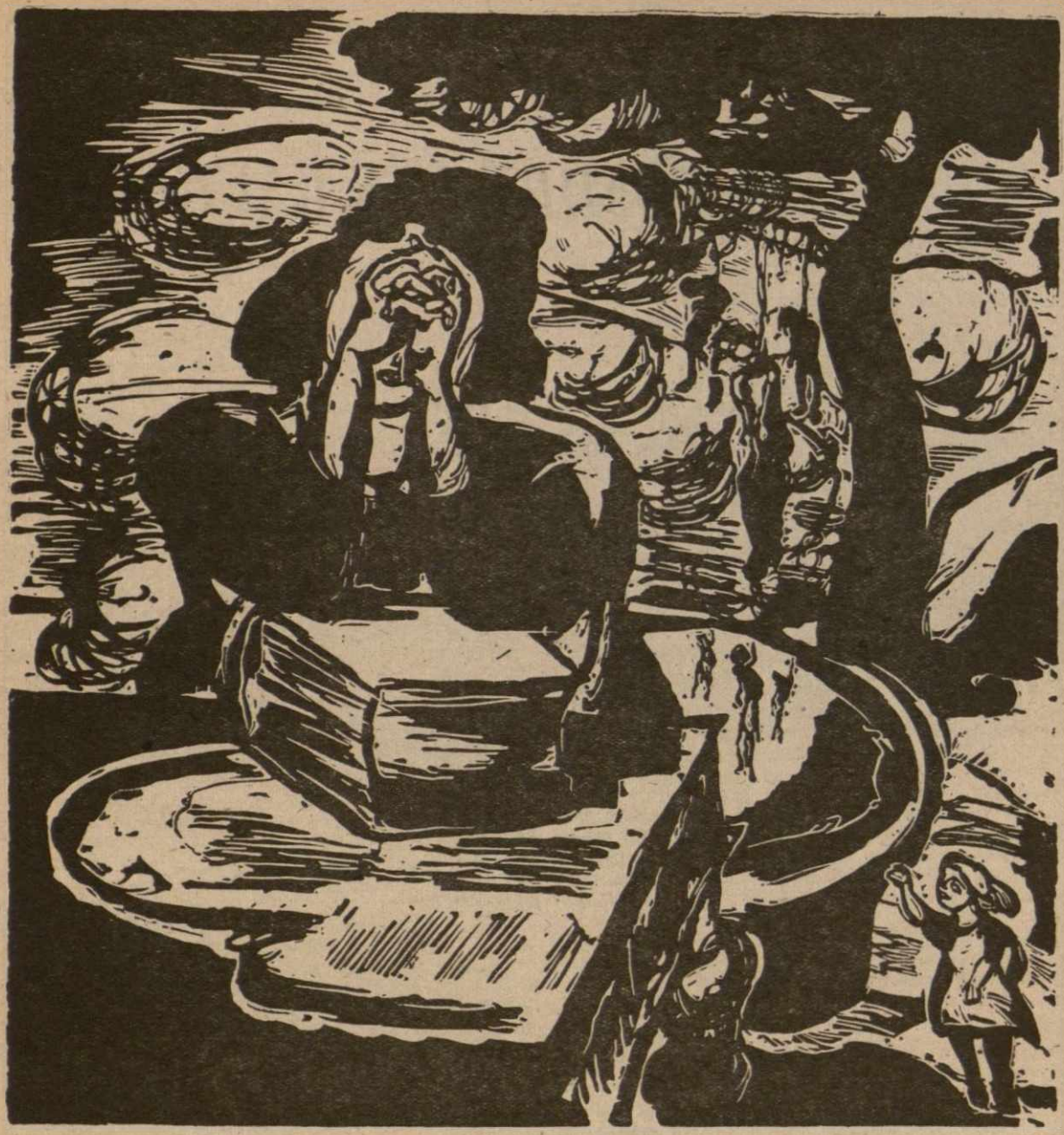

Viktoras Petravičius **Mąstytojas (linoleumo raižinys)**

kova yra vaizduojama, kaip grūmimasis slavų su germanais. Iš tikrųjų, tose kovose su germanų agresijos vidurinių amžių išraiška — vokiečių ordinu pagrindinis ir lemiamas v a i d m u o yra lietuvių. Jie labiausiai stojo skersai kelio. Pasiskaičius septynias svarbesnes ano meto kronikas, nors ir atsiradusias priešo stovykloj, išspaudintas rinkinyje „Scriptores rerum Prussicarum" (I—V, 1861—63), matyti labai daug tos k r u v i n o s kovos d e t a l i ų. Jos išsidėsto per aštuonias generacijas, turinčias iš kartos į kartą vis tą patį amžiną karą, pavertusį, galima sakyti, visą tikrąją Lietuvą („Lithuania propria") nuolatine karo stovykla.

Tik vieni lietuviai toje kovoje yra sudėję daugiausia a u k ų. Niekas niekada negalės galutinai apskaityti tuos tūkstančių tukstančius gyvybių ir nesuskaitomas materialines gėrybes, paaukotas laisvei ir valstybiniam gyvenimui apginti.

Tik stiprus Lietuvos valstybinis aparatas, aukšto laipsnio karinis pajėgumas ir nuostabiu būdu vienas po kito seką didelių gabumų kunigaikščiai įgalino lietuvius įveikti didelio materialinės kultūros ir technikos laipsnio pasiekusio ordino jėgą.

Vokiečių agresija ilgam lietuvių buvo sunaikinta. Bet jie vėl pasidarė agresyvūs lietuvių atžvilgiu 19—tojo amž. gale. Pirmiausia jie ėmė Rytprūsiuose, taip vad. „Maž. Lietuvos" srityse (Nemuno žiočių plote), lietuvius visomis galimomis priemonėmis g e r m a n i z u o t i. Pagaliau I-jo D. Karo metu, kai Lietuva buvo vokiečių okupuota (1915—18), buvo prigaminta įvairių projektų vokiečių elementui ten kolonizuoti, kur kitados buvo sukliudę lietuviai. Savo brutalumu tuos imperialistinius ir aneksinius projektus toli pralenkė 1941—44 metų vokiečių okupacijos užuomačios, kai, paleidus į darbą įvairias brutalias nacionalsocializmui pažįstamas priemones, buvo skirta lietuviams, kaip ir kitoms mažosioms tautoms, „išgaruoti", nes jos yra tik „lašai ant karšto germanizmo akmens".

To didžiojo grūmimosi metu dar kartą išryškėjo, kokios didelės reikšmės turėjo tas faktas, kad kitados lietuviai vokiečių buvo nepraleidę tolyn pro N e m u n o l i n i j ą. (B. d.)

POMIRTINĖS KAUKĖS

KAZYS BRADŪNAS

KŪDIKIO

Tartum paukštis žemę vos lytėjai
Ir šešėlių nusigandęs pakilai . . .
Tavo karstan dvelkia Rojaus vėjai,
Lyg sparnais mojuotų angelai.

Lyg linguotų jauną, trapų žiedą
Juodo tvenkinio baltoji lelija,
Kai nakčia viršum žvaigždė nurieda
Ir sudūžta Dievo širdyje.

ŪKININKO

Į juodas, aprūkusias lubas
Ko žiūri, kaimyne, ką matai? —
Vakaro atošvaistas drebąs —
Tai ne liūties palšas debesys,
Kylantis rugpiūtyje lėtai.

Kaip arimai raukšlės kaktoje —
Ką mąstai, kaimyne, ko tyli?
Pypkėje užgeso žarija,
Ima gaust parapijų varpai
Kažin kur labai toli, toli . . .

TREMTINIO

Ledinėje sąmonėj spindi
Išalę tėvynės vaizdai.
Ir jų tik vienų paskutinę
Sekundę čia pasigedai.

Tik jie lyg palaima užliejo
Jau blėstančias tavo mintis . . .
Ir skruostuose suakmenėjo
Baisi ištrėmimo buitis.

POETO

Ne mirties rasa ant veido
Ir ne baimė akyse —
Jis kaip saulė nusileido
Vandenyno gelmėse.

Baltą kaktą tik nušvietęs
Amžinybės spindulys,
Ir jos laurų nepalietęs
Plaukia laikas nebylys.

Piešiniai V. Simankevičiaus

JONAS GRINIUS

TRADICIJOS IR PAŽANGA

Gyvenantiems svetimame krašte brangi kiekviena smulkmena, kuri mums primena mūsų tėvynę. Be jos mes jaučiamės nesaugiai, lyg kieno nors apiplėšti, suskurdę ir sumenkę. Todėl mum brangios senosios liaudies dainos, kurios tėvynėje kai kam atrodė nusibodusios ir pakeistinos naujoviškais šlageriais ir dainuškomis. Mums mieli mūsų šokiai, nors jie kartais ir nevisai tobulai sušokami. Brangios ir tos šventės, kurios Lietuvoj ne vienam buvo tapusios kažin kokia pareiga ar pramoga. Iš to noro išlaikyti ryšį su savo tėvyne, su savo tauta ir jos nariais kyla balsų, raginančių mus neužmiršti savo papročių, savo tautinių ir religinių tradicijų. Ir Lietuvių Tremtinių Bendruomenės Statutas nuostatuose, skirtuose kovai su tremtinių negerovėmis, nurodo kaip priemonę „palaikyti ir kultivuoti doruosius lietuvių papročius ir tradicijas".

Tačiau greta šitų oficialių paskatinimų ir viešų balsų nestinga ir kitokių nuomonių. Ypač iš jaunųjų tarpo kartais tenka išgirsti pasisakant, kad svetur gyvendami, mes negalime laikytis to, kas mums atrodė gera ir privaloma tėvynėje. Kai kurie mūsų chorai ir kvartetai mėgsta į savo repertuarus įtraukti visokių svetimų šlagerių, nieko bendro neturinčių su mūsų dainų tautiniu stiliumi, o mūsų jaunimas kartais tiems šlageriams karštai ploja, tuo reikšdamas savo pritarimą. Be abejo, mes negalime peikti chorų vadovybių, kai jos į savo repertuarus įtraukia žymių svetimų kompozitorių keletą veikalų ar veikalėlių, tačiau menkų kabaretinių šlagerių palaikymas ir net propagavimas rodo, kad lietuvių visuomenės tarpe savo papročių ir tradicijų atžvilgiu yra tam tikro nejautrumo ir, gal būt, nesupratimo. Ne ką kita sako ir mūsų pažiūros į tautinius šokius. Beveik kiekvienas choras ar meninis kolektyvas turi savo šokėjų grupes. Visi mėgstame, kad per mūsų šventes ar iškilmes tautiniai šokiai, rateliai būtų atliekami scenoje, tačiau kada mes patys imame linksmintis, jų dažniausiai nė nemėginame šokti.

Taigi, šita dvejopa būklė — iš vienos pusės savo tautinių ir religinių tradicijų bei papročių vertinimas, o iš kitos — nusikreipimas nuo jų ir net noras juos paneigti mums duoda progos pakalbėti nuodugniau apie tradicijų ir pažangos dvasią. Todėl čia ir mėginsime pasiaiškinti, kas yra tradicijos ir kaip jos kinta ar būna užmirštamos, kodėl žmonės kuria tradicijas ir kodėl jas laužo bei griauna net revoliucinėmis priemonėmis. Pagaliau pamėginsime suprasti, kokią reikšmę turi tradicijos tautos ir asmens gyvenime.

1. Tradicijos sąvoka ir jos rūšys.

Kada vartojame žodį tradicija, mes dažnai jį sugretiname su papročiu. Tradicijos ir papročiai ne vienam atrodo sinonimai, tų pačių reiškinių skirtingi vardai. Iš tikrųjų, tarp jų yra tam tikras giminystės ryšys, tačiau tai nėra tie patys dalykai. Ir tradicijos ir papročiai yra žmonių kultūrinio veikimo sukurtos formos, susijusios ne su atskiru asmeniu, bet su visuomene. Atskiras asmuo turi įpročius, o visuomenė turi papročius ir tradicijas. Sakysim, atskiro asmens įprotis skaityti laikraštį ar knygą, vakare lovoj dar negali būti pavadintas papročiu ar tradicija, nors ir daug žmonių šitaip būtų įpratę elgtis. Kad įprotis virstų papročiu, reikia, kad jį pasisavintų ne individai, ne pavieniai asmens, bet didesnis ar mažesnis visuomenės kolektyvas. Papročiui ir tradicijai atsirasti gali būti reikalinga atskiro ar atskirų asmenų iniciatyvos, tačiau tik didesnė ar mažesnė visuomenė pakartojančiu pritarimu ir savo praktika tą ar kitą dalyką gali paversti papročiu ar tradicija. Štai kodėl nėra asmens tradicijų, bet gali būti ir neretai būna šeimyninių tradicijų, nes šeima jau yra maža visuomenė, pagrindinis visuomenės organizmas. Šeima gali susidaryti tam tikrus bendrus nusiteikimus, dorybes, idėjas, jas vykdyti ir jas perteikti iš kartos į kartą. Kai kurių šeimų tradicijos patenka net į istoriją. Pavyzdžiui, muzikalinėmis tradicijomis yra pasižymėjusios Bacho ir Strauso šeimos, davusios vakarų Europai keletą žymių muzikų kompozitorių.

Galima rasti net aiškių bruožų, kurie išskiria lenkų ir lietuvių šeimas. Juk lig pastarųjų laikų lenkų, ypač bajoriškų lenkų šeimose būdinga buvo garbės tradicija, tuo tarpu lietuvių šeimos praeityj dažnai pasižymėdavo ištikimybės dorybe.

Jeigu pasižvalgysime dar plačiau, pamatysime, kad šalia šeimos savo papročius ir tradicijas turi profesijos, draugijos, luomai, tautos, valstybės, religinės bendruomenės. Štai kodėl mes galime kalbėti apie žulikų-gangsterių, studentų, ūkininkų, karininkų, riterių, mokytojų, vienuolių, lietuvių, lenkų ar anglų tautų, katalikų ir stačiatikių bažnyčių papročius ir tradicijas. Galima taip pat kalbėti apie meno, mokslo ir religijos tradicijas, nes minėtų kultūros sričių kūrėjai savo nusiteikimus, dorybes ir idėjas atatinkama forma gali įskiepyti platesnėje ar siauresnėje visuomenėje, kuri jas prisiima ir ilgam laikui pasisavina.

Bet kalba apie mokslo, meno, religijos tradicijas mus veda į mintį, kad jos yra kažkas daugiau negu mada ir papročiai. Tiesa, kad mada yra trumpalaikis prabėgantis paprotys, o gražus paprotys neretai vadinamas tradicija, tačiau ši pastaroji su papročio sąvoka nesutampa. Tradicija siekia giliau ir plačiau negu paprotys.

Paprotys yra visuomeninių santykių nusistovėjusi forma, kuri dažniausiai išreiškia neutralius, nei gerus nei blogus nusiteikimus. Kartais paprotys gali turėti vertybės ar blogybės atspindį pagal tai, kokia yra papročio kilmė ir tikslas, kurį pasirenka to papročio vykdytojai. Antai, senovės lietuvių paprotys pasivaišinti midum arba šių dienų aukštaičių ūkininkų paprotys patiems pasidaryti alaus doroviškai nėra nei geras nei blogas, kol to midaus ar alaus žmonės negeria be saiko. Taigi paprotys yra visuomeninio gyvenimo tam tikra forma, neturinti gilaus turinio.

Tuo tarpu tradicija yra visuomenės pripažinta forma, kuri išreiškia tam tikrą vertybę — kokį nors dorovinį jausmą, kokią nors dorybę, kokią nors meno, mokslo ar religijos idėją. Vadinasi, tradicija už paprotį yra gilesnė savo turiniu. Ir tradicijų paliečiamos srityes yra gausesnės. Kai papročiai būna visuomeninio gyvenimo forma, tai tradicijos pasireiškia visose kultūrinio gyvenimo srityse, taigi ir mene, ir moksle, ir religijoj.

Kad būtų galima pajusti, kad tradicijos yra gilesnės ir reikšmingesnės už papročius, reikia panagrinėti keletą pavyzdžių. Štai laisvė. Tai jau ne neutralus dalykas, bet pagrindinė žmonių ir tautų teisė. Tačiau kiekviena tauta pagal savo būdą susidaro tradicijas kovoj dėl savo buvimo ir laisvės. Jei anglai išlaiko savo po visą pasaulį išsklaidytą imperiją, tai čia gal daugiau lemia gudri toliaregė diplomatija negu galingas britų laivynas. Tuo tarpu lenkai, kad ir labai apsukrūs gyvenime, diplomatijoj atrodo silpni. Jie už savo tautos ir valstybės laisvę kovoja atentatais, sukilimais, dažnai be atodairos eidami į mirtį ir kalėjimus. Štai kodėl lenkų tautos kelias į visišką savo krašto laisvę yra nuklotas kruvinomis aukomis ir kančiomis. Lietuviams toks beatodairinis, neramus ir audringas kovos būdas atrodo svetimas. Tiesa, ir mes pajėgiame aukoti gyvybes dėl savo krašto laisvės, tačiau mums artimesnė tyli užsispyrusi kantrybė. Lenkų ir rusų engiami, įpratome pasyviai priešintis, priešintis dantis sukandę, net visaip išgudraudami, bet neiti per anksti į atvirą kovos lauką. Be to mūsų kovos yra lydimos stipraus tikėjimo į amžinąjį teisingumo dėsnį. Mūsų patvarumo ir kantrybės pastangos yra pasiekusios aukšto laipsnio kovoje dėl raidžių, dėl rašto. Pasauly nerasime kitos tokios tautos, kuri per kovą dėl raidžių būtų priėjusi prie politinės nepriklausomybės. Ir kuogi mes kovojome tada, anais knygnešių laikais? — Laikraščiu, knyga. Todėl vienas prancūzų žurnalistas

yra parašęs, kad Lietuva yra plunksna atstatyta valstybė. Tai buvo pasakyta perdėtai, su ironija, bet tame posakyje vis dėlto yra teisybės. Prisiminkime tik antrąją vokiečių okupaciją. Mūsų rezistencijos, mūsų užsispyrusio priešinimosi svarbiausias ir didžiausias ginklas buvo slaptoji pogrindžio spauda, kaip prieš 80 ar 45 metus.

Paimkime kitą, jau religinių tradicijų pavyzdį, kuris pas mus yra įgavęs aiškų tautinį pobūdį, — gegužines pamaldas. Juk visame katalikų pasaulyje gegužės mėnuo yra pavestas Marijos garbei. Vadinas, Mergelės Marijos garbinimo idėja yra pirmiausiai katalikiška. Tačiau vargu mes rasime kitą tokią tautą, kuri būtų taip prisirišusi prie pamaldų Marijos garbei, kaip lietuvių tauta. Tiesa, kad šitos pamaldos yra atėjusios per lenkus, tačiau ir ten jos neturi tokio gilaus spontaniškumo, kaip lietuviuose. Juk ne taip seni laikai, kada Lietuvos kaimai dar nebuvo išskirstyti vienkiemiais, į žagrę paskambinus, visi kaimo gyventojai susirinkdavo į gražesnę kaimo seklyčią ir ten be kunigo atgiedodavo Marijos litaniją ir giesmes. Panašus reiškinys pasikartojo neseniai tremtyje. Buvo Vokietijoj tokių nuošalių lietuvių stovyklų, kurios lietuvio kunigo neturėjo. Ten vakarais gyventojai vieni atgiedodavo gegužines pamaldas. Tai akivaizdžiai rodo, kad ta katalikiška tradicija, įgavusi lietuviuose tokią formą, kuri gerai išreiškia lietuvio religinį ir estetinį jausmą, yra tapus tautine labai gyva tradicija.

Kaip sakėme, tradicijų turi ir mokslas ir menas. Ir jų čia yra gana daug. Nesileisdami į jų klasifikaciją, paminėkime bent ryškesnius pavyzdžius. Mokslūose jos dažnai reiškiasi kaip hipotezės ir teorijos. Vidurinių amžių teorija, kad visatos centru yra žemė, apie kurią sukasi saulė, buvo ne kas kita, kaip daugelio amžių mokslinė astronomijos tradicija.

Meno pasauly tradicijos ryškiu pavyzdžiu gali būti tai, ką mes vadiname stilium — bizantinis, gotikinis, renesansinis, barokinis ir kiti stiliai. Būdami visuomeninių siekimų, to laiko žmonių pasaulėžiūros bei pasaulėjautos ir drauge techninkinių galimybių išraiška, stiliai yra drauge ir tradicijos. Antai, vidurinių amžių gotikinėje skulptūroje žmogaus pavidalas nėra paneigtas, bet ir neturi visiškai savarankiškos reikšmės. Jis ten suprantamas ir kalamas kaip visumos reikšminga dalis, kaip svarbus simbolis aukštesnei idėjai išreikšti. Net portretai kaip mirusiųjų vyskupų ir kunigaikščių statulos, nekalamos tik mirusiųjų pavidalui priminti, bet jos tampa kaip mirties, rimties, atgailos, nemarumo vilčių ar pamaldumo išraiškos. Pagal tai ir visas žmogaus pavidalas stilizuojamas taip, kad žmogaus kūno fizinis grožis paliktų daugiau šešėlyje, bet pabrėžiamas veidas, ir jame išryškinama dvasingumas ir tie bruožai, kurie reiškiamai idėjai labiausiai tinka.

Visai kitaip su žmogaus pavidalu elgiasi renesanso ir dažni naujųjų laikų skulptoriai. Jiems žmogus yra beveik viso ko centras, gražiausias iš visų būtybių. Todėl jie džiaugiasi ir grožisi net fiziniu žmogum pagal senovės graikų ir romėnų tradiciją. Net mirusiųjų paminklą kaldami, renesanso ir naujųjų amžių skulpturiai stengiasi apeiti mirtį ir kančią, kad fizinis žmogaus pavidalas išeitų gražus, pasigėrėjimo vertas. Iš čia jų skulptūroje dažnas nuogumas, kuris gotikos mene tepasirodydavo kaip išimtis.

Šito gotikinio ir renesansinio meno tradicijos buvo tiek galingos ir ilgos, kad daugybė skulptorių kalė savo statulas pagal gotikinį ar renensansinį stilių, mažai tegalvodami, kad tas tradicijas yra pagimdžiusi pasaulėžiūra, nustatanti žmogaus vietą ir prasmę visatoje.

19-tojo amž. antrojoj pusėj materialistinės ir iš dalies kolektyvistinės pasaulėžiūros įtakoje prasidėjo naujos tradicijos mene, ypač tapyboje. Pradedant impresionistais, joj sumažėjo žmogaus reikšmė. Žmogaus pavidalas vis labiau ėmė nykti, jo veidas, tas ryškiausias dvasios veidrodis pradėtas iškreipti ir net tiesiog niekinti. Su žmogaus pavidalu imta elgtis, kaip su peizažo elementu, arba kaip su priemone koloristiniams ir kompoziciniams tikslams, lyg žmogus tiek tebūtų vertas, kaip debesis, medis, upė arba natiurmortas. Ir šiandien, kada materialistinės ir kolektyvinistinės pasaulėžiūros klaidos jau daugeliui yra paaiškėjusios praktiškai, nemaža menininkų-tapytojų dar nepajėgia išsilaužti iš tradicijos, paniekinusios žmogų. Net asmens, kurie savo įsitikinimuose nėra kolektyvistai, kūryboje vis dar nemėgsta žmogaus, su juo elgiasi, kaip su daiktu, neturinčiu didesnės reikšmės už aplinką ar šiaip daiktus.

Jeigu imtume pavyzdžių iš muzikos meno ir prisimintume grigorianinį ir polifoninį giedojimą, vėl už šitų tradicijų rastume tam tikrą idėją, atsirėmusią į pasaulėžiūrą.

2. Tradicijų įsigalėjimas, kitimas ir nykimas.

Ką tik panagrinėti įvairių tradicijų pavyzdžiai mums ne tik dar kartą primena, kad tikra tradicija yra susijusi ne tik su visuomenės pripažįstama vertybe — su jausmu, dorybe ar idėja, — bet ir su tautos bei epochos pasaulėjauta ir pasaulėžiūra. Ir juo idėja yra gilesnė, juo ji giliau paliečia žmogaus buvimo pagrindus, tuo tradicija, kuri tą idėją išreiškia, tampa gilesnė, gyvesnė, patvaresnė. Tačiau tradicijos įsigalėjimas ir jos patvarumas taip pat pareina nuo visuomenės aspiracijų ir nuo formos, kurią duoda iniciatoriai išreiškiamai idėjai.

Net gili idėja negalės virsti konkrečia ir gyva tradicija, jei ji neatitiks giliems visuomenės nusiteikimams ir siekimams, jei iniciatorių mesta forma nebus įspūdinga. Tiesa, kad formos užuomazga ar užbraižas, kitų pasisavintas, gali būti ir yra pagilinamas ir išryškinamas. Tačiau gili ir graži idėja nevirs plačia ir gilia tradicija, jei ji neįgaus įspūdingos formos, kuri prabiltų ir į žmonių vaizduotę ir emocijas. Kitaip sakant, tradicijos gajumui, populiarumui ir patvarumui estetinė forma yra labai svarbi.

Kad tai vaizdžiau pamatytume, paimkime vieną kitą pavyzdį. Kodėl birželinės pamaldos, skirtos Jėzaus Širdies garbei, mūsų tautoj vis dar netampa tradicija, kaip gegužinės pamaldos, nors kai kurie religiniai ordenai ir daugelis kunigų Jėzaus Širdies garbinimą labai remia? O gal Jėzaus Širdies idėja yra menka, kad ji nelabai prigyja? Ne. Idėja gili, tačiau atrodo, kad čia kalta nevykusi iniciatorių jai duota forma, kurią Bažnyčia per greit padarė liturgine. Juk suvesti Jėzaus dieviškai žmogiškas savybes į širdį reiškia ne ką kitą, kaip didingą Dievo žmogaus idėją susmulkinti ir sumenkinti formoj. Tą sumenkinimo įspūdį dar labiau sustiprina statulose ir paveiksluose Jėzaus širdies simbolizavimas anatominiu organu, kuris iškeltas į kūno paviršių nuteikia antiestetiškai. Iš matytų Jėzaus širdies statulų ir paveikslų straipsnio autorius težino tik vieną pavaikslą, kuris patenkina estetinius reikalavimus. Matyti, kad sumenkinta, susentimentalinta ir net suanatominta Jėzaus dieviškai žmogiško asmens idėja negali įkvėpti nei dailininkų nei gaja tradicija tapti lietuvių tikinčiųjų tarpe. Todėl, nepretenduojant į pranašystes, atrodo, kad naujoji Kristaus Karaliaus šventė greičiau taps įspūdinga mūsų tradicija negu Jėzaus širdies šventė, nors ši senesnė ir jai ruoštas kelias siekia šimtmečio. Jėzaus širdies kultas tokia forma, kokia jis dabar populiarinamas, gali daug greičiau išplisti Pietų kraštuose, pvz., tokioj Ispanijoj, kur menas nuo seniai nevengia anatominių vaizdų ir nenormalumų. Lietuvių tautoj šitam kultui prigyti žymiai sunkiau, nes lietuviai nemėgsta savo jausmų, ypač religinių, reikšti labai konkrečia forma.

Jeigu norėtume daugiau pavyzdžių, rodančių psichologinio ir estetinio momento svarbą religinėms-moralinėms tradicijoms, turėtume dar palyginti gegužines ir rožančines (spalių mėn.) pamaldas, galėtume taip pat žiūrėti, kaip prigyja mūsų tautoj motinos ir tėvo diena, ir t.t. Nebesileidžiant į atskirų pavyzdžių analizę, norisi pabrėžti, kad bet kurioj kultūrinio ar religinio gyvenimo srity įsigalinti tradicija turi didelę tendenciją pasidaryti privaloma taisykle ar įstatymu su sankcijomis. Mandagumo taisyklės visuomeniniuose santykiuose, įstatymai visuomenės ir politikos gyvenime, dėsniai moksle, kanonai mene, bažyntinės apeigos religiniame gyvenime yra ne kas kita, kaip įsigalėjusios tradicijos. Už jų nesilaikymą iš atitinkamos visuomenės gresia sankcijos įspėjimo, papeikimo, pabarimo ir viešo pasmerkimo forma. Svarbesniais atvejais už tradicijų lau-

žymą gresia išmetimas iš atitinkamos bendruomenės ir net skaudesnės bausmės, jei laužoma tradicija buvo tapusi įstatymu.

Tačiau net stipriai įsigalėjusi tradicija nebūna amžina. Ji gali pakisti, išsigimti ir mirti. Kodėl taip atsitinka?

Kitimo priežasties reikia ieškoti ne tiek pačioje tradicijos formoj, kiek visuomenės nuotaikoj ir pasaulėžiūroj, kuriomis rėmėsi tradicija. Joms kintant, kinta ir tradicinės formos, o visuomenės siekimams, nuotaikoms ir pasaulėžiūrai pasukus kita kryptimi negu toji, kuri tradiciją priėmė, ši miršta savaime ar būna revoliucingai atmetama.

Tradicijų kitimui pavaizduoti paimkime Kūčias. Tai krikščioniška ir labai lietuviška tradicija. Juk liūdnos lietuviui Kalėdos, jei jis nevalgė Kūčių su savaisiais. Tačiau pastaraisiais laikais mūsų Kūčios įgauna naujų pradų, o šie išstumia senuosius originaliuosius. Kaip žinome, prieš dvidešimt ar trisdešimt metų Kūčių diena būdavo absoliutaus pasninko diena, kuri pateisindavo valgių gausumą per Kūčių vakarienę. Dabar pasninkas pamirštamas, o valgių gausumas paliekamas ir net pridedama degtinė, kurios seniau nevartota. Prieš dvidešimt trisdešimt metų, imant laužyti šventąją plotkelę, visi šeimos nariai kalbėdavo maldas, o dabar, sėdant prie stalo, pasitenkinama kryžiaus ženklu, o kartais net jis užmirštamas. Seniau Kūčių vakarienė baigdavosi visų giedamomis kalėdinėmis giesmėmis, o dabar užtenka pasidžiaugti papuošta ir pašviesta eglaite. Kokią prasmę turi šis simpatiškas iš vokiečių ir skandinavų atėjęs priedas, mes nė nežinome, bet priėmėme jį dėl jo estetiškumo. Mes juo pakeitėme religines giesmes, nes miestietiško liberalizmo įtakoj gal nebesame taip paprastai religingi, kaip mūsų seneliai. Jiems Kūčių vakarienė būdavo religinė šeimynos puota, savotiška šeimynos agapė Kristaus vargingam gimimui pagerbti; šiandien ne vienam lietuviui Kūčių vakarienė tėra maloni proga skaniai originaliai pavalgyti ir jaukiai praleisti laiką artimųjų rately. Kintančių visuomenės nuotaikų veikiamos kinta tradicinės formos, o jei per nelaimę mūsų tautos daugumos religiniai įsitikinimai nueitų nekrikščioniška kryptimi, mūsų Kūčių tradicijos dar labiau pakistų ir gal net visai išnyktų.

Galėtų atsitikti taip, kaip yra atsitikę su Joninėmis. Ar bežino mūsų dienų jaunuomenė, kokios prasmės turi tie jaunimo sambūriai, laužų ir smalos statinių degimas, šokiai ir lygavimai? O juk prieš daugelį amžių mūsų senoliams Joninės (kurios tada kitaip vadinosi) buvo prasminga indoeuropiečių tradicija. Ji buvo laimėjusios saulės, triumfuojančios gamtos ir gyvybės šventė, amžinosios ugnies šventė. Kad ji buvo labai mėgstama ir giliai šaknis įleidusi, galima spręsti iš to, kad reikėjo kelių krikščioniškų amžių ir Katalikų Bažnyčios kovos su ja, kad jos prasmė išdiltų žmonių sąmonėje ir tepaliktų kaip patrauklus paprotys. Šiandien Joninės yra tuščia forma ir išsilaiko tik dėl to, kad yra estetiškos, t. y. prabyla į vaizduotę bei jausmus ir atitinka jaunuomenės žaismo ir išdykavimo nuotaiką.

Panašiai yra su mūsų tautiniais šokiais Mes mėgstame juos matyti scenoje, nes jų forma įvairi ir patraukli. Bet tie šokiai yra sutelktinės (bendruomeninės) nuotaikos išraiška, o mes esame pasidarę individualistai. Todėl jų nebešokame ar retai bešokame per savo pasilinksminimus salėse ar atvirame ore; mes nebemokame ar nebeturime jėgos susiderinti su ta bendruomenine nuotaika, kuri tuos šokius pagimdė ir išlaikė. Jie mums gyvenime yra lyg mirę arba bemirštą, tepalikę kaip estetinis paprotys, bet ne visuomeninio bendravimo tradicija. O estetinė tradicija dar greičiau sensta ir miršta negu visuomeninė, jei mūsų kurybinės dvasios ji nebūna atgaivinta, plėtojama ir perkuriama.

Taigi ir mūsų tautiniai šokiai, jei jie nebebus išvystomi, tobulinami ir papildomi scenoje arba jei nebus sugrąžinti į mūsų viešuosius pasilinksminimus, gali greitai išsekti ir mirti.

Daug sunkiau kinta ir miršta tos tradicijos, kurios yra gavusios įstatymų formą su atitinkamomis sankcijomis. Tai liečia kai kurias religines-bažnytines tradicijas, ypač visuomenines-politines, susijusias su nauda, su praktiniais interesais. Šios pastarosios net susenusios ir netekusios pirmykštės prasmės neretai pasilieka labai galingos. Joms sulaužyti ir numarinti kartais prireikia net ilgų alsinančių kovų ir revoliucijų. Kaip tokios rūšies ryškų pavyzdį norisi panagrinėti luomų uždarumo tradiciją.

Paveldėję pagoniškus papročius iš germanų ir romėnų, viduriniai amžiai buvo sudarę uždaras sienas tarp luomų — bajorijos, miesčionijos ir kaimiečių baudžiauninkų. Tikrai laisvas tebuvo vadovaujantis aukštesnysis luomas — bajorija, diduomenė — ir greta jos einanti dvasininkija. Valstietis-baudžiauninkas ir miestietis negalėjo pereiti į bajoriją, negalėjo užimti diduomenei skirtų vietų valstybėje, nes tai draudė ne tik papročiai, bet ir valstybės įstatymai. Visi gerai atsimename, kad, norėdamas patekti į Vilniaus universiteto teologinę seminariją, valstietis Motiejus Valančius turėjo suklastoti savo krikšto metrikus, pasivadinti Valančiauskiu, t. y. tapti bajoru. Vadinasi, nedaug reikėjo, kad didysis Motiejaus Valančiaus pašaukimas būtų buvęs uždusintas išsigimusių tradicijų varžto.

Tačiau luominis uždarumas slėgė ne vien valstiečius ir miestiečius. Jis neretai buvo skaudus ir pačiai diduomenei, pavyzdžiui, kuriant šeimą. Visi žinome, kad didikas negalėjo vesti miestietės ir juo labiau valstietės-baudžiauninkės, nes tai buvo didžiausia negarbė. Net jei aukštas didikas vesdavo ne sau lygią moterį, vienu kitu laipsniu žemesnę bajorę, ir tai jis visą amžių kartais turėdavo kęsti giminių panieką ir diduomenės ostrakizmą. Kaip pavyzdį, prisiminkime mūsų kunigaikščio Zigmanto Augusto ir Barboros Radvilaitės vestuvių tragediją.

Kodėl tokie dalykai dėjosi? Nejaugi tie diduomenės žmonės iš tikro buvo tokie kvaili ir pamišę dėl garbės? Ne. Savo laiku, vidurinių amžių pradžioje, kada tautos buvo pusiau barbariškos, diduomenės luomo laisvės ir privilegijos buvo reikalingos kraštui ginti ir tvarkyti. Tai savaime ugdė garbės ir pranašumo jausmus, kurie išvirto tam tikromis tradicinėmis formonis. Bet, pasikeitus aplinkybėms, kada valstybei ginti ir tvarkyti diduomenė ir riterija pasidarė mažai bereikalingos, kada privilegijos tapo gero gyvenimo ir pajamų šaltiniu, o miestiečių tarpe išaugo žmonių, kurie ir proto miklumu ir valios patvarumu ėmė pralenkti aristokratus, tada tradicijos, seniau paremtos ir laisve ir garbe, pradėjo išsigimti. Jos nebuvo mirusios, bet nebeturėjo prasmės. Jos buvo tuščios, nes laisvė atrodė sauvaliavimu, o garbė paika puikybe. Bet kadangi jos buvo surištos su nauda, su piniginiu interesu, tai pačios negalėjo mirti, kaip dažnai nyksta estetinės tradicijos. Joms sugriauti reikėjo karų, reikėjo net Didžiosios Prancūzų revoliucijos ir daug kitų netaip skaudžių kovų kol laisvė buvo pripažinta visiems žmonėms, kol pagaliau buvo sutikta, kad garbingu žmogų padaro ne titulai ir privilegijos, bet jo asmens taurumas ir darbai.

3. Pažangos dvasia prieš tradicijas.

Konstatavus, kad žmonės patys griauna tradicijas, kurias kiti anksčiau buvo pastatę, gali kilti klausimas, kodėl tradicijos kuriamos. Ar tam, kad jos būtų atmestos ir sugriautos?

Atsakyti į šį klausimą nėra lengva. Duoti išsamų atsakymą reikštų išaiškinti, kodėl apskritai žmogus kuria ir griauna. Žmogus kuria tradicijas, nes jis kuria kultūrą, nes jis negali jos nekurti, nes tokia žmogaus prigimtis. Mūsų pasaulyj visi aklai kartoja gamtos dėsnius, jų nesuprasdami. Tik vienas žmogus yra laisvas. Tik jis gali gamtai pasipriešinti ir net ją pavergti. Pasinaudodamas gamta, kaip medžiaga, jis gali sukurti tai, ko gamta nėra net planavusi, nes jis laisvas kūrėjas. Bet šitoj gamtoj žmogus jaučiasi nesaugiai ir vienišas. Net artimiausi bičiuliai jo nesupranta, net geriausi draugai priesaika surišti gali miriop įgelti, kaip klastinga angis. Žmogus nieko neranda čia žemėj, kuo jis galėtų pasikliauti. Viskas čia bėga ir kinta, o jis pats norėtų sulaikyti laiką, sukurti amžinybę. Jos ilgėdama-

sis ir save gindamas, jis kuria kultūrą visuomenės, mokslo, meno, dorovės, religijos formomis, jis stengiasi įkūnyti jam brangias vertybes, išimti jas iš laiko ir gyvenimo nesulaikomos srovės, jis toms vertybėms stengiasi duoti bent ilgesnį laikinumą, bent iliuzorinę amžinybę.

Bet sau brangias vertybes įkūnydamas tam tikrose pastoviose formose, žmogus jas padaro statiškomis, sustingusiomis. Tačiau kartą sukurtos, jos jau veikia patį kūrėją, jo aplinką, jo bendruomenės narius, jo visuomenę, jo tautą. Ateina kitos kartos ir jos jau randa kultūrines gėrybes, tas pastovias ankstybesnių žmonių sukurtas formas, kurios ir toliau daro įtakos į jaunųjų mąstysenā, jausenā, veiksenā. Šitaip susikuria tradicija. Bet jos negali būti vienintelės. Naujos žmonių kartos suranda naujų arba senąsias kiek kitaip supranta ir pergyvena. Todėl naujos kartos sukuria naujų formų, naujų tradicijų arba senąsias pakeičia. Kitos vėlesnės kartos vėl panašiai elgiasi. Todėl juo auga tautos kultūra, juo ji tampa senesnė, tuo tų tradicijų prisirenka daugiau ir daugiau. Tradicijos ir papročiai ima lydėti žmogų nuo lopšio iki karsto visose kultūrinio gyvenimo srityse. Žmogus manosi elgiąsis, jaučiąs ir galvojąs savarankiškai, bet iš tikrųjų jis nebepastebi, kiek gyvų ir sudilusių tradicijų, kiek visokių štampų ir formulių jis yra paveiktas. Jei tik prisiminsime mūsų kalbą, visų tariamus žodžius, kuriuos taip laisvai vartojame, tai be didelės analizės pamatysime, kad čia turime reikalo su begaline daugybe sutartinių, tradicijos pašvęstų ženklų, sudilusių klišių, schemų. Šiandien tie žodžiai — klišės yra nusinešioję, mirę, tetinka tik prozajiškai minčiai pasakyti, tuo tarpu kai žilųjų amžių senoliams jie buvo prikrauti vaizdinio konkretumo ir emocinio svarumo. Todėl kiekvienas tikras poetas ilgisi ieško to žodyje glūdinčio konkretumo ir emocinio gajumo. Atgaivinti tradicinę žodžio schemą, duoti jai naujos jėgos yra didžioji kiekvieno poeto pastanga. Kai ji nepavyksta, o senos, tradicijos sunešiotos klišės laimi, poetas mums atrodo tiesiog juokingas. Štai vienas jų rašo:

Seniai jau būtų miręs mano vardas,
Jei mano kelio toji nelydėtų,
Kuri mane taip tuščią vėl pripildo,
Kurią menu, kaip laimės žodį tartą,
Kuri atšaldytą padaro šiltą.

Tikrą poetą turėtų atstumti tokie tradicinės virtuvės žodžiai, nes jam reikia kažinko naujo ir šviežio, nes kiekviena kūryba yra dar niekeno netartas žodis, naujas, dar nebūtas žygis. Kitaip ji nebūtų reikalinga. Ji nebūtų kūryba. Todėl poetai kuria naujus žodžius, naujus vaizdus, jie laužo gramatikos taisykles, tradicines eilėdaros schemas. Jie surūdijusią viną nori sužibinti nepaliestu auksu.

Panašiai elgiasi ir kitų sričių kūrėjai. Jų kova prieš tradicijas sukelia audras ir sąmyšius. Jei nebeminėsime Didžiosios Prancūzų revoliucijos, tai Galilėjo ir Koperniko bylos, prancūzų medicinos akademijos kova su Liudviku Pasteur taip pat gali būti ryškiais pavyzdžiais mokslo srity, kaip susigrumia tradicijos ir kūrybinė pažangos dvasia.

Žmonijos istorijoj kova prieš tradicijas yra toks pat normalus faktas, kaip ir tradicijų kūrimas. Kada įvairiose kultūros srityse tų tradicijų prisirenka tiek, kad jos perdaug ima varžyti žmogaus dvasios laisvę, dusinti jos kūrybinius polėkius, užstoti perspektyvą į ateitį. tada žmogus instinktyviai ima nerimti ir maištauti. Jei tradicijų varžtai pasirodo labai galingi, žmonės juos sprogdina, neatsižvelgdami į tai, kad savo kultūros ir tautos likimą pastato ant kortos. Šitaip įvyksta revoliucijos.

Tą žmonijos istorijos ir tautų kultūros bangavimą tarp tradicijų ir naujovių Dr. A. Maceina savo „Kultūros Filosofijoj" šitaip išreiškia: „Kadangi kultūra niekada negali būti tik pakartojimas, kadangi jau pats kultūrinės gyvybės palaikymas yra josios atkūrimas, todėl josios linkimas į originalumą pasidaro jai esminis ir tuo pačiu tradicijų peržengimas nuolatiniu jos uždaviniu. Istorija mums nuolatos neša sustingusių kultūrinių gėrybių, kurias mes priimame ir kuriomis mes gyvenimą apsprendžiame. Tačiau gyvoji dvasia kuria naujų gėrybių, kurios pralaužia tradicines sienas ir atpalaiduoja gyvenimą nuo sustingimo. Kultūroj vyksta tyli, bet nuolatinė revoliucija prieš tai, kas sena. Žmogus yra amžinas sukilėlis. Jis kelia maištą prieš praeitį, prieš savo dvasios varžtus, prieš tradicijas, prieš visa tai, kas nėra išėję iš jos giliausio „Aš". Gal tas maištininkas žmogus nesukurs iš esmės nieko vertingesnio už tai, kas buvo, bet jam svarbu, kad nebebūtų senų kerpių ir pelėsių, kad nebebūtų dusinančios atmosferos ir varžtų, kurie įžeidžia žmogui įgimtą laisvės reikalą, nes be vidinės laisvės negali būti tikros kūrybos.

Todėl nereikia stebėtis, jei mūsų laikų menininkai kartais pusiau lūpų prasitaria, jog būtų gera, jei koks idiotas sunaikintų Rafaelio Santi paveikslus ir Michel Angelo skulptūras. Jie tai pasako ne iš tuščios puikybės. Jie instinktyviai jaučia, kaip didžiųjų renesanso genijų sukurtos meninės tradicijos dar galingai tebevaldo mūsų laikų estetinį skonį. Jie tiki, kad praeities šedevrams žuvus, išnyks ir jų sukurtos tradicijos. Tai padarytų laisvesnį kelią naujiems kūrybos žygiams. Ir antrasis Pasaulinis Karas, kuris tiek įvairių meno brangenybių yra sunaikinęs, bus atlikęs menui, ypač architektūrai patarnavimą ta prasme, kad bus plačiai atidaręs kelią naujoms galimybėms ir gal net naujam stiliui suklestėti.

Taip pat nereikia piktintis ir niekinti jaunosios kartos, kai ji siekia naujumo, originalumo, kai ji kartais nepagerbia ir nepripažįsta senų tradicijų Reikia suprasti, kad jaunoji karta tam ir ateina į gyvenimą, kad ji atnaujintų. Tai jos teisė, kurią jai suteikia nesustojanti gyvenimo srovė. Greičiau reiktų skųstis tuo jaunimu, kuris nesiektų ir neduotų nieko naujo ir vertingo. Jaunimas žiūri į ateitį, todėl jis sąmoningai ir nesąmoningai ieško naujų kelių ir naujų kūrybos galimybių. Kieno gyvenimo saulė jau leidžias, tas vis labiau ima žvelgti į praeitį, tas vis labiau ima vertinti tradicijas, kurioms atnaujinti ar sukurti jis buvo prisidėjęs. Jas brangindamas, jis, nors ir su rezignacija, turi sveikinti jaunosios kartos sąmoningas pastangas įnešti į gyvenimą savo kūrybinę dalią, nes niekas kitas jos negali pakeisti. Gal būt jaunųjų sukurtos ar atnaujintos tradicijos bus atmestos vėlybesnių kartų, bet šiandieną jų teisė tradicijas kritikuoti ir jų pareiga duoti savos kūrybos, kad kultūra nesustingtų.

Todėl nereikia piktintis, jei šiandien rožančiaus kalbėjimas nemėgstamas, jei rožančiaus giedojimas bažnyčiose išsigimsta. Dėl to mūsų dvasios vadai neturėtų kaltinti tik jaunosios kartos už atšalimą religijai. Gal mūsų dienų jaunuoliai jaučia nemažesnį religijos reikalą, tik jie gal nesuranda formų, kurios jų sielas patenkintų. Šitaip kalbėdami nenorime paneigti pačios rožančiaus idėjos. Kas tikinčiam katalikui gali būti gražesnio, kaip Amžinajai Mergelei Marijai iš religijos paslapčių ir maldų nupinti rožių vainiką? Tik deja, mūsų jai pinamos rožės per daug jau vienodos ir dažnai suvytusios. Argi rožančiaus tradicija ne tada atsirado, kada Europos krikščionys nemokėjo nei skaityti, nei rašyti. Bet šiandien, kada įvairiausių maldų yra prirašytos storos knygos, skurdoka ir monotoniška rožančiaus forma nekelia mūsų dvasios. Tegu kas sukuria Marijai naują rožių vainiką, įvairesnės formos, kad jis labiau atitiktų mūsų laikams, mūsų jaunieji mielai jį giedos, kaip mes su įkvėpimu per gegužines pamaldas giedame Marijos litaniją. Juk mūsų suplikacijų melodija gal tokio pat senumo kaip rožančius, tačiau mes ją bažnyčioj su malonumu giedame, nes jos sukrikščionintas turinys — įvairus ir prasmingas, o melodija išaugusi plačiose Lietuvos giriose.

Tiesa, kad religinės-bažnytinės tradicijos yra daugeliu atvejų prasmingesnės už kitas. Taip pat tiesa, kad

Bažnyčios patvarumui ir įvairių tautų sujungimui į vieną šeimą tradicijos labai reikalingos, reikalingesnės negu šiaip sau visuomeninėms organizacijoms, tačiau nedogminės ir nesakramentinės, bet primygtinai peršamos senos tradicijos negali būti kažkokiomis uždangomis, kurios naujų laikų žmonėms temdytų Dievo skaistumą ar neleistų į religinį gyvenimą nuoširdžiau įžvelgti ir jame įsigilinti.

4. Tradicijų reikšmė.

Kultūriniame ir religiniame gyvenime tradicijų reikšmė yra dvejopa: pirma, jos yra priemonė perteikti kultūrines ir religines vertybes naujoms kartoms; antra, tradicijos yra lyg savotiškos krantinės, kurios tvarko ir kanalizuoja mūsų kultūrinio-religinio gyvenimo didžiąją srovę. Kai tradicijos susensta ar susiaurėja tiek, kad kultūrinių vertybių nebeperteikia arba perteikia antraeilius dalykus, už kurių nebematyti pirmaeilių, tokias tradicijas be didelio širdies skausmo galima atmesti. O jei pasenusios tradicijos, užuot buvusios kultūrinės srovės reguliatoriais, patampa jos stabdžiais, tada jas ne tik galima, bet ir reikia atmesti. Kitaip nerimstanti pažangos dvasia iš tylios kovos gali pereiti į atvirą revoliuciją. O tada jau gali nukentėti ir kitos dar gyvastingos ir geros tradicijos.

Tačiau net tada, kai kokioj nors srity įvyksta kruvina ar nekruvina tradicija, vis tiek visos tradicijos nebūna atmetamos. Jų pastebimų ir nepastebimų dar pasilieka labai daug, o kai kurios atmestosios kartais vėl grąžinamos, kai pasirodo, kad kultūrinis gyvenimas be jų negalimas (pvz., Sovietų Sąjungos grįžimas į pastovią moterystę). Ir čia reikia aiškiai pabrėžti, kad kultūros gyvenimas be tradicijų nėra galimas. Todėl visai teisingas yra posakis, kad tauta be tradicijų yra tauta be kultūros, nes tradicijos, kaip sakėme, yra ne kas kita, kaip tam tikromis pastoviomis formomis išreikštos kultūrinės vertybės.

Jei kurioj nors tautoj yra maža žymių patrauklių tradicijų, tai reiškia, kad ta tauta dar neaukštos kultūros arba kad tos tautos kultūra yra negili, neoriginali, pasiskolinta iš kitur. Taigi ta tauta, kuri nebekuria tradicijų, yra susenusi ir išsisėmusi, arba nepajėgi savo tautinei kūrybai. Ta tauta, kuri skolinasi svetimas tradicijas, jų nepakeisdama ir neperdirbdama, yra tauta arba savęs nesuradusi, arba jau kūrybiškai mirusi. Gyva tauta, pasiskolindama svetimas tradicijas, jas pakeičia, kuria savas, visai originalias, o pasenusias atmeta, jų vietoje ar šalia jų kurdama kitas.

Tautinės kultūrinės tradicijos pirmutinės palaiko tautos vienybę. Tauta, net nuo savos žemės atplėšta, jei išlaiko praeityje sukurtas kultūros formas, dar nėra žuvusi. Žydų po visus pasaulio kraštus išblaškyta tauta dar yra gyva, nes jos narius jungia kelios jiems labai charakteringos tradicijos. Taigi tradicijos susieja tautos narius kartais nepastebimais ir neįžvelgiamais ryšiais. Tautinės tradicijos atskleidžia kitiems tautinės-religinės kultūros originalumą, ryškiais brūkšniais parodo tautos veidą.

Taigi tiek žmonijos kultūrai, tiek atskirai tautai tradicijos, ypač giliaprasmės tradicijos (ne paviršutiniai papročiai) turi didžiulės reikšmės. Nemažesnė jų reikšmė ir asmeninė bei asmens kultūrai.

Tiesa, žmogus savo atskirų tradicijų neturi, bet jo kultūrinis augimas ir brendimas be tradicijų nėra įmanomas. Be stiprių moralinių tradicijų šeimoje ir visuomenėje jaunuomenės auklėjimas yra labai sunkus ir beveik negalimas. Žmogus, kuris pažangos dvasios pagautas mėgintų atsisakyti visų tradicijų, pasijustų maždaug kaip ką tik gimęs vaikas be tėvo ir motinos, vaikas bejėgis, kuris nemoka žingsnio žengti. Kad tai vaizdžiai pajustume, paimkime tik kalbą, kuri yra tradicinių nudilusių ženklų sandėlis. Ir jei lietuvis, kuris temoka tik savo gimtąją kalbą, atsiduria tarp svetimųjų, iš karto pasidaro lyg bejėgis nebylys — jis nei

Vyt. Mykolaitis **Studija**
(Miuncheno Meno Akademija)

pats nebegali savo minčių perduoti kitam nei kitų suprasti, nes didžiulės kultūros gabalas, kuris tik tradicijos pašvęstais ženklais rėmėsi, staiga iškrito. Arba paimkime šeimą. Mūsų kaime, ypač ligi I-jo Pasaulinio Karo, šeima turėjo aiškias ir pastovias tradicijas. Jomis remdamasi subrendo mūsų valstybės kūrėjų karta. Bet kada šitie šviesuoliai atitrūko nuo savo tradicinės kaimo bendruomenės, atsidūrė mieste, kada ėmė kurti šeimą ir auklėti vaikus, pasirodė didelių spragų negerovių Vaikai neretai augdavo padaužomis, dažnai žmonėmis be principų ir be idealų, palaidais hedonistais. Kodėl taip atsitiko? Ogi todėl, kad iš kaimo kilusi šviesuolių karta buvo atsisakiusi savo tėvų tradicijų, išėjo iš gimtosios bendruomenės palaida, o savų tradicijų dar nesusikūrė. Ta šviesuolių karta graibstėsi viso, mėgino viso, bet kadangi iš to tradicijų naujų nebuvo galima taip greitai sukurti, tai augantieji jų vaikai nežinojo ir nejautė, kaip orientuotis — jie nieko pastovaus iš tėvų nepaveldėjo. Nutrūkusios tradicijos įnešė į šeimą ir į asmenų gyvenimą painiavą ir netvarką.

Taigi ir tautai, ir šeimai, ir asmeniui kultūrinės tradicijos turi žymios reikšmės. Be kultūrinių tradicijų jaunosios kartos visuomeninis, estetinis, dorinis ir religinis auklėjimas tiesiog nėra įmanomas. Bet kas pasikliautų tik tradicijoms, tas padarytų žymią klaidą. Asmuo auga ir bręsta tradicijose, asmuo kuria atsiremdamas į tradicijas. Tačiau tik tradicijas pralenkdamas, tik sukurdamas naujų gėrybių žmogus įprasmina savo buvimą ir veikimą. Atsiremti į tradicijas, pralenkti tradicijas, jas papildyti, kurti naujas vertybes — štai yra etapai žmogaus kūrybos kelyje.

Tradicijos yra ir turi būti lyg koks indas, kur yra supiltas aliejus nuolatinei pažangai, liepsnai ir šviesai. Jei užmirštume šitą pažangos negęstančią liepsną, kam tas indas su aliejumi būtų reikalingas?

Tradicija ir pažangos dvasia yra dvi seserys, seserys priešininkės, tačiau kultūrinei ir religinei kūrybai abi yra reikalingos. Kas nor tobulėti asmens gyvenime, kas geidžia savo tautos kultūrinio klestėjimo, tas turi mokėti pagerbti tradiciją ir pažangos dvasią — tas seseris priešininkes.

UŽDAVINIAI TREMTYJE

1.

Susimąstymas dėl auklėjimo idealų

Iš tų negausingų žurnalų, kurie pakliūva į mūsų rankas, matyti, kad mokymo bei auklėjimo tikslai svetimųjų iš naujo persvarstomi.

Pralaimėjusioj tautoj sugretinami dabar du didieji vokiečių kultūros ideologai ir susimąstoma, katro keliais pasekti: Nietzschės ar Burckhardto. Abudu savo laiku dabartį vienodai buvo supratę: abudu matė, kaip vietoj hierarchiškai susiklosčiusios bendruomenės išeina į gyvenimo priekį neapvaldyta masė, minia ir kaip jėga ima pirmauti vietoje teisės. Tik Nietzschei pramatomoji ateitis — pasauliniai karai, masių pagrindinių problemų išsprendimas ginklu, besiartinąs barbarybės amžius, teisinės valstybės galas ir jos išvertimas į absoliutinį despotizmą, prievarta suimtą į „terribles simplicateurs" rankas — atrodė natūralus logiškas kelias „Übermenschui", atsistojusiam anapus bloga ir gera, kurio veikimo norma yra „Wille zur Macht". Burckhardtas žiūrėjo į tą pramatomą eigą neigiamai ir rūpinosi pastatyti asmenybę, kuri išlaikytų amžinąsiais amžių sukurtas vertybes gyvas.

Nietzschė matė, kaip istoriją kuria elementarių, primityvių jėgų spontaniškas atsipalaidavimas, sprogimas, europinės revoliucijos. Burckhardtui istorija tai nuosekli aukščiausių europinių kultūrinių tradicijų sąsaja ir vainikas.

Nietzsche istorijos kūrėjų pavyzdžiu nurodė Napoleoną, Rusiją. Burckhardtas nurodė asmenis, išugdytus patvariomis europinių tautų kultūros vertybėmis.

Neseniai vokiečių tauta, mačiusi idealu tik pirmąjį, šiandien susimąsto jau ir ties antruoju (plg. Stimmen der Zeit 1946. November, 148 p.).

Nugalėjusioji tauta kalba apie nugalėtosios perauklėjimą. Pažymėtinas vis dėlto jos statomas auklėjimo idealas. „Amerikanische Rundschau" (1945 m. Erstes Heft) buvęs valstybės departamento pasekretorius Archibald Mac Leish nurodo auklėjimo idealu humanizmą, jeigu pasaulis nenorįs virsti naujo karo arena. Tik vėl — kiek žmonių, tiek humanizmo supratimų!. Kaip ir pastaraisiais laikais demokratijos. Šiandien eina diskusijos dėl humanizmo — vieną jo koncepciją vadinant senuoju humanizmu, kitą naujuoju. Tariamas senasis humanizmas tenkinosi aristokratinio skonio ugdymu, klasinės senovės garbinimu, meno ir mokslo gerbimu, didžiųjų asmenų kultu, visų žmogiškųjų vertybių garbinimu, nútolimu nuo brutalios gyvenimo tikrovės. Naujuoju humanizmu vadinamas tas, kuris ugdo žmogiškąsias dorybes, jas sieja su religinėmis vertybėmis, o visą kasdieninį gyvenimą, aistringai virtusį jėgos, žibalo, aukso, biznio, naudos siekimu, pakelti į tauresnę plotmę, tvarkomą žmoniškųjų principų. Taigi naujasis humanizmas norėtų aktyviai įsijungti į gyvenimą, kad jį padarytų žmoniškesnį.

Akivaizdoje pasaulio pastangų persvarstyti ugdymo idealą turime sau konstatuoti: ten, kur kiti sustoję galvoja, graibstosi dėl ugdymo principų, mūsų mokykla labai aiškiai yra aprisprendusi. Švietimo nuostatuose aiškiai pasisakyta, kad tremties mokyklos kryptis — tautiškai krikščioniška. Tais žodžiais, aiškiais ir tiksliais, išreikšta tai, kas svetimųjų vadinama neaiškiais naujojo humanizmo terminais, nedrįstant pasisakyti, bet faktiškai galvojant apie tą patį turinį, kuris mūsų preciziškai išreikštas. Taigi mes žinome, ko norime; auklėjimo kryptis mums aiški; ir dėl jos galvos sau nesukame. Mums tik svarbiau prisistatyti uždavinius, kuriuos turime atlikti, kad savo idealo link pasistūmėtume.

Mokyklos uždaviniai priklauso nuo bendrojo mokyklos bei auklėjimo supratimo ir nuo specifinių aplinkos sąlygų. Tautos, valstybės ar bendruomenės specifinės sąlygos duoda specifinį tos aplinkos atspalvį mokyklai. Mūsų tremtinių mokyklai tą specifinį pobūdį lemia paveldėtoji praeitis, gyvenamoji dabartis, pramatomoji ateitis.

2.

Praeities palikimo spragos

Praeityje, nepriklausomoje Lietuvoje, mes per maža jautėme ir per maža atsižvelgėme į savo krašto specifinę padėtį. Savo mokyklą mes per maža siejome su specifiniais savo krašto reikalavimais. Mes buvom panašūs į tuos humanistus klasikus, kurie buvo įsižiūrėję daugiau į praeities vertybes, į savosios ar pasaulinės praeities vertybes, bet per maža į dienos reikalus.

Atsijimas mokymo politikos nuo specifinių krašto reikalų davė mums bendrojo lavinimo persvarą, davė humanistinės mokyklos tipą. Tokios mokyklos nepageidaujamus rezultatus buvom pradėję justi konkrečioj kasdienybėj jau anais laikais. —

1) Mokymo politikos dėka iš vienos pusės imta tada kalbėti apie inteligentijos perteklių, darbo stoką bendrojo išsilavinimo žmonėms. Iš antros — apie specialistų stoką: a) amatams, prekybai, pramonei, b) kultūriniam visuomeniniam gyvenimui — laikraštininkų, administracinio darbo žmonių stoką, c) reprezentaciniams darbams, santykiams su svetimaisiais kalbančių svetimomis kalbomis stoką.

2) Praeities auklėjimo politikos spragas paskiau pajutome: a) stoką sąmoningo visuomeninio socialinio auklėjimo, tenkinimąsi etiketu. Mokykla stengėsi atsieti mokinį nuo visuomenės, uždaryti savo mokyklos, sporto, varžybų rate. Akademiniame gyvenime studentas oficialiosios opinijos buvo kreipiamas į studentišką-buršišką gyvenimą. Išėjęs iš akademinio gyvenimo, jis linko daugiau tik į savo profesiją, asmeninę karjerą, kuo atuokiausiai mėgindamas stovėti nuo visuomeninio gyvenimo. Taip buvo kuriamas inteligentas miesčionis, individualistas, gal net savinauda.

Tai mūsų mokyklinės politikos dalis palikimo, kurį neigiamai jaučiame ir dabar tremtyje.

3.

Dabarties opos

Taip, tremtyje mes pajutome savo buvusios mokyklinės politikos spragas, kurios sunkina tremtinių gyvenimą.

1) Nepasiruošę specialybėms, mes negalime pritaikyti dabartiniam būviui savo bendrojo išsilavinimo. Jaučiame taip pat, kiek žalos mums kyla iš to, kad nemokame pakankamai svetimųjų kalbų. Ta spraga reiškiasi ne tik santykiuose su okupacine administracija, bet ir politinėje kovoje dėl valstybės bei tautos interesų. Latviai yra laimingesni šiuo atvejų — ne tik dėl savo charakterio, bet ir dėl to, kad jų mokyklinė politika praeityje buvo labiau atremta į konkretų praktinį gyvenimą.

2) Perėję tremtyje staiga į demokratinius laikus, pastebim, kiek pėdsakų yra palikęs totalistinis režimas su visa savo atmosfera mūsų psichikai. Ypačiai tatai jaučiame jaunesniojoj ar net pačioj jaunojoj kartoj. Vyresnioji karta, susiformavusi demokratiniais laikais, yra iš vadovaujamosios eilės pasitraukusi. Visuomeniniam gyvenimui vadovauti ėmėsi jaunesnioji. Ir iš karto pastebima, kad susikalbėti šitos kartos žnonėms yra sunkiau nei vyresniesiems. Sunkiau, nes šios kartos žmonės savą nusistatymą yra linkę dogmatizuoti, savą siekimą suabsoliutinti. Kompromisai jai sunkiai tepripažįstami. „Wille zur Macht" yra dažnai tiek stiprūs, kad tas pats asmuo blaškosi po

įvairias ideologijas, kad tik išplauktų vadovauti. Su priemonėmis nesiskaito, nėt imasi svetimųjų pagalbos, išduodamas savo tautos interesus.

Moksleivių gyvenime krinta į akis nesunormalėję santykiai tarp mokinių. Jie vis dar nepajėgia tarp savęs kolegiškai sugyventi. Tebegyvas ne vienoj vietoj principas — arba mes, arba jūs. Tebegyvas nusistatymas save apginti partnerį sulikviduojant, ne' pačiam aukščiau už partnerį pakylant. Neišsilaiko tinkamoj aukštumoj šiame rungtyniavime kartais net mokytojai. Priemonės — net brutali jėga, kriminalinė klasta. Tai ženklas, kad totalistiniai nusiteikimai, paimti iš savos ir svetimos aplinkos, yra įsėdę į jaunimo dvasią. Įsėdę nesąmoningai, dažniausiai suaugusiųjų įtakoje, ir virtę jau organiška vaiko psichikos dalimi. Ir nors šiandien dedamasi demokratais, nors demokratiniais laikais gyvenama, nors demokratinė technika (rinkimai) vartojama, bet širdis vis dar nėra užtenkamai pasisavinusi demokratizmo esmę. Koks gyvas savo laiku buvo poetiškai nusiteikusio jaunimo paties totalizmo pirmatakas ideologas Nietzsche. Jis buvo skaitomas, juo žavimasi iš pradžių poetiškai, o toliau ir filosofiškai. Tai praeiti turės, bet tuo tarpu pėdsakai aiškūs ir neigiami. Masėje, kurioje tenka gyventi, persveria biologinio pobūdžio nusiteikimai. Negalima pasakyti, kad tremties gyvenimas juos silpnintų. Tremtis stiprina brutalų veržimąsi biologiškai išsilaikyti. Tik herojiškos pastangos išlaiko tremtinių dvasinių interesų lygį.

Kultūrinis lygis gali augti kultūrinėje aplinkoje. O joje mes esame degraduoti keliais laipsniais žemyn. Tad suprantama, kodėl mums taip sunku išlaikyti kultūringą santykiavimo būdą. Mes esame didžioje tragiškoje padėtyje, kada mūsų dvasiniai nusiteikimai yra priderinti aukštesniam kultūriniam lygiui, o dabar atsitiktinai mums primestas žemesnis lygis mus verčia ir savo dvasią suprimityvinti. Esame kaip žuvis, iš gilių vandenų ištrauka į sekliuosius.

Šitoje baisioje padėtyje kalbėti apie mokyklos ir mokytojo uždavinius yra labai sunku, kada ir ateities perspektyvos bei reikalavimai tebėra labai neaiškūs, tik spėjami.

4.
Ateities reikalavimai

Nors ateities niekas negali tiksliai atspėti, tačiau neturim pagrindo tikėti greitu grįžimu. Prieš mūsų akis stovi emigracija. Kompaktinei emigracijai vilčių nedaug. Mus išblaškys. Tačiau aišku bent tiek:

1) Ar būsim JAV, ar Anglijoj, ar Prancūzijoj, Belgijojmums bus pavesti darbai, kurių patys viešpačiai nenori dirbti — fiziniai darbai. Mūsų visų interesas iš jų-išsimušti į savarankišką padėtį. Ją gali duoti perėjimas į inteligentinę ar į savarankišką profesiją — amatus, verslus, prekybą. Šiam reikalui pati pirmoji būtina sąlyga — kalbos, anglų, prancūzų, ispanų kalbos. Antroji sąlyga — specialybė. Tuos dalykus pažymi visi emigracijos organizatoriai. Tą ir mes patys žinom.

To reikalauja biologinio išlikimo noras. Didesniame pavojuje bus tautinio išlikimo reikalas. Visur mus nori asimiliuoti, nori išblaškyti. Mūsų noras tautiškai išlikti pirmiausia diktuoja patriotinį idealizmą. Čia jau ne profesinis pasiruošimas, bet asmenybės ugdymas. Idealistas suras priemonių patriotizmui išlaikyti patsai.

Turint tokias perspektyvas, kiltų klausimas, kuo ir kiek mokykla bei mokytojai gali apšarvuoti naujam gyvenimui tremtinį?

5.
Mokyklos ir mokytojo galia

Mokykla ir mokytojas veikti gali tiesiogiai per mokyklą ir netiesioginiai per bendruomenę.

1) Mokyklai jau švietimo nuostatai skatino abidvi aktualiąsias tremties mokyklos linkmes: a) sustiprintą svetimųjų kalbų mokymą, b) sustiprintą profesinį ruošimą. Tačiau viena yra numatyti principą, kita jį įvykdyti. Ne paslaptis, kad kiekvienas mokytojas taria savo dalyką esant svarbiausią. Ir dėl to tremties mokykla praktiškai, atrodo, eina ta pačia linkme, kaip ir Lietuvoje. Antra, kitaip ir būti sunku, nes programos liko veik tos pačios. O reiktų čia pasukti radikaliau praktine linkme: iš centro pakeisti atitinkamai programas, o mokykloms sąmoningai jas įvykdyti atsižiūrint į konkrečiuosius dabarties ir ateities reikalavimus. Mokytojui sąmoningai tektų apsispręsti, ar jo pateikiama medžiaga yra ta būtinoji būsimo žmogaus gyvenimo reikalams.

Tai profesinio paruošimo reikalas. Daugiau mokykla čia vargiai ką galės padaryti. Atrodo, gana sėkmingai specializavimosi darbą varo įvairūs suaugusių kursai.

2) Svarbiau ir daugiau mokykla ir mokytojas gali veikti auklėjamai — atitinkamus asmens nusiteikimus sudaryti. a) Pirmoje eilėje sudaryti mokiniui idealistinius nusiteikimus. Pasukti priešinga linkme, negu buvo paveldėtos tradicijos iš praeities; negu dabartinė aplinka jį veikia. Tai be galo sunkus uždavinys, prieš kurį mokytojas pasijunta bejėgis. Naudos principas toks populiarus ir taip sugestyvus, o idealistiniai principai taip nuvertinti ir tik į istoriją atidėti, kad idealizmu užkrėsti labai sunku. Dar Lietuvoje abiturientas man kalbėjo: — Ką jūs man galit realaus duoti? Kas iš to, kad aš principus saugosiu, o baigęs mokslus negalėsiu tarnybos gauti. O ten man iš karto sudaro visas sąlygas mokslui, o paskui tarnybai . . . — Ar negalės dabar panašiai atsakyti tremties vyras: — Kas iš to, kad aš būsiu idealistas, principų vaikysiuos? Ar ne geriau gyvena tie, kurie dabar paspekuliuoja, paskui gal pavirs prancūzais, brazilais ir prasimuš į vadovaujamas vietas . . . — Anam savo jaunam tautiečiui tegalėjau pasakyti: — Nieko tau negaliu žadėti apčiuopiamo. Tegaliu pažadėti tik ramią sąžinę, kad viską padarei, kas tauriam žmogui pridera. — Ką galėtum pažadėti šiandien už idealizmą, kaip tą idealizmą sužadinti, aš nežinau. Tačiau nuo to uždavinio aktualumas nė kiek nesumažėja. Šiomis dienomis „Stimmen der Zeit" žurnale skaičiau, kad moderniajam žmogui reikia duoti prieš akis konkrečius gyvenimo paveikslus, kurie jo paties galvoseną ir elgseną formuotų. Gal tikrai naudinga būtų surasti moderniajam moksleiviui naujo moksleivio idealu konkrečią, iš gyvenimo paimtą asmenybę ir įtikinti ją, kad toji asmenybė nėra tik praeities laikų herojus, bet nepraeinamas nesenstantis modernaus žmogaus idealas. Aš nieko čia nedrįstu siūlyti, bet gal mokytojui ar mokytojams savaime iškils toks idealinis žmogus, kuris galėtų suimponuoti ir patraukti mokinio dėmesį.

b) Atsimenant, kad moksleivis išeis į gyvenimą ir atitruks nuo lietuvių bendruomenės, kad jis, galimas daiktas, neturės nei lietuviškos knygos, nei laikraščio, kuris duotų naujos medžiagos jo patriotinei sąmonei, reiktų apšarvuoti, apginkluoti jį tam tikru lituanistinės medžiagos kiekiu, kurį jis turėtų savo atmintyje ir atitrūkęs nuo lietuviškos bendruomenės. Aš dėl to laikau, kad tos lituanistinės medžiagos kiekis ne būtinai turi būti didelis, bet labai gerai įteiktas, pasisavintas. Čia daros labai pateisinamas lituanistikos mokymasis mazgais, pačiais svarbiausiais punktais — ar tai būtų istorija, ar literatūra. Dar labiau pateisinamas mokymasis atmintinai. Prisimenu vyresniosios kartos žmones, kurie mokėsi rusų mokykloj. Ir laisvoj Lietuvoj, kada svetimybes paskandino nuosava kultūra, jie su dideliu malonumu, progai pasitaikius, kartodavo Puškino, Lermontovo ar kitų ano meto mokyklos klasikų fragmentus. Tai buvo jų kasdienybės dvasinis paįvairinimas, atsigavimas. Ar nebūtų panašios reikšmės lituanistinės medžiagos išmokimas atmintinai dabartiniame, tremties gyvenime?

c) Formuojant moksleivio filosofinį, pasaulėžiūrinį mentalitetą, labiau atrodytų priimtinas ir įteigtinas pradžioj minėtas Burckhardto istorinės raidos supratimas, ne Nietzschės. Burckhardtas buvo atkrei-

pęs akis į sąsają tarp laimėtųjų žmogiškųjų įvairių tautų vertybių. Jis pažangą atremia į gerąsias tradicijas. Dabartinis moksleivis, išėjęs iš mokyklos ir pakliuvęs į naujas gyvenimo sąlygas, bus eksponuotas visiškai svetimai aplinkai. Šita aplinka formuos jį savaip. Bet jeigu jis mokykloj bus laimėjęs užtenkamai lituanistinės medžiagos, vadinasi, jo tėvų sukurtų tradicijų, jeigu jo galvosena bus nuteikta, kad kultūrinė pažanga kuriama tradicijas papildant naujais laimėjimais, tai jo dvasioje nebus lūžio; jis neatitruks nuo tautos tradicijų savo galvojimu ir elgesiu. Jis bus tas pats lietuvis tik panaujintas naujų gyvenimo aplinkybių . . . O kad taip būtų buvę nuteikti ir taip būtų gavoję Amerikos lietuvių jaunieji, mums tada nereiktų skųstis, kad ir jų kalba ir jų mentalitetas nebelietuviškas, kad jie lietuviai tik biologine, n e d v a s i n e prasme!

d) Pasaulėžiūrą moksleiviui padedant formuotis, reikia užtenkamai ir teisingai jam pažadinti d e m o k r a t i n ę sąmonę. Demokratinė dvasia reikalauja visiems lygių teisių ir lygių pareigų. Toji lygybė įgalina sudaryti santykius tarp demokratiškai nusiteikusių žmonių pakenčiamus, įmanomus, demokratiškai nusiteikęs žmogus nepaneigs kitam tų laisvių, kokias jis pats turi. Teisingas demokratinės dvasios supratimas ir jos pripažinimas pašalins daugelį nesutarimų ir kivirčų. Jeigu mokykloje tebepasitaiko konfliktų tarp atskirų moksleivių organizacijų narių, tai nereikia daryti išvados, kad visokius mokinių susibūrimus reikia likviduoti. Tai reiškia tik, kad reikia kovoti su totalistinių nusiteikimų likučiais ir skiepyti visais galimais būdais demokratinės lygybės principus. Tik tada, kai demokratizmo praktiškos išvados bus padarytos atskiro asmens mentalitete, tada suklestės visai nuoširdus moksleivių bendradarbiavimas, sveikas rungtyniavimas. Jau minėtų organizacijų viršūnės tokias išvadas priėjo. Reikia, kad apačios jomis pasektų. Visa nelaimė, kad tas apačias nekartą sukursto žmones, kaip tik susiformavę anose kvazitotalistinėse tradicijose. Mokytojui čia iš tiesų net dvigubas uždavinys — pačiam saugotis, kad nepasireikštų su vienašališkomis totalistinėmis tendencijomis ir vaikų negadintų, dar svabiau — kad pozityviai skiepytų demokratinio sugyvenimo pagrindus.

Kartoju: p r o f e s i n i s r u o š i m a s lenkiant į specialybes ir svetimąsias kalbas kaip atsvara bendrajam lavinimui; idealizmas kaip atsvara utilitarizmui, p a t r i o t i n ė s s ą m o n ė s organizavimas lituanistinės medžiagos kondensuotu ir atmintiniu pasisavinimu, kaip atsvara prieš medžiagos paviršutinišką perkrovimą, g y v i e j i p a v y z d ž i a i kaip atsvara prieš auklėjimą bendrybėmis, t r a d i c i j o s s i e j i m a s s u p a ž a n g a istorijos raidos supratime kaip atsvara prieš revoliucinę eigą, d e m o k r a t i n ė s s ą m o n ė s plėtojimas kaip atsvara prieš totalizmą — štai tie auklėjamieji uždaviniai ir net emetodai, kurie dabar, atrodo, patys aktualieji ir sėkmingieji mokyklai ir mokytojui, auklėjant jaunimą.

3)Tačiau mokytojas nėra atpalaiduotas nuo b e n d r u o m e n ė s.Bendruomenėje jis gali reikštis auklėjamąja prasme.

a) Aktualiausias bendruomeninio gyvenimo uždavinys — m o r a l i n i o l y g m e n s išlaikymas. Visos sąlygos ir visos aplinkybės sudarė bendrą frontą DP moralei palaužti. Ir joms, palyginti, sekasi: niekados iš tremtinių tarpo nebuvo tiek klientų policijos, kalėjimų ir teismo įstaigose, kaip paskutiniais laikais. Didžiojo mąsto spekuliacija, vogimas, įsilaužimai, net šventovių išniekinimas garsina tremtinių vardą. Tegul tai atskiri atsitikimai, tegul kriminalistų procentas tremtinių tarpe ir nėra didelis palyginti su dorais žmonėmis, bet etiketė, užklijuota ant vieno kampelio, nusako viso ryšulio turinį.

b) Bendruomenės nariai nebeišlaiko nervų ir blogybių kaltininkų ieško tarp kitų savo tautiečių, juos lengva ranka kaltindami. To rezultatas-gandai, šmeižtai, bendruomenės organų pakaltinimai ir vertimas šalin ar net skundai svetimiesiems.

c) Tame drumstame vandenyje stengiasi iškopti a v a n t i ū r i s t a i, putos. Verždamiesi į valdžią, griebiasi totalistinių metodų atgrasindami kitus nuo dalyvavimo visuomeniniame gyvenime ir palaikydami joje senąją, klaidingą koncepciją, kad visuomeninis gyvenimas turįs remtis valdžios siekimu bet kokiomis priemonėmis. Rezultatas-padoresnieji žmonės vengia viešųjų pareigų, susigūždami savo asmeniniame gyvenime.

Šitokių bendruomeninio gyvenimo reiškinių akivaizdoje mokytojas gali ne pats pultis visuomeniniam gyvenimui vadovauti, bet savo sugestijomis, paskaitomis, pastabomis jis gali ir privalo formuoti atitinkamą opiniją ir tokiu būdu prisidėti prie tos m o r a l i n ė s s a n a c i j o s, kurią dabar skelbia centriniai organai. Privačiais ir viešais pasikalbėjimais jis gali demaskuoti, iš kur eina to moralinio vėžio daigai; kur jie veda, ir tokiu būdu sudaryti reikiamą sveiką opiniją. Opiniją, kuri vestų į tų negerovių platintojų demaskavimą, jų patraukimą į teismą, eventualų izoliavimą iš bendruomenės, susidrausminimą iš vidaus.

Bendruomenėje mokytojas taip pat turėtų būti ta ramioji kolona, apie kurią Brazdžionis dainuoja, į kurią atsimuštų ir subyrėtų įsisiūbavę gandai ir beprasmiai priekaištavimai. Gandai ypačiai subliūkšta, kada tiesiai paprašai gandonešį d a l y k u s p r e c i z u o t i: kas, kada, kur ir ką padarė ar pasakė, ar iš kur visa tai žinai. Tada žmogus pats pradeda galvoti, ką jis kalba. Yra ir sąmoningų piktų gandonešių. Jie aprimsta tada, kai demaskuoji jų gandų tikslus.

Tai buvo antras visuomeninis uždavinys.

Jeigu minėtieji du uždaviniai yra neigiamojo pobūdžio ir tik užtvenkia negerovėms kelią, tai p l ė s t i b e n d r u o m e n ė s v i s u o m e n i n ę s ą m o n ę būtų pozityvusis uždavinys. Visuomeninę sąmonę reiktų pagilinti ir praplėsti ta pačia linkme, kaip ir jaunimo tarpe-pagilinti d e m o k r a t i n ę dvasią, pastatant ją prieš totalizmą. Jei jų skirtumą žmonėms pasisektų įsisąmoninti ir iš tiesų pasisavinti sveiko demokratizmo principus, tai ne tik jaunimo tarpe sumažėtų nesusipratimų skaičius, padidėtų tarpusavio sugyvenimas.

Šitaip nuteikta bendruomenė būtų naudinga ne tik emigracijos, bet ir laimingo grįžimo atvejui.

4) Praleisdamas valstybinio pobūdžio uždavinius, kurie paliečia mokytoją, kaip ir kiekvieną tremtinį, noriu sustoti dar prie p r o f e s i n i ų kai kurių uždavinių, kurie pateisina ir net įpareigoja mokytojus s u s i o r g a n i z u o t i.

Ne paslaptis, kad mokytojo profesija kai kur yra niekinama, kad mokytojų ne vienas yra atsidūrę labai sunkiose materialinėse sąlygose, nes jis neturi laiko verstis net smulkia prekybėle. Iš kitos pusės mokytojas nėra toks drąsus, kaip neretas kitas pilietis, kreiptis į labdaros įstaigas. O labdaros įstaigos, savo ruožtu, negi gali šelpti tuos, apie kurių bėdas jos nieko nežino. Iš čia uždavinys patiems mokytojams rūpintis savo profesijos kolegomis, ar atlyginimą už darbą išgaunant, ar pašalpos reikalinguosius labdaros įstaigoms nurodant.

Tai viena. O antra-mokytojams reikia organizuotu būdu sueiti į kontaktą su pasaulio mokytojų sąjungomis, su pedagogine spauda, kurie dar nepabijos reikalu turėti su „raupsuotuoju" DP ir tutiks so juo santykiauti. Čia net sunku atskirti, kur baigiasi mokytojų organizuota akcija per svetimuosius savo profesiniais reikalais, kur jau prasideda jų kavo dėl bendrojo politinio idealo.

*

Baigiu, nužymėjęs pluoštą uždavinių, kuriais mokytojo pečiai dar labiau apkraunami. Jeigu drįsau jo naštą dar padidinti, tai tik dėl to, kad žinau, jog mokytojas yra iš tų Vaižganto Mykoliukų, kuriems šaukiama: — Mykoliuk, šen, Mykoliuk, ten . . . Ir tie Mykoliukai bėga šoka, patenkinti, kad jie dar gali bėgti.

Nežinau nė vienos kitos profesijos, kuri būtų ir Lietuvoje ir tremtyje išlaikiusi tiek idealizmo, tiek pasiaukojimo, kaip mokytojas. Tik jam ir gali būti kalbama apie uždavinius, tikintis, kad tie žodžiai neliks tik vox clamantis . . .

Taigi, Broliai Mykoliukai, vėl šokit ten, kur jūs reikalingi tautos likučiams gelbėti . . .

GIESMĖ APIE PIEMENAITĖ

Fr. Werfelis

Pasauly kartais esti tikrai keistų dalykų. Orleano didvyrę jos tautiečiai sudegina ant laužo, prancūzas Volteras apspiaudo pačiais gražiausiais madingojo rašytojo žodžiais, o jos garbės pasaulinėj literatūroj ginti išeina vokietis Schilleris. Tas pats protestantas Schilleris užsistoja nuo anglų protestantų puolimų katalikę Mariją Stuart. O žymusis šių dienų vokiečių rašytojas Francas Werfelis, toks pat bėglys, kaip ir mes, imasi ginti nuo Zolos laikų daug kieno niekinamą ir išjuokiamą paprastą Liurdo piemenaitę Bernadetą, savo paprastaisiais Liurdo stebuklo įvykiais didingiau už gražiausius žodžius bylojančią į moderniojo žmogaus sąžinę. O tai dėl to, kad jis pats, nors ir ne katalikas būdamas, jos stebuklą išgyveno savo viduje ir išėjo ginti ne jos, bet išėjo ginti tiesos.

Werfelis, bėgdamas 1940 metais nuo Hitlerio dalinių, pakeliui užklydo į garsųjį Liurdą, kuris jam išsyk pasirodė „lyg koks stebuklo turgus", tačiau, nelauktai pats išgyvenęs tos paprastos 14 metų ligotos piemenaitės patirtąjį stebuklą ligi pačių sielos gelmių ir tardamasis jį visiškai supratęs, jis davė įžadą, kad, jei pavyks pasprukti per Pirėnus iš nacių nagų, parašys piemenaitės garbei giesmę. Moderniojo rašytojo giesmę, kur kiekvienas žodis eitų iš pačių širdies gelmių ir tartum kristalas įsirėžtų į xx amžiaus žmogaus sąmonę. Ir tą savo žodį, pasiekęs saugiai Amerikos krantus, jis ištesėjo. Ir štai mes turime gražiausią tos rūšies moderniosios pasaulinės literatūros šedevrą, pavadintą „Giesmė apie Bernadetą", tokį pat gigantišką, kaip kad to paties rašytojo epas, vaizduojąs armenų laisvės kovas, išleistas „Paskutinių Musa Dagho dienų" vardu, operos romanas „Verdi" arba „Barbora".

Nuo Zolos laikų maždaug 80 metų nė vienas žymesnis pasaulinio masto rašytojas nesiėmė tos temos — rašyti apie kažkokią sukvailėjusią šventąją, ir tai dar piemenaitę, kaip kad iš savo Orleano mergelės papėdininkės juokdavos liberalai prancūzai. Nerūpėjo jos šventumas ir žmogiškoji didybė nė pačiam Zolai — ne tam jis skyrė savo epą. Tatai padaryti ryžosi vokietis Werfelis. Ir reikia pripažinti, jog tat jam žymia dalimi yra pavykę, nes tokio masto kūrėjas tegali su visu įsijautimu ir kūrybiniu polėkiu duoti reljefingą švelniosios Orleano mergelės sesers paveikslą auksiniame tyrojo tikėjimo stebuklo fone. Nūnai tasai paveikslas yra amžiams įtrauktas į galeriją mielų ir jaudinančių mergaičių figūrų, kurias tik kada nors patys didieji žmogiškojo žodžio meno korifiejai yra davę. Jei norėtume surasti tokį nuoširdų ir mielą Dievo Motinos paveikslą, kokį mums kad yra davęs Werfelis, vaizduodamas „Ponią su aukso rožėmis prie basų kojų", turėtume nusileisti į senovę, eiti jos ieškoti į pačius didžiuosius senosios tapybos autorius. Ir tiktai Werfelis teišdrįso pavaizduoti dieviškąją paslaptį ir drauge tą žmonių nežinojimo, nesupratimo ir nenoro ar negalėjimo įtikėti komediją, kuri buvo ne kokių nors išgalvotų, bet tikrų, realių veikėjų suvaidinta, išvydus realaus gyvenimo scenoje minimojo stebuklo paveikslą. Niekur šis žodžio meisteris taip puikiai, su visu plikumu ir kartu su visu siaubingu šiurpu neparodo moderniojo žmogaus sielos, kaip čia, kur jis atskleidžia mūsų dienų žmogaus tikėjimo jėgą paprasčiausioj sieloj, abejonės galią valioje ir visą išminčių ar rašto žinovų išdidumą.

Šis stebuklas geriausiai prieinamas ir suprantamas paprasčiausiems žmonėms, nesudėtingoms sieloms, kurios, kaip tie Liurdo piemens, malkų kirtėjai, ūkininkai ir smulkučiai miestėnai, nors patys „Ponios" ir nematę, betgi nė kiek neabejoja savo mažute šventąja ir jos nuostabiomis vizijomis. Jie yra įsitikinę, kad jai tikrai pasirodė pati Dievo Motina, kurią jie, prisitaikydami prie Bernadetos terminologijos, paprasčiausiai vadina Nekaltu Prasidėjimu.

Retu kūrybiniu polėkiu pasižymi scena, kaip Bernadeta pirmą kartą išvysta savo Ponią. Tai yra vienas iš giliausių nuostabaus veikalo skyrių, kurio čia ištrauka ir duodama:

„Bernadetos akys rymo įsmigusios į grotą. Jokio vėjo atkvapo, tiktai nišos apačioje stirkso audros atblokšta dekoratyvinės rožės šakelė. Paskum jos nukrypsta į artimiausią topolį — be nepradės aukštai ūžioti vėjas, kuris jau pasikėlė Massabielle erškėčių krūme. Tačiau topoliai, paprastai tokie klusnūs net mažiausiam vėjo dvelktelėjimui, stovi išsitiesę visu ūgiu nejudėdami nė vienu lapu. Ji vėl atsuka veidą į grotą, stūksančią nuo jos ne toliau kaip už dešimt žingsnių. Tačiau dabar jau ir laukinė rožė be jokio gyvybės ženklo tūno priglūdusi prie uolų. Matyti, ji anksčiau apsiriko.

Tačiau tai iš tikro joki monai. Bernadeta trina akis, užsimerkia, vėl atsimerkia, ir vėl užsimerkia, ir vėl atsimerkia gal kokį dešimtį kartų, ir vis dėlto paveikslas neišnyksta. Dienos šviesa tebespindi, kaip ir anksčiau. Tiktai aštriais kampais susiskliautusioj grotos uolos nišoje tebesilaiko gilus žėrėjimas, tarytum joje būtų uždaryta stipriausio saulės spindulio senovinių auksu išmušta drūžė. Ir toje vilnijančios šviesos drūžėje ima ryškėti kažkokios apybraižos — lyg kas būtų atėjęs po ilgo, bet lengvo ir malonaus kelio ir čia, pasirodęs į dienos šviesą iš pasaulio gelmių. Ir tas kažkas yra joks neaiškus vaiduoklis, jokia skaidrutėlė oro pilis ir ne svajonių vizija, dingstanti po pirmo realaus prablaivėjimo, bet labai jauna Ponia, maloni ir švelni, visai aiškiai regima, su kūnu ir krauju, greičiau maža negu didelė, nes visai patogiai gali išsitekti ankštame nišos ovale — nereikia nė lenktis. Jaunoji Ponia nėra apsitaisiusi įprastai, bet vis dėlto nepasakytum, kad ir nemoderniai.

Nors ji nepersismaukusi per vidurį ir nedėvi paryžiškais krinolinais, bet laisvas balto, kaip sniegas, apdaro piūvis rodo ją turint švelnų liemenį. Bernadeta neseniai matė bažnyčioje jaunesniosios Lafitės dukters vestuves. Geriausiai tiktų Ponios apdarą palyginti su kokios nors įžymios nuotakos vestuvių suknele. Ypač puošni palaida skraistė, siekianti nuo galvos iki kulnelių. Kaip puikų, kad Ponia, matyti, nemėgsta įmantrių kirpėjų sukinių, kaip kad kitos jos aplinkos ponios, nes pora šviesiai rusvų plaukų garbanų džiaugiasi laisve, prasikišusios pro skraitės kraštus. Plakotas mėlynas raištis, suristas žemiau krūtinės, laisvai kabo nukareș net ligi kelių. Koks jis mėlynas — bežiūrint net akys raibsta. Pati mademoiselle Peyret, Liurdo turtuolių siuvėja, negalėtų atskirti, kokios rūšies yra baltutėlė medžiaga, iš kurios pasiūtas Ponios apdaras. Kartais ji šviečia kaip atlasas arba satinas, kartais atrodo tyli ir bejausmė, lyg nežinomos rūšies, bet vis dėlto nepaprastai švelnus, primenąs snaiges aksomas, kartais vėl darosi panaši į plonutėlį batistą, sugebantį savo vilnijimu perduoti net menkiausią kūno sąnarių virptelėjimą.

Tačiau tai, kas pirmiausia turėtų kristi į akis, Bernadeta pastebi tik paskiausiai. Jaunoji Ponia yra basa. Mažutės siauros kojos atrodo lyg išpiautos iš dramblio kaulo, tarytum alebastrinės. Jų balčio nedrumsčia jokia raudonumo ar rausvumo priemaiša. Tai visiškai neišvaikščiotos kojos. Jos sudaro neįprastą kontrastą šiaipjau judriam prašmatnios moters kūnui. Tačiau kas nuostabiausia, tai auksinės rožės, kurios kažin kokiu nesuprantamu būdu yra tarytum priaugusios prie abiejų kojų ilgų pirštų. Negalima pažinti, nė kokios rūšies tos abi rožės yra, — gal tai puošniausi brangakmeniai, o gal tiktai patirštintu dažų sluoksniu atlikta tapyba.

Susyk Bernadetą nukrečia šiurpas, kuris vėliau pereina į ilgai trunkančią baimės būseną. Bet tai visai ne tos rūšies baimė, kurią ji pažįsta, visai ne ta, kurios pagautas žmogus duodi kulnims garo, žiūrėdamas, kad tik greičiau išneštum sveiką kailį. Ne — tai kažkoks jausmas, kuris, tarytum nematoma ranka, švelniai apkabina kaktą ir krūtinę, — jo paliestas žmogus nori, kad jis niekad nesibaigtų, vis vilnytų ir vilnytų. Vėliau toji baimė tarytum ištirpsta ir pasikeičia kažkuo, apie ką toks kūdikis, kaip Bernadeta, neturi nė mažiausio supratimo. Geriausiai gal tat būtų galima pavadinti paguoda arba suraminimu. Bernadeta iki šiol visai nežinojo, kad ji tokios paguodos būtų reikalinga. Ji visai nenusivokia, koks sunkus jai yra gyvenimas, kad ji turi kęsti badą, kad gyvena tamsioje Cachot skylėje dar su penkiais žmonėmis, kad, pritrūkusi kvapo, turi ištisas naktis daužytis guolyje. Juk taip visuomet būdavo — taip, matyti, ir turi būti. Tokia jau plika realybė, ir tat yra savaime suprantama. Tačiau dabar ji susyk pajunta, kad ta paguoda, kurios ji negalėtų pavadinti jokiu tikru vardu, ją iš visų pusių apkabina lyg švelnutėlėmis rankomis, kas kartas vargšele vis karščiau apglėbdama. Ar negaila jai pačiai savęs? Kur čia nebus gaila! Bet tas šito kūdikio „savęs“ dabar sprogdinte išsprogdintas, jis taip toli nuo visokių pasaulio monų, jog to pagailos jausmo saldus srovenimas, skvirbdamas į visą jos kūną, ima net paširdžius gnaibyti.

Kai paguodos banga, kupina meilės, užlieja Bernadetos krūtinę, jos akys, nepriklausomai nuo to jausmo, lieka laisvai ir tvirtai smygoti jaunos Ponios veide. Ši savo ruožtu stengiasi jį mergaitei atsukti, kad galėtų į ją visą kaip reikiant įsižiūrėti. Nors, rodos, ramiai nišoje spindėdamas, vis dėlto, juo tvirčiau Bernadeta įsisiurbia į ją savo akimis, jis vis eina artyn ir artyn. Ji galėtų net pasakyti, kiek kartų sukrutėjo jos blakstienos, kartkartėmis, nors, palyginti, gana retai, paslėpdamos nuostabių jos akių baltumą ir jose beslilsinčius mėlynus tolius. Veido spalva, nesutepšta jokios dėmelės, tokia gyva, jog lengvai rausvio padažytuose skruostuose atsispindi visas žiemos dienos šviežumas. Lūpos nesuspaustos iškilmingai, bet lyg nejučiomis, truputį pravertos, — už jų žėri spindėdami jauni, balti dantys. Tačiau Bernadeta visai nepastebi to atskirų elementų mielumo, ji tik žiūri ir žiūri — ir mato visumą.

Jai visai nė į galvą neateina mintis, kad čia būtų susidūrimas su kokiu dangaus gyventoju. Juk Bernadeta visai ne bažnyčioje ir nerymo suklupusi jos skliautų prieblandoje. Ji sėdi paprasčiausiai dribtelėjusi ant akmens atplaišos, netoli nuo tos vietos, kur Savy upelis įteka į Gavę, apsiausta iš visų pusių šalto ir tokio aiškaus vasario mėnesio pasaulio, ir pavargusioj rankoj laiko kojinę. Ir nieko daugiau nemato, nieko nežino, tik tą nepaprastą moters paveikslo grožį, kuris jai niekad nė per sapną nepasivaideno ir kuriuo ji dabar yra tiesiog girta — nepasotinamai. Ponios grožis yra toks nuostabus ir toks galingas, jog Soubirous kūdikis, jo sužavėtas, nieku gyvu neįstengia nuo jo atsiplėšti.

To žavesio tarytum suparalyžuotai Bernadetai netikėtai šauna į galvą mintis, kad taip netinka elgtis. Juk ji sėdi, o Ponia stovi. Antra, jai tokia sarmata, kad jos dešinė koja basa, o kita apmauta kojine. Ką daryti? Susigėdusi ir jausdama savo kaltę, ji atsistoja. Ponia patenkinta šypsosi. Ta šypsena tik dar daugiau atskleidžia visą jos dievišką grožį. Bernadeta, atsiminusi Liurdo mokyklos auklėtinės pareigą, nevikriai pasisveikina, kaip kad sveikindavo susitikusi gatvėje kurią nors iš seserų mokytojų, abatą Pomianą arba net patį kleboną Peyramalelį. Ponia pasiskubina į tą sveikinimą atsakyti, bet ne taip šaltai ir nerūpestingai, kaip kad darydavo minimieji autoritetai, o kur kas nuoširdžiau, su tikru bičiuliškumu. Ji kelis kartus linktelia galva, o jos šypsena pasidaro dar giedresnė. Pasisveikinimas sukuria naują situaciją. Sąlytis jau užmegztas. Tarp laimingosios ir jos laimės nešėjos pradeda vilnyti nuoširdžiausios simpatijos srovė, kur partneriai vienas kitą pažįsta nuo seniausių laikų ir yra vienas su kitu susirišę tampriausiais saitais, kur žiedą mezga širdį veriantis dviejų bendraminčių suokalbis. Jėzau Marija, galvoja Bernadeta, ji stovi — ir aš stoviu. Norėdama Ponią pagerbti ir tuo būdu parodyti skirtumą tarp jos laikysenos ir savosios, ji sukniumba ant upės pakrantės akmenų visu veidu smygodama į nišą.

Lyg norėdama parodyti, kad tą mergaitės mostą puikiai suprato, Ponia savo alebastrinėmis kojomis, ant kurių žydi aukso rožės, žengia iš portalo žingsnį į patį uolos pakraštį. Toliau nenori ar negali eiti. Paskum kiek praskleidžia rankas, tartum norėdama ką apglėbti ar prisitraukti arčiau prie savęs. Rankos tokios pat baltutėlės ir švelnutės, kaip ir kojos. Jose taip pat nėra jokio raudonio ar rausvumo atspalvio.

Bernadeta visa savo būtimi džiaugiasi Ponios gražumu. Ponios grožis atrodo daug mažiau su kūnu susijęs, kaip kuris kitas grožis. To žėrėjimo apstulbinta ir nusprendusi įsitikinti, kas toji Ponia begalėtų būti, Bernadeta nori persižegnoti; įbedusi akis į bekraujes Ponios kojas, jau buvo bekelianti ranką ir beđaranti kryžiaus ženklą. Bet nieku būdu neįstengia jos pakelti. Ranka tokia sunki, tokia sunki, lyg suparalyžuota svetimos naštos sveriama žemyn — niekaip nekyla, ir gana. Ji neįstengia pajudinti nė vieno piršto. Bet ir čia sustirimas nėra jai nepažįstamas iš siaubingų sapnų, kada, besiginant nuo piktosios dvasios, pakerta rankas ir kojas ir gerklėj sustoja balsas, o žmogus visomis galiomis imi šauktis Išganytojo pagalbos. Tačiau ir šiuo atveju, atrodo, tas jos negalėjimas pakelti rankos nėra be pagrindo. Gal Ponia įspėjo jos nedorą mintį ir dabar ją nori už tai nubausti. O gal ir pati Bernadeta tuo savo bandymu persižegnoti įžeidė kurį nors iš gerųjų papročių ir padarė neatleistiną klaidą. Juk ten, kur kalbama apie kryžių, Ponia, be jokio abejojimo, daugiau nusimano ir turi pirmumo teisę.

Ir tikrai, Ponia nišoje taip lėtai, lėtai, tiesiog pamokomai, kelia į viršų savo dešinę su trapiais pirštais ir per visą savo veidą daro didelį, beveik šviečiantį kryžiaus ženklą, kokio Bernadeta dar niekad nebuvo mačiusi darant. Rodosi, lyg jis būtų palikęs ore virpėti. O jos veidas pasidaro toks rimtas, bet tas rimtumas suvilnija nauja mielumo banga, kurį išvydęs žmogus netenki žado. Bernadeta ligi šiol gyvenime, kaip ir kiti

žmonės, besižegnodama tik pačiais pirštų galais paliesdavo kaktą ir krūtinę. Tačiau dabar ji jaučia, kad į jos ranką tarytum būtų įsiskverbusi kažkokia švelni jėga. Kaip kad mažam vaikui, kuris nemoka rašyti, reikia vadžioti ranką, taip dabar ta nežinomoji švelni jėga padaro ant mergaitės kaktos jos sustirusiais, kaip ledas, pirštais tokį pat didžiulį ir žodžiais neišsakomą kryžių. Ir dabar vėl Ponia maloniai linkčioja galva ir jai šypsosi, tarytum būtų pavykę atlikti kažką nepaprastai svarbu ir puiku.

Po to kryžiaus ženklo stoja nauja tylos minutė, kupina žavaus gėrėjimosi ir meilės. Bernadeta norėtų kažką paprasčiausiais žodžiais sakyti, išlieti be jokio sąryšio garsais, norėtų pasakyti, kokia ji jaučiasi laiminga, kaip ji Ponią dievina, ir tai išsakyti švelniai, švelniai. Bet ar ji gali išdrįsti kalbėti, kol dar nėra pratarusi žodžio Ponia? Ji čiumpa už savo krepšelio ir iš jo išsitraukia rožančių. Juk ji tokiam reikalui nieko geresnio nerastų . . .

Ir dabar tą savo skurdų, iš karolėlių suvertą maldos verinėlį ji ištiesia padrąsindama Poniai. Ta, rodosi, lyg seniai ją būtų supratusi ir to iš jos laukusi. Ji vėl šypsosi, iš visko sprendžiant, pagirtinu margaitės pasiryžimu iš visos širdies džiaugdamosi.

Rožančius pasirodo ir jos truputį pakeltoj į viršų dešinėj, tačiau ne koks nors paprastas padienio skurdžiaus dukters rožančėlis, o puikiausias ir didelis, suvarstytas iš didžiulių žėrinčių perlų, siekiančių beveik iki pat žemės, kokių dar nėra turėjusi nė didžiausia pasaulio karalienė. Rožančiaus gale įvairiais atšvaitais žybčioja auksinis kryžius.

Bernadetai malonu išgirdus savąjį balsą, nors tas balsas jai pasirodo toks svetimas: „Sveika, Marija, malonės pilnoji", pradeda ji pirmąsias Ave Maria eilutes. Tardama tuos žodžius, aštriu žvilgsniu seka, ką veikia Ponia: ar ir ji meldžiasi drauge. Tačiau tosios lūpos nejuda. Rodos, lyg jai visai nerūpėtų Angelo pasveikinimas. Vis dėlto ji nėra tokia abejinga — su maloniu dėmesiu seka, kaip mergaitės lūpos šnibždomis taria maldos žodžius. Kiekvieną kartą, kai tik baigiamas Ave, vis paleidžia žemyn rodomuoju pirštu ir nykščiu laikytąjį perlą. Ir tik kai viską baigus pradedamas „Garbė Dievui Tėvui ir Sūnui ir Šventajai Dvasiai", Ponia atsidūsta visa krūtine, o jos lūpos tyliai drauge taria minimuosius žodžius.

Dar niekad Bernadeta taip pamažu nekalbėjo savo rožančiaus. Tai puiki priemonė Poniai sulaikyti. Ir jai atrodo, kad nieko nėra pasaulyje svarbiau. Jai darosi baisu, kad visų mylimiausioji, į kurios veidą ji visomis sielos galiomis įsisiurbusi akimis, nepavargtų ir nepasakytų: gana, man jau atsibodo dėl kažkokios Soubirous dukters smaksoti nepatogioje akmens lindynėje, visai prie pat kraštelio irios uolos, nuo kurios taip lengvai galima nukristi žemyn. Be abejo, joks malonumas, kai į tave kas visą laiką išvėrtęs akis spokso, ypač tokiame ore. O, ji netrukus nueis savo keliais ir mane paliks vieną . . .

Po trisdešimtojo Ave betgi dingsta ir tos kupinos nuogąstavimų ir jausmo tyrumą drumsčiančios mintys. Bernadeta visą laiką tik žiūri ir žiūri, — kaip tos jos akys ir nepavargsta — pati, sakytum, tapusi vienu žiūrėjimu. Kitomis juslėmis patiriamas gyvenimas dingsta į šalį. Ji net nebejaučia akmenų, ant kurių klūpo. Nejaučia nė ledinio šalčio, kurią jis kiaurai perveria. Bernadetą apima šiltas, kupinas laimės miegūstumas.

— O, kokia aš laiminga, kokia laiminga . . ."

Stebuklas įvyko. Bernadeta negali tylėti — „tai tikras malonumas pasakoti apie pirmąjį su ja susitikimą". Atėjusias seserį ir draugę, kurios ją užtiko toje ekstazėje, ji prisaikdina, kad jos niekam apie tai, ką matė ir girdėjo, neprasitartų nė vienu žodeliu. Tačiau kur tau tos ištylės: nors duoda žodį, bet neišlaiko, . . . ir lemtis pasuka savo keliu. Čia Bernadetai nelauktai į pagalbą ateina viena turtinga vietos ponia, kuri, netekusi jaunos dukters, niekur negali rasti ramybės. Supykusi šeima uždraudžia Bernadetai vaikščioti į grotą, bet ši nedrįsta priešintis tokiai galingai piemenaitės užtarėjai, ir mažametė didvyrė vėl patraukia uždraustuoju keliu į senąją vietą. Stebuklas pasikartoja, net daugiau — padidėja. Pasirodžiusioji Ponia įsileidžia su Bernadeta į kalbas, prašo ją ateiti į grotą per keturiolika dienų, skiria jai uždavinių ir pažada ją padaryti laimingą aname pasaulyje, kadangi to negali padaryti šiame. Po tų keturiolikos dienų betgi Ponia daugiau nebepasirodo. Bet tomis dienomis Bernadeta Massabielle grotoje atkasa šaltinį, kuris pasirodo turįs stebuklingą gydomąją galią. Visa apylinkė nepaprastai susijaudina, daugumas ima šaukti ant Bernadetos. Už ją užsistoja tik keli žmonės, bet su laiku jos užtarėjų skaičius pamažu vis ima didėti. Pagaliau, kaip čia beišlaikysi nepasisakęs už vieną ar kitą į priešingas stovyklas suskilusias šalis — netyli nei Bernadetos mokytoja, nei klebonas, nei policija. Bet kad ir kaip tie uždraudžia, tačiau tikinčiųjų būriai, nepaisydami jokio draudimo, vis didėja ir didėja.

Pasaulį valdo ne paprastos ir didžiai religingos asmenybės, bet masė blaiviųjų ir protingųjų, vadinamųjų šviesuolių, kurie taip puikiai tariasi jį pažįstą ir jo dėsnius, kad jokios vietos negali būti jokiam stebuklui ir įsikišimui iš Anapus. Čia jokio Anapus nėra ir negali būti. Čia rašytojas meisterio plunksna pavaizduoja visą tų netikių, abejotojų ir Bernadetos kaltintojų skaudžią buitį. Stebuklo nepripažįsta nei klebonija, nei miestas, nei valstybė. Įsikiša policija. Grota atitveriama, Bernadetai imama grasinti, ji pradedama tampyti pas tardytojus. Tačiau mažoji didvyrė nenusimena ir nepasiduoda. Stebuklo niekaip nepavyksta suniekinti ir jo reikšmės nuslopinti. Net ir tarp netikių atsiranda tokių, kuriuos sujaudina Bernadetos vizijos. Iškviečiamas gydytojas, kuris taip pat pripažįsta, jog tai esama tikros vizijų regėtojos. Žinia apie tai plačiai paplinta po visą kraštą, ir kai imperatorius, prašomas žmonos, įsikiša į reikalą ir įsako policijos pastatytas prie grotos užtvaras pašalinti, galiausiai ir Bažnyčia ryžtasi tam 19 amžiaus stebuklui duoti savo pritarimą. Šusirenka dešimčių tūkstančių maldininkų procesija, kuriai vadovauja pats vyskupas.

Tačiau kova tuo dar nesibaigia. Tik kai galų gale išdidi, objektyvios realybės siekianti poeto Haycinto de Lafite dvasia ir kieta kaip granitas vienuolės Vauzous, buvusios Bernadetos mokytojos, nužemintai nusilenkia prie mažosios pieminaitės kojų, stebuklas galutinai laimi. Ir paskum, po ilgos metų eilės objektyviausių stebėjimų ir tyrinėjimų, tiesa, nuvalyta nuo laiko dulkių ir ištyrinta, lyg kristalas, galutinai gali pasidžiaugti savo triumfu, kai Bernadetai suteikiama nupelnyta pagarba ir ji 1922 m. Bažnyčios paskelbiama šventąja.

Minimajame romane iškeltas dar ir kitas aspektas, būtent — kaip modernusis žmogus stengiasi mūro sienomis atsiriboti nuo visokio dvelktelėjimo iš Anapus, nuo visko, kas primintų dvasią ir joj vykstantį gyvąjį stebuklą. Tą stebuklą teko išgyventi ir pačiam piemenaitės garbei sukurto kūrinio autoriui, jis kartojasi mūsų pasaulyje kiekvieną akimirką, kiekviename žolės stiebelyje ir mažiausio kolibro čiulbėjime. Žmogus mokslu ir technika stengiasi pasaulį įtraukti į medžiaginius varžtus, užmiršdamas nuostabias sferas, kur iš tikro dvasia gali pailsėti ir atsikvėpti. O į tuos nuostabius tolius, rodančius gyvenimo prasmę ir duodančius atsaką į šiurpų klausimą, kam tiek pasaulyje negerovės, skausmo ir mirties, veda didingas Liurdo piemenaitės gyvenimo paprastumas ir visa esme išgyventos religinės vizijos. Veikale rasime daug vietų, kurios mus palies lyg pačios Bernadetos patirtas stebuklas. Bet kiek žmonių to stebuklo dar laukia?

Ta proga pora žodžių apie patį Bernadetos giesmės autorių. Franzas Werfelis gimė 1890 m. Prahoje, mirė 1945 m. Amerikoje. Su pirmaisiais savo kūriniais pasirodė kaip ekspresionistas prieš Didįjį karą, paskum rašė simbolinius vaidinimus ir istorines dramas. Iš romanų žinomiausi anksčiau minėtieji: „Barbora", „Paskutinės 40 Musa Dagho dienų", romanas „Verdi" ir paskiausiai parašytoji „Giesmė apie Bernadetą". Pora jo veikalų yra išversti ir į lietuvių kalbą. A.P.

ZORACHO SKULPTŪROS

Daug kas galvoja, kad Amerikoje menas, muzika, grožinė literatūra ir panašūs dalykai yra pajungti bizniui, technikai ir yra nustumti į pačią paskutinę vietą. Tačiau iš tikro ne visai taip yra. Nors amerikiečiai dar neturi suformavę tokios kultūros, kokią kad yra, pavyzdžiui, davę pasauliui Europos Vakarai, tačiau vis dėlto reikia pripažinti, jog rimtų pastangų, pasinešusių ta kryptimi, yra ir tenai. Todėl tenka su naujuoju prancūzų „nemirtinguoju" Paul Claudel, ilgą laiką Amerikoje atstovavusiu savo tėvynei ir gerai susipažinusiu ne tik su politiniu, bet ir su kultūriniu Amerikos gyvenimu, sutikti, kad Amerikoje kuriama nauja Europa. Ir tą dvasinį renesansą pradeda ne vyrai, bet pirmoj eilėj moterys, kurios, gavusios gerą išsilavinimą, turėdamos pakankamai laisvo laiko ir lėšų, ir dedasi tuo būdu prie literatūros, muzikos, meno ar mokslo ugdymo.

Vienas iš tokių jaunesniosios amerikiečių kartos pirmūnų, atsisakiusių plastinio meno srityje nuo įprastinių lengvesnių formų, pasirinkusių kur kas sunkesnę apvaldyti medžiagą, būtent — akmenį, yra daugiau kaip prieš 25 metus pasirodęs amerikietis skulptorius Williamas Zorachas. Su juo drauge pasuko ta kryptimi ir visa eilė jaunųjų Amerikos skulptorių, kuriems Zorachas turėjo nemaža įtakos. Tik įsižiūrėkime gerai į jo monumentalų ir ar tik ne patį gerąjį kūrinį „Motina ir vaikas" ir į kitus — ką jie byloja?

„Motina ir vaikas" yra 1,5 karto didesni už normalų dydį. Tai pirmoji Zoracho monumentalinė figūra, kritikų laikoma jo pačiu geruoju darbu. Jis ją nukalė be jokio modelio, tik pagal mažutį škicą, dirbdamas iš viso apie 3 metus ir, kaip ir kitas skulptūras, pats visas detales atlikdamas. Jo „Švelnumas" nukaltas iš Jorko fosilijų, tamsaus, mėlynai juodo marmuro, darytas taip pat be jokio modelio, pasigaunant iš atminties darytu škicu ir paties patirtais realaus gyvenimo stebėjimais. „Berniukas ir mergaitė", išpiaustyti mahagoni medyje, atskleidžia vieną puslapį iš paties skulptoriaus mažųjų šeimos narių pasaulio. „Abraomas Linkolnas" tapo kūnu tik po didelių ir nuodugnių to didžiojo žmogaus gyvenimo ir darbų studijų. „Benjaminas Franklinas" pateko į Franklino vardo pašto rūmus Vašingtone, tik gerai ištyrinėjus jo autobiografiją, drabužius ir anksčiau darytus piešinius ir visa tai meisterio ranka perkėlus į Tennesee marmuro ekspresyvią figūrą.

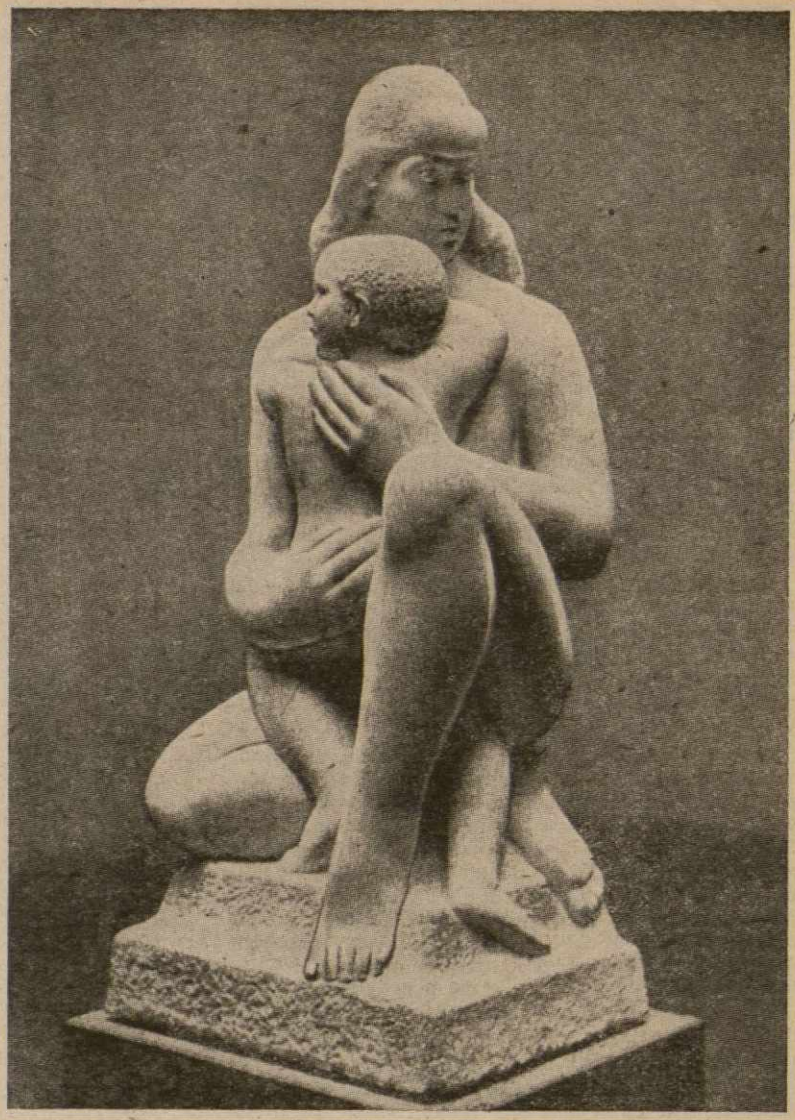

W. Zorach — **Motina ir vaikas**

Skulptūra, ypačiai 19 amžiuje, buvo, galima sakyti, virtusi gamtos imitacija, o tatai privedė prie per didelio objekto išryškinimo, nekreipiant perdaug dėmesio į būdingus naudojamos medžiagos ypatumus. Tuo tarpu modernieji plastikai metė šūkį, kad turinys turi būti pavaizduotas medžiagos kalba, tuo būdu pačio meno santykius su materija padarydami dar glaudesnius. Taip sakant, esmė buvo iš naujo atidengta, o plastikai buvo skirtas uždavinys estetinį patyrimą dar daugiau išplėsti. Kūrinio imituojamasis ir dekoratyvinis pradas, kur buvo stengiamasi rūpestingiausiai atkurti ne esmines, bet atsitiktines objekto detales ir jas pagal nustatą tvarką planingai vienu ar kitu būdu surikiuoti, buvo žymia dalimi paaukotas daugiau monumentaliam uždaviniui, ypač ryškiai prabylančiam skulptoriui apipavidalinto akmens kalba.

Svarbiausia skulptūros „pareiga", jei taip galima pasakyti, yra apipavidalinti žmogiškąją formą. Naujųjų laikų skulptūra išmoko, kaip plastiką vėl padaryti gyvenimo formų reiškėja. Zoracho skulptūros alsuoja ramia, iškilminga dvasia, kurią galima lyginti su egiptėnų, senųjų graikų arba kinų dvasia. Jo figūrų negalima skirti kuriam nors laikotarpiui ar periodui: tai yra nepripažįstančios laiko rėmų formos išraiška. Ypač tai būdingai iškyla „Motinoj ir vaike", iškaltuose gražių, turingų spalvų šviesiai raudoname ispanų marmore, taip puikiai įgalinančiame skulptūriškai pavaizduoti jų savitarpio santykius.

Čia pirmoj eilėj ypač ryškiai į akį krinta didžiulės, vešlios formos. Palyginti su daugiau fotografinį tikslumą perteikiančiomis akademikų skulptūromis, išsyk jos pasirodo kažkokios padrikos ir žmogų kažkaip išmuša iš įprasto pažinimo ir galvosenos rėmų. Tačiau toks formos interpretavimas yra būdingas visoms Zoracho skulptūroms. A.V.

VALSTYBINAMA EUROPOS PRAMONĖ?

BARBARA WARD

Karui pasibaigus, didelė Europos pramonės dalis, kaip pažymima „Amerikan. Rundschau“ žurnale, arba jau yra suvalstybinta, arba numatoma nacionalizuoti. Visos priemonės, kurių tuo reikalu imtasi, ne visada buvo vienodos ir jų apimtis įvairiuose kraštuose yra skirtinga, tačiau netenka abejoti dabartiniu bendru pasinešimu nacionalizacijos kryptimi.

Kai kuriuose kraštuose, kaip Čekoslovakijoje, Jugoslavijoje, Lenkijoje, Bulgarijoj ir Rumunijoje, nacionalizuotos beveik visos įmonės, kuriose dirba daugiau kaip pora darbininkų. Dėl Vokietijos tenka pasakyti, kad rusų zonoje nacionalizuotos finansinės ir draudimo verslovės, kalnų ir sunkioji pramonė, tuo tarpu britų zonoje panašios priemonės, nors ir siauresniu mastu, dar tik ruošiamos. Rūro srityje anglies kasyklos jau nusavintos, ir netenka manyti, kad kasyklos kada būtų grąžintos privatiniams savininkams. Austrijos ir Vengrijos vyriausybės, kiek pasvyravusios, ryžosi nacionalizuoti finansų bei draudimo versloves ir sunkiąją pramonę. Vakarų Europoje elgiamasi, palyginti, žymiai atsargiau. Prancūzijoj ir Olandijoje, kur centriniai bankai jau yra nacionalizuoti, svarstoma, kaip susocialinti sunkiąją pramonę. Be to, prancūzų vyriausybė nacionalizavo kalnų pramonę, viešojo aprūpinimo įmones, civilinę aviaciją ir draudimo įstaigas. Be to, Anglijoje nacionalizuotas Anglijos Bankas, civilinė aviacija ir anglies kasyklos, ir laukiama, kad dar šio parlamento kadencijos metu pereis į valstybės rankas susisiekimas, viešojo aprūpinimo įmonės ir žymiosios geležies bei plieno pramonės šakos.

Kyla pagunda šitą Europos raidą paaiškinti suprastintos formulės pagalba. Mat, Rusijos kaimyniniuose kraštuose, išskyrus Suomiją, nacionalizacija yra toliausiai pažengusi, o iš kitos pusės, Rusijos neokopuotuose ir jų įtakai mažiau prieinamuose kraštuose ji, apimtis, yra mažesnė. Taigi, galima būtų tvirtinti, kad Sovietų Sąjunga stačiai primetė Europai savo sistemą. Tokiam aiškinimui tačiau prieštarautų kiti faktai. Štai jau prieškarinėje Lenkijoje, nepaisant jos antisocialistinės ir antirusiškos vyriausybės, valstybės rankose buvo 60% sunkiosios pramonės. Autoritetinio ir antikomunistinio režimo Turkijoje valstybei priklausė visa metalo ir visa kalnų pramonė, taip pat finansų ir susisiekimo įmonės. Taip pat būtų neaišku, dėl ko konservatyviai ir antirusiškai nusiteikusios partijos, kaip MRP (Mouvement Rèpublicain Populaire) Prancūzijoje arba katalikų valstybinė partija Olandijoje balsavo už savo kraštų rentinių bankų nacionalizavimą ir savo partijų programose pasisakė už tolimesnį valstybinės nuosavybės išplėtimą bei planingojo ūkio principą. Negalima paaiškinti rusų spaudimu fakto, kad britų karinė valdžia nusavina Rūro krašto anglies kasyklas, arba ieškoti Maskvos įtakos anglų darbo partijos programoje. Žinoma, kad įtaka daug sveria dabartinei Europos ūkio raidai, tačiau skirti jai lemiamą vaidmenį reikštų suprastinti ir iškreipti painią istorinę evoliuciją, kuri įvyko Europoje ir visame pasaulyje per paskutinius 100 metų.

Nacionalizacijos pradai glūdi paties Europos kapitalizmo pradžioje. Tik Vakarų Europoje buvo nepriklausomas pirklių ir amatininkų sluogsnis, kuris buvo gana turtingas ir turėjo pakankamą judėjimo laisvę, kad galėtų be valstybės paramos įstatyti į vėžes kapitalo akumuliacijos procesą ir išugdyti pramonę. Kai 1846 m., pakilus geležinkelių konjunktūrai, per visą Angliją buvo nutiestas geležinkelių tinklas privatinėmis lėšomis, didelė Europos ūkio dalis buvo dar pagrįsta mažiausia judria ir lanksčia nuosavybės forma, būtent — baudžiava arba į ją panašiomis asmeninės priklausomybės formomis. Kai, pagaliau, 1848 m. revoliucijos pašalino Vidurinėje Europoje feodalizmo liekanas, o Rusijoje ir likusioje Rytų Europoje baudžiavos panaikinimas XIXa. septintajame dešimtmety jį apgriovė, Vakarų Europoje jau egzistavo visiškai išsivysčiusi naujoviškos pramonės išugdyta visuomenė-turtinga, ekspansyvi ir kartu galinga.

Jokia valstybė, turėjusi pretenzijų į galybę, negalėjo drįsti konkuruoti su V. Europos verslininkais ir pramoninkais. Vidurinės Europos valstybės dėl tokio vėlyvo politinių bei ūkinių feodalizmo formų nugalėjimo atsidūrė dviem atžvilgiais blogesnėje padėtyje. Jos ne tik vėlai įsijungė į konkurencijų pramonę, bet buvo tam ir blogai pasiruošusios. Vidurinėje ir Rytų Europoje vidurinieji sluogsniai, sudarę Vakaruose pramoninio ūkio branduolį, Rytuose buvo silpni ir be pasitikėjimo savimi. Viduriniams sluogsniams nebuvo užkrauta politinė atsakomybė, kaip kad tai įvyko Anglijoje 1932 m. reformų įstatymo dėka. Tačiau didžiausią kliūtį judriam kapitalui atsirasti sudarė turto koncentracija žemės nuosavybėje. Susidėjus tokioms sąlygoms, turėjo įsikišti valstybė. Čia klasišką pavyzdį duoda Bismarko Vokietija. Bismarkas suprato, kad Vokietija galės tapti viena iš didžiųjų valstybių ir naujas Reichas galės būti vieningai formuojamas tik iš pagrindų perorganizavus ir sumoderninus susisiekimą. Be to, jis suvokė, kad privatinio kapitalo nepakaks šitai naštai pakelti. Dėl to jis 19a. septintajame ir aštuntajame dešimtmetyje sukūrė visiškai nacionalizuotą geležinkelių sistemą. Tačiau Vokietija nėra vienintelis tos rūšies pavyzdys. Taip pat ir Austro-Vengrijos geležinkelių tinklas buvo plačiai valstybės finansuotas. Dar labiau atsilikusioje Rusijoje atsirado, kaip nacionalizuotos įmonės, ne tik geležinkeliai, bet ir ištisos kalnų geležies ir plieno pramonės šakos. Šitoje Europos „valstybinio kapitalizmo“ fazėje buvo paskelbta kova laisvai prekybai ir, kaip tolimesnė labai reikšminga valstybinės intervencijos pramoninėje srityje priemonė, įvesta apsauginių muitų politika, kurios tikslas buvo apsaugoti silpnos pramonės daigus nuo galingos, pilnai išaugusios Vakarų Europos pramonės konkurencijos.

Tačiau labiausiai valstybės intervenciją paskatino ne konkurencijos, o karo baimė. Jau nuo Petro Didžiojo laikų Urale buvo įkurtos geležies dirbtuvės karo medžiagai gaminti. Tų medžiagų pareikalavimas suvaidino didelį vaidmenį valstybinių įmonių kūrimo raidoje. Pirmojo Pasaulinio karo metu generalinio vokiečių štabo pramonei sudarytas vad. Hindenburgo planas ėjo pavyzdžiu Göringo keturių metų planui. Hermano Göringo vardo fabrikai, vienas iš didžiausių Europos nacionalizuotųjų koncernų, sukurtų tarp abiejų karų laikotarpyje, atsirado kaip valstybinės įmonės, kurių tikslas buvo išnaudoti amunicijos gamybai menkavertes rūdas, kurios kapitalistinio pelno pagrindais niekad nebūtų buvusios kasamos bei apdirbamos.

Gal ryškiausi pavyzdžiai, kad Rytų Europoje valstybė užėmė vietą, kurią turėjo Vakaruose privatiniai kapitalistai, yra Lenkija ir Turkija po Pirmojo Pasaulinio karo. 1919 metais tuose abiejuose kraštuose beveik nebuvo nei vidurinių visuomenės sluogsnių, nei privatinio kapitalo, išskyrus žemės nuosavybę. Tokioms sąlygoms susidarius, abudu diktatoriai — Pilsudskis ir Ataturkas — vykdydami savo tikslus paversti atsilikusius kraštus pajėgiomis moderniomis valstybėmis, teturėjo vieną kelią — kurti sunkiąją pramonę pačiai valstybei. Turkijos tekstilės pramonei likus daugiausia privatinių savininkų rankose, susisiekimo, kalnų pramonės ir metalo sričių įmonės pasidarė valstybinių rankų valdomos ir finansuojamos įmonės. Lenkijoje valstybinis turtas taip neišplito, nors nuo 60 iki 70 nuošimčių kalnų ir sunkiosios pramonės buvo nacionalizuota. Abiejuose kraštuose ta politika buvo pateisinama ne bet kokiais ideologiniais ar teoriniais sumetimais, o vien tik reikalu nugalėti skurdą ir techninį atsilikimą.

II

Vakarų Europa supramonėjo privatinės iniciatyvos veikiama; tas procesas vyko be kokiai valstybės intervencijai priešingoje atmosferoje. Tačiau suklestėjus kapitalistinei supramonėjusiai visuomenei, bematant pasireiškė priešingų tendencijų. Ūkis vis buvo sukrečiamas periodiškai besikartojančių konjunktūrinių ciklų krizių, kurios vis sunkėjo industrializuotai visuomenei turtėjant ir disciplinuojantis. Šitie nerimą kelią reiškiniai buvo aiškinami begalinių viena kitai prieštaraujančių teorijų. Jų tarpe pagaliau prasikišo ne tik Anglijoje, bet ir šiaip Vakarų Europoje lyg nauja dogma lordo Keynes konjunktūrų teorija. Yra glaudus ryšys tarp šitos konjunktūrų teorijos ir valstybinio turto bei valstybinės intervencijos augimo. Keynes aiškino kapitalistinės santvarkos periodines krizes joje pačioje glūdinčiu nepastovumu, kurio nekontruliuojamas privatinis ūkis nepajėgia įveikti. Mat, neplaningame ūkyje pasireiškia dvi skirtingos tendencijos. Viena iš jų reikalauja, kad didelė kapitalo dalis būtų tam tikrais ciklais investuojama į sunkiąją pramonę, nes jos svarbiausiųjų gaminių — gamybos priemonių fabrikų bei įvairių pramonės įrengimų pavidalu — pareikalavimas neatsinaujina tolydžio, kaip kad suvartojamųjų gėrybių. Antroji tendencija reiškiasi tuo, kad esamoji pramonė yra linkusi vis daugiau sustingti, ir įmonininkai pirmoje eilėje ima rūpintis, kaip užsitikrinti bei išlaikyti įgytąsias rinkas ir monopolius, užuot ieškoje būdų sudaryti naujam kapitalui ir sukurti naujam pareikalavimui. Iš tų abiejų tendencijų peršasi išvada, kad, iš vienos pusės, kapitalo investavime reiškiasi nuolatinių netikrumo elementų, o iš kitos pusės, investacijos vis daugiau mažėja net iki visiškos stagnacijos. Keynes teorijos branduolį sudaro kaip tik tezė, kad supramonėjusi visuomenė nesugeba sukliudyti nedarbo krizėms kartotis, investuodama tolydžio daug kapitalo į sunkiąją pramonę, vadinasi į gamybines, o ne suvartojamas gėrybes. Tos krizės visada prasideda gamybinių gėrybių pramonės darbininkų atleidimu ir, sumažėjus paklausai, persimeta į suvartojamųjų gėrybių pramonę, kol, pagaliau, visas ūkis atsiduria nedarbo ir smunkančios paklausos sūkuryje. Netvarkoma kapitalistinė visuomenė pasiduoda bejėgiškai toms pasikartojančioms depresijos bei masinio nedarbo krizėms, kadangi ji pati iš savęs nesugeba išvystyti abiejų minėtų tendencijų veiksmui jokio automatiškai pasireiškiančio korektyvo. Faktai, kuriais pagrista Keynes teorija, yra neginčijami. Trečią ir ketvirtą šio šimtmečio dešimtmetį pramoniniame gamybos procese dalyvaujanti visuomenė buvo du kartus sukrėsta katastrofingos ūkio depresijos, kuri prasidėjo geležies ir plieno pramonėje, sumažėjus gamybinių gėrybių paklausai ir dėl to kilus nedarbui. Taip pat tenka sutikti ir su tuo, kad seniai supramonėjusiuose kraštuose, būtent Anglijoje ar Prancūzijoje, yra pasireiškusi ūkinės stagnacijos tendencija. Ketvirtajame dešimtmety Prancūzijoje beveik visai nebuvo investuojama kapitalo naujausiai pramonei kurti. Iš 1945 m. paskelbto Monnet Prancūzijos pramonės sumodernimo plano paaiškėjo, kad Prancūzijos ūkis trisdešimtaisiais metais ne tik neatsinaujino savo gamybos priemonėm, bet šiuo atžvilgiu net ir atsiliko. 1929 m. bendra producija siekė 565 milijardų, o 1938 jau tik 430 milijardų vertės, vadinasi, 1929 m. gamyba buvo 25 nuošimčiais didesnė negu 1938 m. Nors Anglijos produktingumas ir ne taip žymiai nusmuko, vis dėlto naujų kapitalų investacija, sudaranti tik 3% tautos bendrų pajamų, toli atsiliko nuo to „aukšto bei tolydaus" investavimo, kurį Keynes laiko reikalingu, kad būtų galima visiškai sunaudoti darbo jėgą ir padidinti gamybą.

Ypač daug šiuo atžvilgiu pasako anglų plieno pramonės skaičiai. Neseniai paskelbtoje Iron and Steel Federation programoje apskaičiuojama, kad imant iš pagrindų sumoderninti plieno pramonę, neskaitant naujai kuriamų įmonių, reikia per 7,5 metų kasmet išleisti po 25,5 milijonų svarų. Tuo tarpu trisdešimtųjų metų pabaigoje metinė investacija tesiekė nuo 6 mil. svarų, o trisdešimtųjų metų gale net nuo vieno iki dviejų mil. svarų.

Anglų ir prancūzų anglies pramonė sudaro kitą pavyzdį verslovių, kurios atsirado pramoninio proceso pradžioje, o vėliau dėl nepakankamo moderninimo bei kapitalo trūkumo atsiliko nuo savo konkurentų. Anglų ūkiui būdinga tendencija pakeisti konkurenciją kainų susitarimais, sindikatais ir karteliais, ir tai iš dalies paaiškina, kodėl susidarė toks menkas naujas kapitalas tarp abiejų paskutinių karų. Pakartotinės stiprios depresijos pramoniniame gamybos procese dalyvaujančioje visuomenėje ir jos lėtas paralyžavimas dėl kapitalo trūkumo paruošia dirvą valstybės intervencijai ir pramonės nacionalizacijai. 1929 m. depresija davė visoje Europoje ženklą valstybei smarkiai įsikišti į ūkio reikalus. Centriniams ir prekybos bankams gelbėti ir išlaikyti tam tikram pastovumo laipsniui vyriausybės buvo priverstos perimti akcijas ir dalyvauti įvairiose finansinėse kombinacijose. Tas procesas vyko visame kontinente, ypač plačiai Vokietijoje, kur ūkis buvo patekęs į sunkiausią padėtį.

Panašiu būdu pramonės sumoderninimo, naujos įrangos ir didesnio kapitalo reikalingumas praskynė kelią pramonės nacionalizavimui. Iš visų motyvų, kurie buvo Anglijoje iškelti, įrodinėjant anglies kasyklų nacionalizavimo reikalingumą, labiausiai įtikinantis pasirodė nurodymas į būtiną kapitalo investavimą įmonėms sumoderninti. Apytikriai skaičiuojant, tam reikia 150 milijardų svarų sumos, kurios pati pramonė savo jėgomis niekaip nepajėgia surasti. Valstybė ne viena būtų priversta įgyti daugumą akcijų. Plieno pramonė kovoja su tais pačiais sunkumais. Naujiems įrengimams reikalingus 168 milijonus pati pramonė gal ir galėtų per septynerius metus pasiekti, bet labai tenka abejoti, ar ji įstengtų finansuoti plataus masto Anglijos geležies bei plieno pramonės išplėtimo programą. Jeigu būtų reikalinga investuoti daugiau kapitalo, tai valstybės lėšos būtų vienintelis prieinamas šaltinis, ir valstybė vėl turėtų perimti akcijų daugumą.

Prancūzijoje valstybė kontroliuoja geležinkelius, kaip daugumos akcijų turėtoja, ir Monnet planas, kuris numato 28 milijonų dolerių sumą prancūzų pramonės naujai įrangai ir sumoderninimui, galimas dalykas, prives prie to, kad bus panaudotas tas pat metodas. Net neskaitant jau nacionalizuotų prancūzų pramonės šakų, kaip kalnų pramonė, civilinė aviacija, aprūpinimo įmonės, gal ir geležies bei plieno kapitalo pareikalavimas praneša privatines išgales. Taigi palieka galima vienintelė išeitis — panaudoti valstybės lėšas, tuo pačiu padidėtų valstybės intervencija.

III

Technikos reikalavimų, akademinių teorijų, pramonės būtinumų ir racionalinių klausimų sprendimų nepakaktų mūsų laikų Europos ūkio pavidalui pakeisti. Nacionalizacija nėra vien technikinė priemonė. Daugeliui ji yra svajonių tikslas, didysis vaistas, gydąs visokias ligas, modernusis išminčių akmuo. Europos pramonės

raida nuo nevaržomų anglų verslovių atsiradimo iki paskutiniųjų laikų modernaus monopolinio kapitalizmo siaubingai išaugusių formų nebuvo vien tik ir bent žymiausia dalimi grynai nacionalinis procesas. Ta raida sudarė paskutinį šimto metų politinių bei religinių aistringų puolimų taikinį. Kapitalistinės sistemos marksistinė analizė yra plačiai žinoma.

Pagal ją „išnaudojimu" pagrįstas privatinis pelnas nėra pakankamas ūkinio vyksmo tvarkytojas, kadangi jis nesugeba išspręsti gamybinių gėrybių paklausos ciklišKumo problemos, lygiai kaip neįstengia užtikrinti perkančiųjų masės pakankamos perkamosios galios, kuri būtų reikalinga paklausai suderinti su augančia gamyba. Tačiau ne tie sausi išvadžiojimai sudaro tikrą marksizmo varomąją jėgą. Jo stiprybė glūdi iš vienos pusės nacionaliniame pasipiktinime ir nuskriaustųjų neviltiškume iš kitos. Marksistams ir socialistams kapitalizmas nėra vien tik konjunktūrų, depresijų bei monopolinės santvarkos sustingimo beviltiškai kankinama ūkio sistema. Viso pikto šaknis — išnaudojimas — sudaro pačią didžiąją kliūtį pakeliui į visų žmonių brolybę. Galima tvirtinti, kad Europos tradicinės normalinės ir religinės sintezės irimas yra kaltas, kad atsirado srovinio pobūdžio jėgų, kurios slepiasi už reikalavimo nacionalizuoti. Vietoj senojo tikėjimo atsirado noras jau šiame pasaulyje, pašalinus kapitalizmą, sukurti naują dangų ir naują žemę, o nacionalizmas atrodė priemonė geram, naujam gyvenimui sukurti. Dėl to moralinio bei emocinio nusiteikimo pramoninės visuomenės problemų atžvilgiu nebuvo betgi užmiršta ir techniškoji kapitalizmo klaidų kritika. Priešingai, dar prieš Keynes marksizmas analizavo kapitalo investaciją pramonėje neišvengiančią tendencijų nykti ekspansijos ir depresijos ciklais. Lemiamą dalyką sudarė tai, kad greta nacionalinės analizės iškilo visu stiprumu moralinis sistemos pasmerkimas ir klasių neapykanta. Nuvargusi, dirbanti liaudis krito kaip to šuolinio kapitalizmo judėjima auka, ir kaip tik liaudis turės laimėti kovoje už nacionalizmą ir valstybinį planingą ūkį.

XX š. marksizmas nustūmė veik visas kitas politines problemas į šalį, ir negalima spręsti apie nacionalizmo politiką dabartinėje Europoje, neatsižvelgiant į paskutinių trijų, keturių dešimtmečių kovą dėl marksizmo. Ypač du įvykiai prisidėjo prie Europos teoretikų ir darbininkų didėjančio įtikinimo, kad marksistinė kapitalistinės pramonės visuomenei kritika yra teisinga. Pirmiausia tai buvo aiškiai matomos pačios kapitalistinės visuomenės krizės. Pačios didžiosios trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio depresijos buvo nenuslepiami ir nepaneigiami faktai. Dėl jų milijonai žmonių neteko darbo ir atsidūrė beviltiškoje padėtyje. Pinigų ir turto naikinimas vyko kaip karo metu, o politinės pasekmės buvo visais atžvilgiais pasibaisėtinos. Bet visų pirma, ta krizė sugriovė 19 š. liberalinį tikėjimą save pačią reguliuojančia, visiems į naudą išeinančia privatinių verslamonių sistema. Ypač jaunimas reikalavo naujo tikėjimo vietoj senojo, ir čia marksizmas buvo pranašesnis už kitas teorijas, nes jis ne tik siūlė išspręsti ūkines problemas, bet davė ir naują pasaulėžiūrą.

Antras didysis įvykis buvo, žinoma, Rusijos revoliucija ir bandymas įgyvendinti Rusijoje nacionalizuotą planingą ūkį. Rusų revoliucija yra daugiaprasmis reiškinys. Jis paskatino Europos komunistus be kritikos pasisavinti jos metodus ir tikslus ir be sąlygų remti Rusiją, kaip „viso pasaulio socializmo avangardą". Ji įtikino socialistus ir kitus pažangiai galvojančius žmones, kad nacionalizuotos pramonės pagrindais planingai sukurta visuomenė gali žymiai pakelti visuomenės pramoninį potencialą nesvaidydama tarp depresijos ir aukštos konjunktūros. Nuo komunistų šie žmonės skiriasi tuo, kad jie atmeta tarybinės diktatūros metodus ir galvoja, kad tikrasis socializmas gali būti įgyvendintas, išlaikant laisvą, demokratinę visuomenės santvarką. Kiti gi net atmeta techniškuosius rusų sistemos laimėjimus ir tvirtina, kad socializmas ir nacionalizmas yra neišvengiamai susiję su visą gyvenimą reglamentuojančia biurokratija ir totaline valstybe. Kraštutinį dešinį principą užima pagaliau fašistai ir nacionalsocialistai, kurie atmeta kiekvieną tikrą socialinę reformą. Tačiau vieni ir kiti seka rusų pavyzdžius vienos partijos sistemą, masinę propagandą bei policinę valstybinę santvarką tačiau kovodami su kylančia socialistinės kritikos banga ir radikalių reformų reikalavimais, kurie atsirado kilus abiems didžiosioms ūkio katastrofoms.

Fašizmo įsigalėjimas 1922 m., o ypač nacionalsocialistų 1933 m. atbaigė Europos politikos poliarizavimo vyksmą ir skilimą į du politinius kraštutinumus. Nacionalsocializmo problema virto centrine problema.

Kaip ir visose politinėse kovose, frontai nebuvo griežtai atskirti. Fašistai atmetė ne „valstybės organizacines jėgas" ar techniškąją socialistinės programos dalį, o tik jos politinius bei moralinius reikalavimus. Planingasis ūkis ir nacionalizmas buvo jiems pageidaujamos priemonės, jei jis galėjo patarnauti jų karo ūkiui. Visu griežtumu jie betgi atmetė neklasinės, be privilegijų visuomenės viziją, kuri Europos liberališkai ir krikščioniškai galvojantiems tiko daugiau negu fašizmas ir kurį socialistai tikrai galėsią įvykdyti, suvalstybinę gamybos priemones, ir apie kurią komunistai tvirtinę, esą ji jau Rusijoje iš tikrųjų esanti įvykdyta.

Įsigalėjus nacionalsocialistam, išryškėjo praraja, skirianti juos nuo bet kokios rūšies pažangiai galvojančių žmonių, kai šie — katalikai ir komunistai, socialistai ir liberalai — atsidūrė tose pačiose koncentracijos stovyklose. Kilus karui, ta pati opozicijos sudėtis buvo ir kiekvieno nacių užpulto krašto ir okupuoto krašto rezistenciniame sąjūdyje. Nors karas buvo nacionalinio pobūdžio ta prasmė, kad vokiečiai juo siekė imperialistinių tikslų, o kitos tautos gynėsi, vis tiek ideologiniai ir socialiniai klausimai buvo neatmezgamai susiję su tautų išlikimo klausimu. Iš pradžių pasipriešinimas naciams suvedė įvairių tikėjimų ir įvairiausius žmones į tą patį pogrindinį rezistencinį sąjūdį. Bet karo galas greitai išardė šitą grynai neigiamais pagrindais sudarytą vienybę. Nacionalsocialistų partija įsigalėjo Vokietijoje, remiama „tradicinių jėgų", kariškų stambių žemės savininkų ir pramonininkų. Naciai tikėjosi tų pačių grupių pagalbos, bekurdami „naująją Europos santvarką" visuose vokiečių kariuomenės užimtuose kraštuose. Būtų perdėta tvirtinti, kad šitie visuomenės sluogsniai en bloc arba kaip ištisa klasė būtų bendradarbiavę su vokiečiais. Reik tik prisiminti Olandiją ar Belgiją. Rytų Europoje tačiau buvo beveik taip. Iš viso galime pasakyti, kad visoje Europoje vokiečių bendradarbiai priklausė pasiturintiems sluogsniams. Kažkas tai taip aptarė: „jeigu, pasak Proudhono, la proprieté c'est le vol," tai pasak rezistencijos žmonių, „la proprietė c'est la collaboration".

Šitas faktas padarė, žinoma, stiprų įspūdį Europos pogrindinės rezistencijos žmonėms. Gilus pasipiktinimas jų pačių senosios tvarkos atstovų su nacių naujaja tvarka sujungė įvairių politinių bei socialinių įsitikinimų žmones, pasiryžusius nušluoti pagedusią praeitį ir iš pagrindų atnaujinti visuomenę. Natūralų pavyzdį čia davė socializmas, kuris nacių buvo atkakliausiai puolamas. Tuo metu, kai socializmui labiausiai priešingų klasių atstovai bendradarbiavo su vokiečiais, rezistenciniame sąjūdyje prinoko ilgamečiai socialistinės ideologijos augimo vaisiai. 1944 m. rezistencijos dalyviai — būsimieji Europos vadai — buvo pasiryžę įtraukti į savo ateities programą tam tikrą kiekį socializmo ir nacionalizmo tam metui, kai naciai, jų bendradarbiai ir išsigimusioji praeitis bus sunaikinti. Dviejose tipingose programose, — čekoslovakų, košicų, programoje ir prancūzų Conseil National de Liberation programoje — atsispindi paskutiniais karo metais vyravusios nuotaikos, kurios įgavo lemiamą įtaką nacionalizmo raidai Hitleriui žlugus. Abi programos buvo sudarytos ir pasirašytos įvairių politinių partijų, pradedant konstitucinėmis ir dešiniomis — (čekų konservatoriai; Louis Marin šalininkai Prancūzijoje), baigiant komunistais. Pirmoje eilėje tai yra patriotų protestas prieš vienos klasės išdavikiškumą. Be to, tai yra iki šiol apolitinių viduriniųjų sluogsnių bei technikų

pripažinimas prie doktrininio marksistinio socializmo ir ju pritarimas valstybinio planavimo idėjai. Jose atsispindi visur paplitęs jausmas, kad, atsižvelgiant į karo sukeltą ūkinio gyvenimo dezorganizaciją ir jo sugriovimą, tautos ūkis gali būti išgelbėtas tik ryžtingu valstybės įsikišimu. Pagaliau, tos programos yra vienintelė išeitis, kurią rezistencijos žmonės surado išspręsti pramonės įmonių, kurias naciai su jų savininkų pritarimu ar be jo įjungė į vokiečių vadovaujamos „naujos santvarkos" rėmus, klausimui.

Čekų ir prancūzų programos geriausiai išryškina europinio pogrindinio sąjūdžio nuotaikas. Jis yra formaliai sudarytas ir pasirašytas. Bet ir ne taip formaliai sudaryti belgų ir rezistencijos susitarimai iškelia aikštėn tą pačią bendrą nuotaiką ir uždeda tam tikrą antspaudą konservatyvinėms partijoms: katalikų valstybinei pozicijai Olandijoje ir katalikų (krikščionių socialistų) partijai Belgijoje. Karo metu tose abiejose partijose susidarė ryškus kairys sparnas. Dėl to Olandijoje pasidarė galimas seniau neįmanomas katalikų ir socialistų koalicinis kabinetas, kurio pirmutinis aktas skelbė: nacionalizuoti Olandijos banką.

Rytų Europos padėtis yra mažiau išryškėjusi. Iš vienos pusės tų kraštų raudonosios armijos okupacija nepaprastai leido iškilti komunistams ir jų programai. Nacionalizmo programos vykdymas ten pasidarė ir dėl to neišvengiamas, kad rusai jų okupuotuose kraštuose pirmoje eilėje pasirėmė komunistais. Iš kitos pusės, komunizmo pavojus, o vėliau ir komunistų partijos pirmavimas atstūmė net ir nusiteikusius dešiniuosius, sutrukdė koalicijų sudarymą platesniais pagrindais, kaip kad tai įvyko Vakarų Europoje. Lenkų vyriausybė Londone ir armija Lenkijoje buvo pažadėjusios radikalias reformas, panašias į tas, kurios buvo paskelbtos Liublino (vėliau Varšuvos) vyriausybės. Tačiau bandymas sujungti abu sparnu, tarpininkaujant Mikolaičikui, nepavyko. Atatinkami bandymai sudaryti Rumunijoje vieningą frontą iš socialistų bei komunistų ir vadinamųjų istorinių partijų (liberalų ir ūkininkų) nepavyko 1944 m. ir vėliau nebuvo atnaujinti. Vengrijoje visos partijos balsavo už nacionalizmą ir žemės reformą, kai tik 1944 m. buvo sudaryta generolo Miklos koalicinė vyriausybė, konservatyvinė smulkiųjų ūkininkų partija laimėjusi rinkimus 1945 m. lapkričio mėn., delsė įvykdyti pramonę liečiančią susitarimo dalį, iki pagaliau rusų spaudimas ir baimė prarasti didelę pramonės dalį, kaip reparacijas, ją privertė išleisti atatinkamus įstatymus. Austrijos liaudies partija, laimėjusi rinkimus, turėjo tačiau irgi pasekti Vengrijos pavyzdžiu. Tų abiejų kraštų santykiai patvirtina visoje Vakarų Europoje išryškėjusį faktą, kad daugiausia katalikiškas dešinysis antifašistinių partijų sparnas (Italijoje krikščionys demokratai, Belgijoje, Olandijoj ir Austrijoj katalikų partijos, MRP Prancūzijoje) tik per jėgą pritaria nacionalizmo klausimui ir kad iš rezistencinio sąjūdžio paveldėtos programos vienybė jau pirmais pokariniais metais subyrėjo.

IV.

Aišku, kad nacionalizmas sudaro vieną iš centrinių problemų naujamė ideologiniame pasaulio skilime. Jungtinės Amerikos Valstybės yra privatinės nuosavybės bei iniciatyvos, laisvos prekybos ir laisser - faire ūkinės sistemos simbolis. Rusija atstovauja nacionalizuotai pramonei, planingam ūkiui ir valstybiniam užsienio prekybos monopoliui. Abiejų kraštų politinė galvosena irgi yra radikaliai poliarizavusis. Amerikiečiai laiko politinę laisvę neišvengiamai susijusią su laisvo ūkio sistema, rusai tvirtina, kad kapitalistinėje visuomenėje laisvi esą tik savininkai, kai kiti esą tik „uždarbio vergai", be to, tai esąs tik laiko klausimas, kada visos „laisvosios" ūkio sistemos, ūkinių depresijų verčiamos pasineš Vokietijos keliu ir virs fašistinėmis diktatūromis.

Tas didysis ginčas randa šiuo metu atgarsį kiekvienoje Europos šalyje. Pasidarė neišvengiama, kad dešiniųjų grupės, tiek konstitucinės, tiek kraštutinės, kreipia žvilgsnį į Vakarus, lygiai, kaip kad Vakarų Europos komunistai žiūri į Rytus. Taip pat yra neišvengiama, kad abi pusės tikisi paramos iš užsienio ir kad tarp kairiųjų ir dešiniųjų atsiradusi praraja eina vis gilyn. Nėra reikalo aiškinti, kokie pavojai glūdi tokioje padėtyje. Ir taip aišku, kad įtampa ir napasitikėjimas, vyraują Europoje, kliudo sudaryti politinę taiką ir atstatyti ūkį.

V.

Ar reikia su tuo sutikti, kad tas Europos skilimas į dvi politiškas priešingybes yra visiškas ir galutinas? Ar niekas nerodo kompromiso galimumo tarp Rytų Europos valstybės kontroliuojamo ir nacionalizuoto ūkio formų ir Europos konservatyvinių elementų daugiau mėgiamo laisvojo ūkio? Rytuose daugiausia vilčių kelia Europos okupacijos veikimas pačiai Rusijai, o Vakaruose — nauji demokratinio socializmo eksperimentai, ypač Anglijoje. Dažnai nepastebima, kad nauja Rytų Europos santvarka vis tik skiriasi nuo įsigalėjusio pačioj Rusijoje režimo. Lenkijoje, Suomijoje, Čekoslovakijoje, Rumunijoje, Rusų okupuotoje Vokietijos dalyje, mažesniu mastu Bulgarijoje visur egzistuoja opozicinės partijos, vyriausybės sudarytos įvairių politinių grupių koalicijos pagrindais, ten yra ribota spaudos laisvė ir tam tikrų diskusijų bei kritikos galimumų. Šen ir ten mažos įmonės išlaikė savo savarankiškumą ir iki šiol dar nebandyta sukolektyvinti žemės ūkį.

Priešingai, atrodo, kad žemės ūkis ir toliau bus varomas individualinės nuosavybės ir kooperatyvinio ūkininkavimo pagrindais. Nors visa tai ir yra labai toli nuo Vakarų Europos ir Jungtinių Amerikos valstybių politinės laisvės, bet kartu čia dar daugiau laisvės, palyginus su totaliniu spaudos, partijos, pramonės ir žemės ūkio monopoliu Rusijoje.

Vakarų Europoje demokratinio socializmo daromus eksperimentus geriausia studijuoti. Anglijoje per 1945m. rinkimus darbo partijos laimėjimas buvo, žinoma, iš dalies tik natūralinė pasekmė 25 metus beveik be pertraukos trukusios konservatorių valdžios. Svarbesnis yra faktas, kad darbo partija pirmą kartą iš rinkimų išėjo kaip nacionalinė partija, o ne kaip klasės partija, kaip kad yra buvę iki šiol. Jos branduolį sudaro profesinės sąjungos organizuota darbo klasė, bet milijonai už ją balsavusių rinkikų yra iš viduriniųjų sluogsnių, ir tik ⅓ į parlamentą išrinktų atstovų priklausė profesinėms sąjungoms. Jų tarpe buvo nuostabiai daug gerai išmokslintų ir išauklėtų jaunų žmonių, kuriem tikėjimas socializmu buvo daugiau praktinio pobūdžio ir kurie orientuojasi daugiau į Keynes negu į Maskvą. Dėl to kai kurie darbo vadai prieina prie nacionalizmo ir valstybės kontrolės visai empyriškai, ne dogmatiškai, ir yra linkę į didesnį paslankumą ir sugebėjimą eiti į kompromisus, negu sustingusi socialistinė ortodoksija prieš dvidešimt metų.

Partija gali tikėtis ir daugelio nesocialistų paramos, kurie yra susirūpinę svarbiu anglų pramonės šakų technikiniu atsilikimu, žinoma, tik tuo atveju, jeigu tatai reikštų nacionalizmą, modernizmą ir visišką pramonės atnaujinimą. Anglijoj egzistuoja bendras pagrindas ūkinei teorijai ir praktikai; ji įgalina įvykdyti sutartus eksperimentus nepriklausomai nuo bet kokios ideologijos. Politinė atmosfera tam nėra visai nepalanki, ir jeigu pavyks suderinti naujas ūkio formas su laisvės ir konstitucionalizmo tradicijomis, tai iš to galės kilti nauja visuomenės santvarka, kuri padės permesti tiltus per prarają, skiriančią laisvės ir laisserfaire partijas nuo valstybinės priežiūros ir nacionalizmo šalininkų.

Išvertė Dr. M. Krasauskaitė

MODERNIOJI MEDŽIO RAIŽYBA

Iš visų raižinių rūšių medžio raižiniai yra patys seniausi ir drauge moderniausi. Europoje medžio raižiniai pradėti plačiau praktikuoti 14 amžiaus gale ir 15-tojo amžiaus pradžioj Bohemijoj ir Pietų Vokietijoj; per sekančius 200 metų šios rūšies menas nepaprastai išaugo, pasiekdamas tiesiog kulminacinį tašką, bet pasiklydo technikiniuose uždaviniuose ir vėl pasiekė atsinaujinimą tiktai pereitam amžiuje, pirmoj eilėj Anglijoj.

Moderniosios meno raižybos vienu iš pirmųjų pirmatakų tenka laikyti Williamą Nicholsoną (g. 1872 m.), kuris, išeidamas iš medžiagos reikalavimų, išsižada betkokios tridimensinės iliuzijos; šviesias ir tamsias plokštumas jis aiškiai ir paprastai sustato vieną priešais kitą. Tas priešingybes betgi sušvelnindamas tonine plokšte. Jo niekuomet kompozicija nesugrūsta į dekoraciją. Jo portretuose su nuostabiu gyvumu pasireiškia jo laiko ir jo krašto atmosfera. Jis visur turėjo nepaprastai didelę įtaką ne tik į medžio raižybos, bet ir į kitas grafikos rūšis.

Kad medžio raižyba iš naujo atgimė ne kur kitur, o tokioj Anglijoj, reikia dėkoti ne paskutinėj vietoj anglų socialinei padėčiai ir temperamentui, pasižyminčiam statiškumu ir pastovumu. Tokioj Prancūzijoj pvz., kur daugiau pasinešta į impresionizmą, ši meno rūšis liko daugiau svetima. Nors toks Emolis Pissaro (g. 1884) ir mėgino pralaužti ledus, tačiau jo veiklos rezultatai nebuvo per daug džiuginantys, nes perdavimas ir atgaminimas nuolatos kintančio gamtos įspūdžio yra priešingas pačiai medžio raižybos esmei.

Prancūzijoj ištikimas medžio raižybos principams liko tiktai Felikas Valotonas (1865—1925). Nicholsonas buvo pasidavęs japonų įtakai, o šis šveicarų kilimo prancūzas savo paveikslus paskirsto be jokių tarpinių tarptonių tarp juodų ir baltų plokštumų. Šios rūšies menas, savaime aišku, yra daugiau iliustracinio negu monumentalinio pobūdžio, tačiau jo pakaitai buvo tokie santūrūs, jog Vallottoną reikia laikyti moderniojo plokštumų stiliaus kūrėju.

Edvard Munch Senas žvejys
(Medžio raižinys 1899)

Impresionizmas buvo Prancūzijoj ne tiktai sukurtas, bet ir įveiktas. Paulius Gauguinas (1848—1903) drauge su Cėzanne ir van Goghu priklauso prie tų menininkų, kurie nuo formą ėdančio rafinuotumo grįžo prie paveikslo sustiprinimo. Iš gyvenimo su gamtos vaikais Tahiti salose ir iš jų primityvaus meno Gauguinas išmoko paprastos formų kalbos, kuria jis prabilo ir savo sukurtaisiais medžio raižiniais. Jo įtaka grafikų avangardui Vokietijoje buvo nepaprasta — ją prašoko nebent norvegų Edvardas Munchas.

Munchas (1863—1944) apvaldo ir apipavidalina stipriausius jausmų antplūdžius. Lygiai, kaip Strindbergas, jis visas atsideda patiems pirminiams ir giliausiems žmogiškiesiems jausmams bei aistroms: gyvenimo baimei, mirties baimei, meilei, pavydui, vienatvei. Jis visai nesistengia juos išreikšti kokiomis alegorijomis, bet paprasčiausiai tiesioginiu ir intensyviausiu būdu stengiasi juos pavaizduoti linijų ir plokštumų kalba. Pavyzdžiui, tokiai mirties kambario nuotaikai pavaizduoti jis nesigriebia jokių ypatingiausių priešybių — jis duoda tiktai paprasčiausią pirkią, brūželiais atžymi grindis, pastato kampe lovą, ir duryse susispietusios žmonių grupės jam visiškai užtenka pavaizduoti tai tiek įprastai, bet kartu žmogų taip ir siaubu nukrečiančiai tragikai.

Muncho įtaka buvo ypač stipri jauniesiems vokiečių menininkams, 1906 metais susispietusiems į vadinamąjį drezdeniškių menininkų „Tilto“ sąjūdį. Minimasis sąjūdis pasirinko savo tikslu išlaikyti ne tik atsitiktinius gamtos įspūdžius, bet daiktų išraiškos vertę, sielos išgyvenimus. Jie ir visi kiti jų pasekėjai nusisuko nuo natūralizmo, stengdamiesi visą savo dėmesį sutelkti į vidų ir jo išgyvenimus, eidami nuo kopijos į patį paveikslą. Tas posūkis, savaime suprantama, buvo susijęs su atitinkama formos išraiška. Ji buvo su laiku iškraipyta ir galiausiai net sulaužyta, sudaužyta, nors visa tai turėjo padėti geriau išreikšti besiveržiančius jausmus.

Tokioms pastangoms kaip tik pasipriešino medžio raižyba. Kaip kad

Edvard Munch Autoportretas

Gauguinas su Munchu nusisuko nuo natūralizmo, su peiliu kibdami į medžio gabalą, taip jaunieji vokiečių menininkai taip pat pasisavino ir jų pažiūras bei techniką. Tačiau su laiku jie pralenkė net savo pirmatakus, duodami šuolį į šalį, su savo kūbizmu bei panašiomis apraiškomis pasinešdami į šunkelius.

Norvegas Munchas kaip tiktai stengėsi sudaryti tikrąją sintezę tarp saikiosios tradicijos ir neišsenkančio ekstravagantiškų formų modernizmo. Jam rūpėjo ne kopija, bet pats paveikslas ir tai paveikslas giliaprasmis, sudvasintas. Vietoj paprasčiausio įspūdžio jis stengėsi duoti sielos išgyvenimą. Šitas principas — natūralizmą nugalėti vidaus tikrove — vėliau Europos tapyboj pasireiškė ekspresionizmo (išraiškos meno) pavidalu, pasiekusio savo žydėjimą Pirmojo Pasaulinio Karo pabaigoj. Per jį vėl buvo grįžta į esmę, ir pavarytas į priekį meninio sveikimo procesas, kuriame ypatingas vaidmuo teko Munchui. Nors jo portretai, peizažai ir didžiuliai paveikslų ciklai taip pat nėra visiškai laisvi nuo laiko dvasios, tačiaus, nepaisant to, savo esmingumu jie dar ir šiandien ne mažiau jaudina žiūrovus, negu tais laikais, nes jie savo tipingumu, vizionieriškumu, didingumu įeina į kiekvieno didžiojo meno sritį.

Munchas be peizažų, portretų ir visų rūšių studijų, savo litografijomis, medžio ir kt. raižiniais davė visą eilę temų, palikusių jo sieloje gilių įspūdžių dar iš vaikystės laikų, kuriais jis niekados neįstengė nusikratyti.

Ar Munchas vaizduoja medį, ar tiltą, ar seną vyrą, ar jauną mergaitę, visur jis mato kažką paslaptinga, kažką gilu ir didinga, nesvarbu, ar tai būtų pavadinta brendimo ar nepabaigiamybės, kilmės arba erotikos vardu. Visur jis jaučia kažkokią paslaptį. Tačiau tos paslapties jis jai suteikia tiktai pavidalą ir

VERTINIMAI

Poeto palikimas

Vytautas Mačernis, VIZIJOS, pomirtinė poezijos knyga. Spaudai paruošė Vytautas Saulius. Iliustracijos V. Aleksandravičiaus Roma, 1947.

Vizijos — viena gražiausių ir rūpestingiausiai tremty išleistų knygų, kurią malonu paskaityti ir dar maloniau būtų mielam draugui dovanoti, jei bent keletą laisvų egzempliorių būtų galima gauti Vokietijoj. Deja, tuo tarpu ji tik artimiausiems redaktoriaus pažįstamiems teprieinama.

Vizijų knyga sudėta iš dviejų dalių. Jų pirmoji — Vizijos, kurias į rinkinį yra sutvarkęs, rodos, pats per anksti miręs poetas. Į antrąją dalį, greičiausiai redaktoriaus V. Sauliaus pavadintą „Grožio saulės ilgesy", sudėta dalis sonetų, kurių poetas pastaraisiais priešmirtiniais metais buvo nemaža parašęs. Nors tų sonetų antroje dalyje tėra tik 13 įdėta, tačiau aiškiai matyti, kad jų tematika, nuotaika ir forma yra skirtinga nuo vizijų. Nežinodamas tikrai neįspėtum, kad tai to paties poeto kūryba.

Nors ir pirmojoj daly aiškiai sušvinta a. a. Vyt. Mačernio talentas, nors kai kurios (pirmosios) vizijos tikrai gražios, tačiau ten vis dėlto jaučiamas tam tikras gležnumas ir gal būt nevisiškas orientavimasis, kokio tikslo siekiama. Geroji vizijų ypatybė — nuoširdumas. Visos jos, kaip O. V. Milašiaus simfonijos, sukasi apie gimtąją sodybą, glaudžiai susijusios su vaikystės prisiminimais, su gamtos įspūdžiais su mielu, beveik neišnykstančiu senelės vaizdu ir drauge visa tai yra apsupta pietizmo, savotiškos meilingos mistikos. Tai vizijas iškelia į svajonių pasaulį, eterišką, greit nykstantį ir pasiilgtą.

Jis galėtų būti dar svajingesnis ir lengvesnis, jei poetas būtų daugiau dėmesio kreipęs į eilėraščių muzikalumą, jei nebūtų parašęs beveik baltomis ilgomis eilutėmis, su retais, beveik neatsiliepiančiais asonansais, kaip rašo H. Nagys, N. Niliūnas ir kartais P. Jurkus. Taigi V. Mačernio septynių vizijų poezija yra skaitytinė, sukurta rašytiniu kabinetiniu metodu, kaip vienišo skaitymui yra parašyta H. Nagio ir N. Niliūno dauguma eilėraščių.

Tačiau svarbesnė vizijų silpnybė yra nevisiškas medžiagos apvaldymas. Tai rodo gana ilgos eilėraščio eilutės, kurios kartais siekia 20 - 25 pėdas. Tai savaime kūrinėlius priartina prie vadinamosios poezijos prozoj. Tačiau kada eilėraštis būna ilgas, apkrautas gausia medžiaga, kaip penktoji ir šeštoji vizijos, ir kada autorius neatkreipia ypatingo dėmesio į žodžių taupumą, tada kūrinys praskysta, atrodo pafaidas, o nuoširdumas nebėra spontaniškas, bet daugiau dirbtinis, apgalvotas, pasakytume sentimentalus. Kada poetas viename eilėraštyje prirašo 50 ir daugiau eilučių, tada niekas, net naivus skaitytojas nepatikės, kad jos būtų kilusios iš vieno emocinio polėkio, bet yra apgalvotos — ne tik protu sutvarkytos, bet ir proto įkvėptos.

Šitą įspūdį patvirtina ir ilgųjų vizijų analizė. Štai penktojoj vizijoj V. Mačernis prisimena laukuose matytą dirbančiųjų minią ir rašo:

„Jų rankos buvo kietos, grubios pajuodavę ir suskirdę,
Jų sielos — aiškios, šviesios, lyg mažų vaikų.
Galvojau apie juos parimęs pakelės žolėj, akis į mėlynas erdves įsmeigęs,
Galvojau apie jų gyvenimą ir būsimas kartas" (35 psl. mano pabraukta.)

Kada poetas mums pakartotinai

---

išraišką. Ir kiek tat jam pavyksta, jo veikalai yra pastovesni ne tik už didžiųjų skandinavų rašytojų — tokio Ibseno ar Strindbergo — kūrinius. Iš esmės paėmus, ir jis yra taip pat polemizuotojas ir pamokslininkas, lygiai, kaip ir tie, tiktai gilesne prasme. Visi jie trys yra dinamitininkai tikrąja to žodžio prasme, norėję išsprogdinti Europos kultūrą ir ją išvalyti nuo visų nereikalingų priemaišų dar net daugiau, negu jų šiaurės tautietis Alfredas Nobelis.

Nieko jis taip nekentė, kaip karo, smurto ir visokio laisvės varžymo, ir jis, priešingai Knutui Hamsunui, kuriam, tik susidėjus su okupantais, skaitytojai pradėjo tūkstančiais siuntinių grąžinti jo raštus, visa siela stojo už paniekintą ir kenčiančią Vokietiją. Nieko jam nebuvo žiauriau, kaip kad okupantų įsakymas, kad iš Oslo un-to, Vokietijos meno galerijų būtų pašalinti „kaip neištikimo kūrėjo" jo paveikslai. Tačiau, laikams pasikeitus, tie patys Oslo gyventojai už jo „Gyvenimą", kabėjusį ankščiau Drezdene, sumokėjo net 45.000 kronų. Jam rūpėjo daiktų esmė, tiesa, o ji tegali — jis žinojo — vešliai tarpti tiktai laisvėje.

Dar toliau žengė tapytojai ir grafikai, prieš 35 metus susijungę Miunchene į „Mėlynojo Raitelio" sambūrį. Jų vadas buvo rusų kilimo W. Kadinskis, kūrėjas tvad. „absoliučios tapybos", ir Franzas Marcas. Kandinskis visiškai atsisako vaizduoti tai, kas yra daiktiška, ir tenkinasi grynai formalinėmis priemonėmis pavaizduodamas judesius arba erdvės įspūdžius, kurie neturi nieko bendro su regimuoju pasauliu. Marcas įsileidžia į pasakiškąjį gyvulių pasaulį, atskleisdamas savo medžio raižyba melodingą ir pajėgią harmoniją.

Giminingas su ekspresionistais yra ir flamas Fransas Masereelis, didmiesčių paišytojas. Prancūzijoj tos rūšies darbų duoda ir didysis skulptorius Aristidas Maillol, André Deainas, Morisas de Vlaminckas, G. Ronault, kuris savo „Passio Christi" ciklu paprasčiausiomis priemonėmis sukelia tiesiog neįtikinamai stiprų meninį efektą.

Prie žymiausių moderniųjų Anglijos medžio raižytojų tenka priskirti E. Withę ir P. Nashę, atsidėjusius anglų žemėvaizdžiui, Vanissą Bellę, primenantį daugiau prancūzų skonį, ir žymųjį grafiką bei tapytoją Erica Gillį (1882—1940), seną anglų meno linijų išradėją, laimingai įvesdinusį į moderniąsias vaizdavimo priemones. A. P.

sako „galvojau" arba ką nors panašaus, tada iš tikro galima tikėti, kad, ir kurdamas, jis vadovavosi daugiau galva negu širdimi. Ir kada jis išskaičiuoja kokio nors dalyko (pvz., rankų ar sielos) kelias ypatybes, tada vėl turime įrodymą, kad įkvėpimą lėmė ne jausmas, nes jo įtakoje žmogus pastebi tik vieną kitą emocijai artimą ypatybę, nekreipia dėmesio į kitas, nesileidžia į smulkmenas, nes šios jausmą tik išblaško. Kūrėjas mums nusako kelias ypatybes ir duoda smulkmenas arba kada jis dalyką apgalvoja, arba kada sau ramiai piešia, kaip epikas. Ir iš tikro, V. Mačernio paskutinėse ilgosiose vizijose protautinio ir epinio elemento yra nemaža. Jei žiūrėtume dydžio, tuos eilėraščius galima būtų laikyti epiniais, lyg kokius atsiminimų fragmentus. Tačiau kadangi juose vis dėlto lemia ne išviršinis pasaulis, bet išvidiniai subjektyvūs pergyvenimai, todėl turime lyriką, apsunkintą svetimo kūno (epo) elementais. Ir priešingai, kur vizijos trumpesnės, sutelktos apie kokį nors vieną vaikystės prisiminimų aspektą, ten turime nemeluotos poezijos, grynos sodrios lyrikos. Tokios yra pirmosios keturios vizijos. Jose poetas dar nieko nenori įrodyti, o išreiškia tik savo pergyvenimą, kuris tikrovės elementus sujungia į svajonę. Štai kokį mielą tiesioginio jausmo persunktą vaizdelį iš savo tėviškės duoda poetas pirmojoje vizijoje:

„Ten pats vidudienis. Mergaitė skambina pietums varpeliais,
Ir jų skambėjimas toks linksmas ir saldus.
Tokia tyla! Ji kaip kančios pribrendęs lašas
Į kaitrą sunkias pamažu.
Ir saulės spinduliai ant klevo lapų laša
Ir, lyg medus, nutyška tarp šakų" (17 p.).

Tokių traškių poetiškai perkeistų gabaliukų pasitaiko ir penktojoj ir šeštojoj vizijoj, tačiau jie ten nebėra ištisai vieningi, bet suskaldyti racionalinių ir epinių įtarpų.

Kitokio pobūdžio yra antroji dalis — sonetai. Jie jau beveik visai subrendusio talento išraiška. Jausmą ir pietistinę svajonę čia pakeičia suemocinta mintis, kokia nors giliai išgyventa ir apmąstyta problema, išreiškiama dažniausiai ištisiniu simboliniu vaizdu. Tiesa, svajonės elementas nėra visai išnykęs, bet jis yra nustelbtas intelekto. Vyt. Mačernio sonetuose nebėra pirmųjų vizijų impresionistinės šilimos ir traškumo, bet užtat yra giliai įžvelgianti mintis, kuri dėl savo gilumo ir prasmės žadina emocijas ir veržiasi į simbolinę išraišką, kurią poetas įglaudžia į užbaigtą techniškai griežtą formą be jokių palaidumo ar nerūpestingumo šuolių. Soneto schema, tiesa, negalima laikyti labai palankia minties lyrikai, nes kartais tam tikros problemos pilnai iliustracijai keturiolikos eilučių gali būti per maža. Tačiau sonetas tuo geras, kad jis apsaugo nuo lengvo daugžodžiavimo, nuo praskiedimo, taip pavojingo jaunam poetui kiekvienoj poezijos rūšyj. V .Mačernio vizijų laisva forma buvo atidariusi vartus į palaidumą, tuo tarpu sonetas jį vėl privertė susiglausti, pamokė sutelkti vaizdus ir taupyti žodį. Nors ir sonetuose jis verčiasi daugiau asonansais negu rimais, tačiau apskritai formaliniu atžvilgiu padaryta žymi pažanga, palyginus su paskutinėmis vizijomis.

Be abejo, platiesiems skaitytojų sluoksniams vizijos, ypač pirmosios, pasiliks mielesnės, prieeinamesnės, bet tiems, kurie lyrikoj ieško ne tik malonaus jausmo, bet ir gilesnės prasmės, tiems brangesni bus V. Mačernio sonetai, nors jie ir šaltesni, intelktuališkesni. Jie, tiesa, turi panašumo su N. Niliūno poezija, ypač su jo vidutinio ilgio eilėraščiais, daugiausia sonetais, sudėtais „Praradimo simfonijose" į „Rungtynių" skyrių.

Ir a. a. V. Mačernis, kaip N. Niliūnas, pasirodo susirūpinęs žmogaus gyvenimo prasme, jo darbų ir siekimų verte visagalios mirties akivaizdoje. Tačiau V. Mačernio sonetuose dramatinė įtampa nėra tokia aštri ir dinamiška, kaip N. Niliūno. V. Mačernis ramesnis ir švelnesnis. Kai kam gali pasirodyti, kad jis ne toks gilus ir drąsus, kaip „Praradimo Simfonijų" autorius. Toks įspūdis gali susidaryti dėl to, kad V. Mačernis yra pozityvesnis. Jam neatrodo, kad žmogaus darbų prasmė būtų tik iliuzija, savęs apgavimas, kaip daugeliu atvejų sugestionuoja ir net tiki N. Niliūnas. Dėl keistos žmogaus prigimties mes neigiamą, revoliucinį ir pesimistinį nusistatymą esame linkę laikyti gilesniu ir vertinti aukščiau negu pozityvųjį ar optimistinį. Tačiau iš tikrųjų tiek nuotaikos, tiek minties pozityvumas visai nereiškia lėkštumo. Ir meniškai apipavidalinti pozityvius dalykus kūrėjui yra sunkiau negu negatyvinius. Pozityvusis talentas yra retesnis negu skeptinės ar negatyvinės nuotaikos kūrėjas. Taigi V. Mačernio sonetuose kartais pozityviai sušvytinčią mintį ir norisi pažymėti kaip brangų dalyką, gilumo ir drąsumo klausimą paliekant spręsti tam laikui, kada bus paskelbtas „Vizijų" autoriaus didesnis sonetų pluoštas, žinoma, jei jų daugiau išliko karo audrose.

Dailininko V. Aleksandravičiaus cinke darytos iliustracijos V. Mačernio „Vizijų" knygą, apskritai imant, labai papuošia. Ypač geros užsklandos. Kiek prastesni reikalai su puslapinėmis kompozicijomis. Geriau nusisekusios tos, kur nėra žmogaus pavidalo, o jų tarpe pirmosios vizijos iliustracija su lietuviška sodyba. Kur dailininkas imasi vaizduoti žmogų, ten jis grubesnis ir pigesnis, kartais plakatiškas. Tarp šitokios rūšies iliustracijų — geriausios antrosios ir trečiosios vizijų paveikslai. Dailininkui šios iliustracijos menkiau pavyko ne todėl, kad jis nemėgtų žmogaus arba jį niekintų, bet todėl, kad žmogų vaizduoti yra žymiai sunkiau negu daiktus ir tam reikia daugiau technikinio įgudimo. Kad jo „Vizijų" iliustratoriui dar stinga, liudija vienas geresniųjų (trečiosios vizijos) paveikslas, kur laiminančioji senolės ranka išėjo per grubi ir per sunki. Nežiūrint į kai kuriuos nepasisekimus, dailininkas V. Aleksandravičius sveikintinas už užsimojimus ir įdėtą darbą, kaip ir „Vizijų" redaktorius V. Saulius su Italijos Lietuvių Centriniu Komitetu, kurie „Vizijas" gražiai išleido.

J. Grinius

Lietuviu vestuvės tapyboje

Alfonso Dargio

„LIETUVIŲ VESTUVIŲ PAPROČIAI".

Malonią staigmeną sudarė mum dailininkas **Alfonsas Dargis**, išleisdamas **„Lietuvių vestuvių papročius"**. Knyga nūnai yra retas ir laukiamas svečias kukliam tremtinio kambarėly. Dar retesnis meno leidinys. Ir kiekvieną dar labiau džiugina, kad štai tose sunkiose sąlygose jau pasirodo bene trečioji panašaus pobūdžio knyga. Šitie leidiniai yra mūsų mažos lietuviškojo meno galerijos. Dailininkas nėra paliktas nuošaly. Jis, neturėdamas kitų progų, nūnai per knygą patenka į visuomenę ir joje pasilieka. Mes kiekvienu momentu galime keliauti per savo „namų galeriją", prisiminti tėvynę, jos pasakas ir sapnus; galime ir kitiem parodyti, kaip mąsto, gyvena tos neseniai išėjusios kurti tautos vaikai.

Džiaugsmas švyti mumyse, kai imame į rankas Alfonso Dargio „Lietuvių vestuvių papročius." Vestuvės — viena iš gražiausių mūsų žmonių dramų, su savo lyrika, sąmojum, sopuliu, viltim ir gyvenimo tikrove.

Nuotaikingas spalvotas viršelis jau rodo, kokiu stilium Alfonsas Dargis spręs savo uždavinius. Tai liaudies meno dvasia, grįžimas į skrynių, priejuosčių ornamentiką, į jos traktavimo būdą. Prasiskleidžia pro mus šešiolika paveikslų, iš jų tik trys spalvoti. Prasiveria dailininko individualybė, jo ekspresija, kolorito turtingumas, dekoratyvinės temos supratimas.

Čia nespręsime, ar jo dekoratyvinis interpretavimas, ornamentikos ir buities užakcentavimas prisideda prie vestuvių papročių išryškinimo, ar ne. Vestuvių centre stovi žmogus, o Alf. Dargio kūryboje jis tėra tik statistas jo nupieštame scenovaizdyje. Einant įprasminto naivumo kryp-

timi, pasilieka neįveikiama pati vestuvių drama su savo psichologija, niuansais. Ši, psichologinė kryptis reikalauja iš dailininko gyvenimo pažinimo ir pamėgimo žanrinės tapybos. O tokiu nėra Alf. Dargis. Jis dekoratorius. Todėl visą savo dėmesį ir nukreipė ne į vestuvių dramą, tik į jos scenovaizdį. Jis ne dramaturgas, o tik fono kūrėjas.

Alf. Dargis nepasitenkina vien tik nūdienos lietuvių vestuvių papročiais. Savo uždavinį praplečia: nori pavaizduoti mūsų vestuvinius papročius nuo seniausių laikų. Knygoje patiekia net penkis paveikslus iš „vogtinių vestuvių". Tuo jis įsileidžia į pavojingas sritis. Tiesa, ten spontaniškai prasiveržia fantazija, bet ji lengvai nuveda autorių nuo pagrindinės dvasios. Šie paveikslai, vaizduoją senąsias vestuves, pernelyg išsiskiria iš viso ciklo. Ir knygoje jie įdėti be jokio atribojimo. Dailininkui reikėjo atskirti naujais pavadinimais, atskira ciklo dalim pavadinti, nes žiūrovas per staigiai yra vedamas iš „Vestuvių pradžios" į „Šventyklą", o paskui į nūdienos vestuves.

Paėmęs dekoratyvinę, moderninę formą, išplėtęs uždavinį, dailininkas ne visur beišlaiko vieningą nuotaiką, dvasią ir ritmą. Paveiksluose pastebima, kad autoriui ne visada sekasi suderinti jo dekoracijos pamėgimą su pagrindiniu vestuvių veikėju — žmogum. Štai „Vestuvių pradžia". „Į keturias pasaulio šalis gaudžia trimitai, kviesdami į vestuvių puotą." (Tekstas iš knygos). Piešinys įdomus. Viskas sukas lengvu ritmu. Nekliūva nei trimituojąs angelas, kurio prasmės negali suvokti (jis kontrastuoja, atvertus sekantį paveikslą). Bet centre besisuką figūros per daug kampuotos. Jos iškrinta iš viso paveikslo ritmo. Ir dar daugiau: jose nerandame lietuviškos nuotaikos. Jos primena daugiau ukrainiečius, negu lietuvius.

„Šventykloje" matome jau aiškiai išplanuotą scenovaizdį. (Apskritai visi paveikslai yra lyg scenos vaizdai, žiūrint iš teatro salės pirmojo aukšto.) Dėmesys užkliūva už dievo statulos. Dar iki šiol nėra aišku, ar lietuviai senovėje turėjo kokias nors dievų statulas. Paveiksle ji lyg perdaug žiauri, užakcentuota. Visas scenovaizdis savo faktūroje irgi skiriasi nuo tų trijų figūrų, stovinčių pirmame plane. Tos dvasios ar dievo veidas yra padarytas minkštai, o žmonės nuostabiai kietai ir grubiai. Kaip jie kontrastuoja su „Vogimu", kur tas pats žmogus yra piešiamas švelniomis, minkštomis formomis. Literatūroje toks reiškinys vadinamas skonio trūkumu. Čia, gal, labiau tiktų nenuosaikumo, neapdairumo vardas. Šito neapdairumo, šokiravimo temos interpretavime sutinkame ir kituose paveiksluose. Prie jų prieisim atskirai aptardami paveikslus.

„Nežinomasis raitelis" su savo ekspresija ir dinamika įdomus ir įtikinąs. Čia žiūrovui krinta į akis gyvenamasis namas, kuris savo stogu net žemę remia. Keista, kad dailininkas rado reikalo tekste užakcentuoti ant stogo esantį bokštelį, pro kur išeina dūmai, kur galima stebėti, ar neužpuola žvėrys ir priešai. Šis užakcentavimas suponuoja, kad bus ir daugiau etnografinių elementų senosiose, vogtinėse vestuvėse. Tačiau kad ir šitas bokštelis kaip ir dievo statula yra gana problematiškas. Ypač tai ryškėja, kai jis „Susitaikyme" vėl piešia gyvenamąjį namą (?), kur jau to bokštelio nėra. Dailininkas greit užmiršta tai, ką jis neseniai padarė. Ir pats namas šitame „Susitaikyme" yra neįtikinąs. Jis remiasi kolonom, kurios vargu ar buvo to laiko statyboje.

„Vogimas" kiek sentimentaliai suvoktas, puošnus ir turtingas savo kompozicijoje, paremtas dainos nuotaika. Čia autorius kiek kitaip komponuoja paveikslo gilumą. Tačiau figūros įvedimas irgi labai dekoratyvus. Ji nejaučia žemės reljefo, o stovi ant scenos grindų.

Labiausiai savo nuotaika išsiskiria „Pasiuntinys". Autoriui nepavyko įtikinti, kad tai anųjų amžių troba. Žmonės čia jau neleistinai grubūs. Ir savo nuotaika paveikslas primena daugiau kokių kalmukų gyvenimą, ne mūsų genties.

Per grubiai apipavidalinti žmonės ir „Susitaikyme". Ypač tas pasibrėžia, kai atverti sekantį paveikslą — „Piršlybas", kur viskas vedama realizmo dvasioje.

Bene įdomiausias darbas yra „Kraitvežiai". Turtingas, nuotaikingas. Aiškiai matyti, kaip autoriui lengva dorotis su ta medžiaga, kur daugiau butaforijos. Žvilgsnis čia klaidžioja po dėžių ornamentiką, tautinius drabužius. Neleistinai išsiskiria tik stovinčios merginos priejuostės ornamentas. Tai yra skrynios pagražinimas, o ne priejuostės.

„Karvojus — Pyragas" — neįtikinąs, nenuoširdus. Jis per daug statiškas, išblaškytas. Šitoje scenoje, kurioje pasireiškia tiek daug ekspresijos gyvenime, taip negalima palikti vienišos prie stalo sėdinčios moters (kairėje). Čia yra įtartini ir moterų vualiai. Jie piešiami įvairiai, kai kur lyg priartėja iki nuometo. Bet taip, kaip yra pavaizduoti, jie primena daugiau latvių tautinius drabužius.

„Jaunavedžių sutikimas po jungtuvių" — vieningas ir daro gana malonų įspūdį. „Keltuvių ryte" randame kryžių — koplytėlę, kurios mūsų kaimas nemėgo statyti kiemuose. Ji stovi tik pakelyje, o kiemuose statė kryžius arba koplytstulpius. Čia prisimena „Kraitvežiuose" ant priejuostės nupiešta gėlė ir kitos šokiruojančios smulkmenos, ir peršasi nuomonė, kad autorius giliai neišstudijavo mūsų etnografijos ar jos nelabai paisė.

„Piršlio teismas" jau neturi scenovaizdžio, ir todėl paveikslas daug blankesnis, neįtikinamesnis. Įkomponuota gėlė su vazonėliu yra disonanse su visa teismo scena.

„Piršlio korime" taip pat nėra aplinkumos, tačiau erdvė jaučiama. Įdomios, nuotaikingos abiejų planų figūros, ypač ratelis, tačiau pati piršlio iškamša nepavykusi. Kokia ji didelė, palyginus su anomis figūromis. Tas sugriauna viso paveikslo įtikinamumą ir nuoširdumą.

„Giltinė, angelas, velnias" lyg netinka knygos užbaigai, nors šiaip gana įdomiai padaryta.

Dailininkas, kaip matome, yra palinkęs į liaudišką formų interpretavimą, tačiau pilnos vienybės neišlaiko. Liaudies kūryba nesprendžia erdvinės problemos, o Alfonsas Dargis, būdamas dekoratorius, negali su ja prasilenkti. Jis duoda plačius erdvės paveikslus, kurie primena scenovaizdį, o prie žmogaus prieina ir jį dažnai į kūrinį įveda kaip anie liaudies menininkai — be erdvės pajautimo.

Norėdamas paveikslus pristatyti įvairiai publikai, jis patiekia tekstus keliom kalbom. Tik čia yra per daug korektūros klaidų, ypač svetimuose tekstuose. Kartais iškraipoma net mintis. Tas mūsų reprezentacijai vargu pasitarnaus.

Trumpą įžanginį žodelį parašė dail. Paulius Augius. Išleido F. Klimaitis ir Alf. Dargis. Kaina nepažymėta.

P. Jurkus

Gera reprezentacija

Vokiečiai apie lietuvių dailės parodą Freiburge

Apie lietuvių grafikų suruoštą **Freiburge medžio raižinių parodą** plačiai atsiliepė ne tik lietuvių, bet ir vokiečių spauda. **„Südwest-Echo"**, kuris leidžia net 7 leidimus (įvairioms krašto vietoms), taip ją įvertina:

Moderniosios medžio raižybos parodoj su savo eksponatais pasirodžiusiųjų dailininkų, išėjusių iš Kauno Meno Mokyklos suolo, dalis dirbo Prancūzijoje, dalis Italijoje Jie savo kūrybai įkvėpimo ir tematikos, priešingai ankstyvesnėj parodoj išstatytiems prof. **Jonyno** darbams, sėmėsi iš šimtmečiais susidariusių tradicijų ir yra beveik visiškai laisvi nuo Vakarų įtakos. Todėl jų paliekamas įspūdis yra juo tikresnis ir įtikinamesnis, ir žiūrovas čia pasijunta tarytum patekęs į ankstyvuosius medžio raižybos laikus, sakytumei — 15 amžių, kur forma ir turinys sudarė visišką vieningumą. Medžio raižyba savo medžiaginiais dėsniais apriboja išraiškos priemones, suprastina formas, tuo būdu pasiekdama ekspresyvių rezultatų. Priešingai moderniajai vokiečių medžio raižybai, kad ir tiems ekspresionistams, kurie šios

rūšies menų yra pasiekę pačių esminguųjų laimėjimų, juodos ir baltos plokštumos nesustatomos monumentaline forma vienos prieš kitas, bet daugiausia išlyginamos ornamentais. Turinį žymiausia dalimi sudaro bendrosios žmogiškosios temos, kietas žvejų gyvenimas, liaudies buities vaizdai, pasakos bei padavimai; bet ir čia bendrąjį pobūdį nulemia ne kokie nors individualiniai reiškiniai, bet jų paprastosios formos.

T. Valius, pats jauniausias iš parodininkų, tiek savo turiniu, tiek forma daro stipriausią įspūdį. Šaltoj, suplėšytoj pliko žemėvaizdžio tuštumoj keturios įsirėžusios jo **„Bado"** figūros tiesiog nukrečia šiurpu. **„Gaisras lietuviškame kaime"** rodo varpu duodančią pavojaus ženklą moterį, kurios dinamiški judesiai palenkti visai paveikslo visumai, — jos mostai, rodos, susprogdins visus varžtus. Tai paveikslas, kurio tiek formalinis grožis, tiek turinio reikšmingumas tveria tiesiog žiūrovą už širdies. Raižiniai **„Paskutinis palydėjimas"** arba **„Tragedija prie Baltijos jūros"** — tai vis temos, kurias dailininkas, pasigaudamas savo mistinių polinkių, apipavidalina su tokia išgyvenamąja jėga, nesigaudydamas jokių prašmatnybių, bet tenkindamasis paprasčiausiomis priemonėmis, jog pasidaro dar daugiau jos didingesnės ir tragiškesnės.

P. Augiaus darbai, kurių žymią dalį sudaro iliustracijos, dažnai imasi ornamento, taip pat mėgstamos liaudies pasakos ir legendos, kurios mums dažniausiai yra nepažįstamos ir todėl nedaro tos tiesioginės įtakos, kurios jos turi jas pažįstantiems. Iš jų dvelkia kažkokia paslaptis, kažkokia jėga, subrandinta tautos lobynuose. Čia tikrovė susipina su fantazija, tačiau kiekviena atsiskleidžia su visu savo gyvybingumu, — visi žalčiai ir žuvys, visokie padavimų siaubūnai ir paukščiai iškyla priešais žiūrovo akis tartum gyvi, sudarydami darnią savojo krašto pasaką.

Dar daugiau į grynai ornamentiką pasinešę, tikrosioms apraiškos formoms tepalikdami tik tai, kas jiems būtiniausiai reikalinga, yra **V. Rato** darbai, kurie kai kur, sakytumei, panašūs į kilimą, į tekstilinius ornamentus su įvairiomis jų apraiškomis ir visu ornamentų žaismingumu, vis tiek, ar tai būtų žuvys ar žvejų valtys, burės ar nuostabios **„Pajūrio rūmų"** architektoninės dalys. Jo plokštumos pasižymi ritmišku judrumu ir ankstyvesnės primityvios pagrindinės formos atsistoja šalia stiprių ekspresyvinių disonansų.

V. Petravičius yra pats europiškiausiasis iš visų parodoj dalyvavusių dailininkų. Jis šalia medžiagą atitinkančių darbų, kur juoda-balta priešais viena kitą sustatymas palieka stiprų įspūdį, kaip kad tokioj **„Besimaudančioj"** arba ypač įspūdingoje **„Senovės Lietuvoje"**, kituose darbuose parodo stipriai juntamų piešybinių elementų. **„Benamiai"** išduoda autorių turint nervingą, nepaprastai gyvą ranką, kuri plokštumą beveik visiškai išlygina brūžiais, nesinaudodama ornamentu kaip stilistine priemone.

Abi parodos, ryškiai vaizduodamos neišsemiamą liaudies paveldą, kurią jos dailininkai sugeba išlaikyti su visais jos savotiškumais net ir tremtyje, per atidarymą sukėlė tokį susidomėjimą, jog lankytojai vos tegalėjo išsitekti parodos salėse. Po įvado žodžio, kurį tarė lietuvių tautiniais drabužiais pasipuošusi pranešėja, parodos žiūrovus dar pasveikino Freiburgo dailininkų (vokiečių) pirmininkas **Hansas Franke.**

Panašių atsiliepimų yra davę ir kiti žymūs vokiečių spaudos organai.

LITERATŪRA

Šiemetiniai mūsų knygos laureatai

Už tremtyje parašytas ir iki 1947 metais išleistas grožinės literatūros knygas lietuviams tremtiniams rašytojams skirtosios premijos su įspūdingomis iškilmėmis buvo įteiktos vasario 15d. Tiubingene. Ta proga lietuviškosios knygos kelią, jos vargus ir pasiektuosius laimėjimus vaizdžiai apibūdino Liet. Rašytojų Tremtinių Draugijos pirmininkas St. Santvaras. Iki minimojo termino buvo išleisti 33 grožinės literatūros veikalai, iš viso knygų 1945—1946m. iš leista per 300. Dabartinę lietuvių rašytojų kūrybą išsamioj paskaitoj apibūdino prof. J. Brazaitis, pažymėdamas, kad ji, nors meniniu atžvilgiu ir silpnesnė būdama, vis dėlto yra herojinė.

Švietimo Vadybos vardu 5.000 RM. premiją B. Brazdžioniui už jo eilėraščių rinkinį „Svetimi Kalnai" įteikė jos atstovas Vaičekonis, Balfo 3.000 premiją Nykai-Niliūnui už jo eilėraščių rinkinį „Praradimo simfonijos" — Dr. A. Trimakas, Liet. Raud. Kryžiaus 3.000 RM. premiją K. Bradūnui už jo eilėraščių rinkinį „Svetimoji Duona" Dr. D. Jasaitis, „Patrios" 3.000 RM. premiją H. Nagiui už „Eilėraščių" rinkinį jos savininkas Lenktaitis, Vykdomoji Taryba ir Amerikoje veikianti Lietuvai Vaduoti Sąjunga taip pat paskyrė Čiurlionio ansambliui po 5.000 RM. premiją. Vykdomosios Tarybos vardu dovaną įteikė prof. J. Brazaitis ir LVS-gos — jos įgaliotinis Europai Dr. V. Dirmeikis. Literatūros laureatų vardu poetingą padėkos žodį tarė B. Brazdžionis, o Čiurlionio ansamblio — dirigentas Alf. Mikulskis.

Brazdžionis paruošė naują poezijos tomą

Bernardas Brazdžionis, 1946 m. Švietimo Valdybos laureatas, paruošė spaudai naują poezijos rinkinį, pavadintą „Šiaurės Paštaistė". Jame bus paskiausiai po „Svetimų kalnų" pasirodymo parašyti eilėraščiai.

Be to, yra parašęs naujosios lietuvių literatūros apžvalgą mokyklai ir visuomenei „Šeši dešimtmečiai, lietuvių literatūra nuo 1884 iki 1944 metų", taip pat parengė rinktinės poezijos rinkinį „Mūsų Maironis".

Krėvė išvyko į Ameriką

Prof. V. Krėvė-Mickevičius, pakviestas Filadelfijos un-to skaityti paskaitų apie rusų kalbą ir literatūrą, išvyko į Ameriką. Drauge išsivežė didelį pluoštą rankraščių. Šiais keršto ir neapykantos laikais jam rūpėjo duoti tikros, pasiaukojančios meilės pavyzdį, kurį rašytojas tariasi radęs savo naujajame veikale „Dangaus ir Žemės Sūnus", pradėtame rašyti dar jaunystės metais.

Amerikoje drauge su A. Vaičiulaičiu ir J. Kuosa Aleksandriškiu-Aisčiu galvoja leisti literatūros ir meno žurnalą. Jei turės laiko, gal spės kai ką rašyti ir iš savo atsiminimų, kurių turi tikrai daug ir įdomių.

Nagio „Lapkričio naktys"

H. Nagys, knygų leidyklos Patrijos 1946 m. laureatas, Freiburge spausdina platų paskiausių metų poezijos rinkinį „Lapkričio naktys". Rinkinys iliustruojamas dail. T. Valiaus medžio raižiniais, kurių dalis jau buvo išstatyta lietuvių dailės parodoj Freiburge.

Nauji Neveravičiaus kūriniai

Rašytojas Fabijonas Neveravičius, už meniškiausią Reymonto „Kaimiečių" vertimą į lietuvių kalbą laimėjęs lenkų valstybinę premiją, šiuo metu atsidėjęs vadovauja anglų zonoje savo apylinkės lietuviams. Visus rankraščius paliko Lietuvoje, bet čia kai kuriuos atkūrė ir turi paruošęs spaudai iš trijų apysakų sudarytą rinkinį „Dienovidžio sutemos", parašęs antrą novelių rinkinį ir turi susiplanavęs didesnės apimties veikalą iš šio karo metų.

Dovydėnas — angliškai

Rašytojas L. Dovydėnas šiuo metu su vienu amerikiečių majoru dirba prie savo veikalo iš D. P. gyvenimo, kurį ruošiasi išversti į anglų kalbą ir išleisti angliškai. Rašytojo atsiminimai ir pastabos apie Sovietų

veiklą Lietuvoje, pavadinti „Mes valdysime pasaulį", jau baigiami Amerikoje versti į anglų kalbą. Ten juos apsiėmė leisti ir pateikti angliškai skaitančiai visuomenei ta pati leidykla, kuri išleido Köstlerio, Kravčenko ir kt. antibolševikinių autorių veikalus. Knyga bus iliustruota Miunchene gyvenančio jauno lietuvio dailininko V. Simankevičiaus.

Be to, yra parašęs romaną iš knygnešių gyvenimo „Klementas Dūda", „Mes turime teisę mirti" ir „Nereikalingo žmogaus užrašus Vokietijoje", scenos vaizdelį „Girios susirinkimas", taip pat „Kur giria žaliuoja" ir „Miško žmonės".

Vaičiulaitis islandiškai

Vaičiulaičio „Valentina" išversta į islandų kalbą. Rašytojas turi išvertęs visą eilę ištraukų iš amerikiečių kūrinių. Kai kurias iš jų netrukus atspausdinsime „Aiduose".

Rašytojai į Ameriką

Į Šiaurės Ameriką išvyko ir apsigyveno vieno amerikiečio lietuvio fermoje rašytojas St. Zobarskas. Amerikoje žada paruošti spaudai naują savo prozos veikalą.

Rašytojas Petras Babickas, Italijoje išleidęs pataisyto savo eilėraščių rinkinio antrąjį leidimą „Toli nuo tėvynės", iš Italijos išvyko į Pietų Ameriką.

Rašytojų almanachas

Rašytojų almanachas „Tremties metai" turi pasirodyti gegužės mėn. Almanachas turės per penkis šimtus puslapių ir bus papuoštas naujausiais mūsų dailininkų darbais. Dalyvauja visi lietuviai tremtiniai rašytojai iš Europos ir kitų žemynų. Redaguoja B. Brazdžionis, technik. redaktorius — H. Radauskas. Darbą suorganizavo ir medžiagą surinko L. Rašytojų Tr. Draugija.

Donelaičio „Metai" rusų kalba

Maskvos valstybinė grožinės literatūros leidykla Gosizdat išleido rusiškąjį Kristijono Donelaičio „Metų" vertimą. Poemą vertė poetas D. Brodskis ir O. Juodelienė. Leidinyje, be to, dar yra prof. V. Mykolaičio-Putino ir J. Žiugždos Donelaičio laikmetį bei jo poemą komentuojantys straipsniai.

Vatikano organas apie Milašių

Vatikano organas „L'Osservatore Romano" vasario 16d. proga įsidėjo išsamų straipsnį apie didįjį Lietuvos poetą Milašių, vadindamas jį pačiu didžiuoju mūsų gyvenamosios epochos katalikiškuoju poetu visame pasaulyje. Su Milašiaus ir Baltrušaičio poezija lietuviai yra gražiai užsirekomendavę pasaulinėje literatūroje.

Nauji „Patrios" leidiniai

Netrukus leidykla „Patria" išleidžia V. Ramono romaną „Kryžiai", St. Zobarsko „Riestaūsio sūnus", B. Gražulio novelių rinkinį „Brydė rugiuose", A. Škėmos noveles „Nuodėguliai ir kibirkštys", Dr. K. Griniaus „Atsiminimus", Almanachą „Tremties metai", prof. Balio „Lietuvių tautosakos skaitymus", komp. V. Jakubėno ir St. Gailevičiaus dainas ir kit.

Turiningas kalendorius

„Mūsų Kelias" išleido platų ir turiningą 1947m. „Mūsų kalendorių". Redagavo A. Merkelis. Kalendoriuj, be reikalingų kalendorinių žinių ir apie tremtinius informacijų, apsčiai įdėta ir šiaip vertingos medžiagos. Atspausta Putino, Baltrušaičio, Kiršos, Vaitkaus., J. Aisčio poezijos, Vydūno „Iš tamsos šviesos", A. Vaičiulaičio ir L. Dovydėno po novelę, J. Aisčio išsami studija apie Baltrušaitį, V. Maciūno studija apie senąjį Vilniaus universitetą ir kt.

Turėsime vertingų atsiminimų

Įvairiems praeities momentams nušviesti gerą žiupsnį vertingų atsiminimų duos visa eilė mūsų pasižymėjusių visuomenininkų ir kultūrininkų. Dr. Kazys Grinius ruošia 3 tomų atsiminimus. Jų dalį duos ir prof. V. Krėvė-Mickevičius, prof. Myk. Biržiška parašė atsiminimus apie prof. M. Roemerį ir rašo „Galvojimus apie lietuvių tautą', kur bus paskelbta visa eilė svarbių dokumentų iš abiejų okupacijų Lietuvoje, prof. Vacl. Biržiška, be parašytųjų 314 senųjų liet. rašytojų biografijų, bibliografijų ir biobibliografijų, turi parengęs spaudai „Lietuvių senosios knygos istorijos" 2-jį leidimą ir „Lietuvių period. spaudos istoriją", K. Bielinis — apie knygnešį Bielinį ir kt. M. Anysas rašo „Atsiminimus iš Klaipėdos krašto gyvenimo ir kovų", H. Blazas, Gabr. Žemkalnis, Dr. A. Starkus ir J. Grigolaitis parašė atsiminimus iš gyvenimo koncentracijos stovyklose ir Gestapo kalėjimuose. Taip pat norima paskelbti kai ką iš Ern. Galvanausko, buv. Klaipėdos krašto direktorijos pirmininko Erdm. Simonaičio ir kai kurių kitų kultūrininkų atsiminimų.

Parengta naujas N. Tetamento leidimas

Arkiv. J. Skvireckas parengė spaudai naują N. Testamento leidimą, iš eilės ketvirtąjį. Be to, išvertė veikalą apie Fatimos įvykius „Marija kalba pasauliui Fatimoje".

Išleis knygą apie Italijos lietuvius

Centrinis Lietuvių Komitetas Italijoje, išleidęs puikų pomirtinį V. Mačernio poezijos pluoštą, paruošė spaudai naują leidinį „Lietuviai Italijoje".

L.V.S. skelbia literatūros konkursą

Lietuvai Vaduoti Sąjunga Jungtinėse Amerikos Valstybėse skelbia literatūros konkursą parašyti romanui, apysakai ar novelių rinkiniui, kuriuose būtų pavaizduota kova dėl Lietuvos laisvės ar lietuvių kultūros. Skiriamos dvi premijos — 15 000 RM. ir 8000 RM.

Lietuviškos knygos kryžiaus keliai

Amerikoje leidžiama „Tiesa" (ne komunistų) apskaičiuoja, kad pagal Dr. J. Šliupo apskaičiavimus nuo 1891m. iki 1893m. buvo konfiskuota 37788 knygų, 1894 — 96m. 40335 knygos, 1897 — 99m. — 39924, 1900 — 1902m. 56182 knygos. Tačiau tos žaizdos yra, palyginti, menkos su vėlesniais lietuviškos knygos konfiskavimais.

Parašyti nauji veikalai

„Ž". paskelbti bibliografiniai duomenys apie parašytus naujus grožinės literatūros veikalus.

Parašytus naujus poezijos rinkinius turi: A. B. Audronė, B. Auginas, K. Bradūnas, P. Jurkus, F. Kirša, Pr. Kozulis, J. Aistis-Aleksandriškis, A. Nakaitė, P. Pilka, B. Rutkūnas, A. Sidabraitė, A. Tyruolis, Gr. Tulauskaitė, M. Vaitkus. Be to, M. Vaitkus yra išvertęs į lietuvių kalbą J. Baltrušaičio „Žemės laiptus", A. Rukša verčia „Eneidą" ir neseniai miręs Teod. Bieliackinas yra išvertęs dalį šiaurės germanų „Edos" epo.

Romanų, apysakų ar novelių turi parašę šie rašytojai: J. Švaistas „Autovežimiai suburzgė", „Dar kartą tave klausiu" ir „Saulėtas rytas", St. Būdavas — „Žmonės be namų", B. Gražulis — novelių rinkinį „Brydė rugiuose", N. Mazalaitė — legendų apie Lietuvą knygą „Liepsna žaizdoje" ir novelių rinkinį, K. Pažėraitė — romaną „Liktūnas", V. Ramonas — romaną „Kryžiai" ir papildė 1942m. parašytą romaną „Vieškelio dulkės raudoname saulėleidy", kuris spausdinamas J.A. Valstybėse, B. Rutkūnas — novelių rinkinį, J. Savickis — „Dienoraštį", po novelių rinkinį A. Sidabraitė, A. Škėma ir V. Tamulaitis. M. Vaitkus rašo istor. romaną „Daniel ir Sušan", St. Zobarsko išleidžiamas vokiškai novelių rinkinys „Das Lied der Sensen" („Dalgių daina").

Iš vaikų literatūros pažymėtina: B. Augino pasaka eilėmis „Lokiukas kvailiukas", P. Gaubio rinkinys „Bakūžė samanota", J. Kuzmickio scenos vaizdelis „Leiskit į tėvynę", P. Pilkos eil. pasaka „Žvirblių nutarimas", V. Šimaičio eilėraščių rinkinys „Vyturėliai laukuose".

Teatro veikalai: V. Alantas parašė dramą „Aukštadvaris", P. Babickas — vaidinimą „Gintaro kraštas", P. Jurkus — „Vargonų giesmę", P. Kesiūnas — dramą iš tremtinių gyvenimo, VI. Prosčiūnaitė — pirmąjį draminį bandymą 3v. dramą „Profesorius Vizgirda", St. Laucius — vaizdelį „Paslaptingoje zonoje", A. Škėma — „Vieną vakarą", K. Vaitkevičius — tragediją „Dvi širdys" ir Vyt. Žemkalnis —dramą „Audra".

MENAS

Lietuvių Tremtinių Opera

Lietuvių menininkų rūpesčiu tremtyje (Detmolde) buvo suorganizuota Lietuvių Tremtinių Opera, kuri yra svarus įnašas į lietuvių kultūrinį gyvenimą. Į operą sutelktos — nors dar ne visos — pačios gerosios mūsų teatralinės pajėgos. Pirmieji pastatymai praėjo su dideliu pasisekimu ir į tremtinių buitį įnešė daug gaivumo. Operos kūrybiniu darbu žavisi net svetimtaučiai.

Valstybinė lietuviškoji opera įsteigta 1920 m. Vienintelė tos operos dalyvė tremtyje yra p. Vencevičaitė-Kutkuvienė. Ji dalyvavo ir Tremtinių Operos atidaryme.

Pirmoji lietuviškoji opera buvo iš tikro pastatyta dar anksčiaus, būtent — 1906 m. Vilniuje Miko Petrausko opera „Birutė", vaizduojanti Kęstučio susitikimą su Birute. Tuo būdu pernai suėjo 40 metų nuo lietuviškosios operos pasirodymo pasaulyje. Ji buvo statoma panašiomis sąlygomis, kaip kad dabar, tremtyje, „Sevilijos kirpėjas", kurio solistai, būtent, Kardelienė, Vencevičaitė, Baltrušaitis, Kutkus, Nauragis ir V. Puškorius, išskyrus nebent V. Bražėną, yra ją ne kartą dainavę Kaune, Vilniuj, Klaipėdoj ir kt. Dirigavo A. Kučiūnas, chorą paruošė Kutkus, dekoracijos — dail. V. Andriušio. Ypač daug prie jos sukūrimo prisidėjo LMKD valdyba, kurią sudaro Andriušis, J. Blekaitis, J. Kardelis ir A. Kutkus.

Tuo būdu vasario 25 d. lietuvių tautos kultūros istorijon įrašyta trečioji istorinė lietuvių operos data: 1906 m. buvo atidaryta lietuvių tautinė opera, 1920 m. — Lietuvos valstybinė opera ir 1947 m. — Lietuvių Tremtinių Opera. Atidarymo proga opera gavo daug nuoširdžiausių sveikinimų ir dovanų.

Reprezentacinė baltų paroda ir koncertai

Anglų zonos G.G.G. centre buvo suruošta reprezentacinė baltų paroda ir du koncertai. Kompaktiška baltų stovykla buvo parodyta Blomberge. Parodoje buvo išstatyti visų trijų tautų eksponatai: meno kūriniai, dailės darbai, gausūs plakatai. Lietuvės išsiskyrė moterų dailės darbuose. Koncertų programoj lietuvius atstovavo sol. A. Kalvaitytė ir šokių grupė, vadovaujama Br. Šilingienės. Parodą ir koncertus aplankė apie 200 žymesnių anglų pareigūnų, tarp jų keli generolai su vietinės zonos direktorium gen. Fenthann.

Hanau Atžalyno metinės

Hanau lietuvių stovykloj susidarė vaidintojų trupė, kuri pastatė Binkio „Atžalyną", Gustaičio „Sekminių vakarą", Fr. Schillerio — Carlo Gozzi „Turandot" ir galiausiai ėmėsi St. Santvaro „Žvejų". Atžalynui daug padėjo Liet. Valst. Teatro dramos aktoriai V. Valiukas, A. Škėma, St. Pilka, be to, p. Kesiūnas. Metinės sukakties proga suruošė meno savaitę.

Tvirbuto dramos studija

Pernai Wiesbadene susikūrė Ip. Tvirbuto režisuojama dramos studija, kuri savo darbą tęsia Kaselyje. Pradžiai buvo parinktos P. Vaičiūno „Tuščios pastangos" Vėliau numatyta pastatyti M. Rostando „Žmogus, kurį užmušiau".

Jaunieji dainininkai Tiubingene

Tiubingene gražų dainų koncertą suruošė jaunieji dainininkai Romanas ir Margaritą Joneliūkščiai. Joneliūkštienė yra kilimo vienietė, kur pasižymėjo ne tik kaip dainininkė, bet ir kaip tarptautinio masto dailiojo čiuožimo meisterė. Jos lietuviškai su gryniausia tarsena sudainuotos dainos sukėlė malonų nustebimą.

Lietuvės trupė centrinėje Amerikoje.

Lietuvė dainininkė Genė Paulauskaitė su savo trio ir su Libertad Lamarque apskridusi Centrinės Amerikos teatrus ir dabar dirba viename Meksikos teatre.

Dailininkai pasyvūs Lietuvoje

Komunistų „Tiesa" nusiskundžia, kad Lietuvoje dailininkai, palyginti, laikosi per daug pasyviai. Pasyvumas pastebimas ir kitų sričių kultūrinėj veikloj — jis nėra toks, kokio jo pageidautų vadovaują sluogsniai.

Tautodailės paroda Dillingene

Vas. 16 d. proga Dillingeno stovykloj buvo atidaryta lietuvių tautodailės paroda, turėjusi apie 600 eksponatų. Lietuviams ir parodos ruošėjams pasakyta daug šiltų žodžių. Už geriausius eksponatus yra paskirtos trigubos premijos: už lėles ir liet. sodybos modelį dipl. arch. Statkevičiūtei, už aliejinį paveikslą „Tremtiniai" dail. A. Rūkštelei ir kt.

Pageidauja stipraus dramos teatro

Pajėgiausi dramos teatro kolektyvai yra Augsburge ir Detmolde, kurie abudu gyvena sunkias dienas. Kultūrininkai ir lietuvių visuomenė pageidauja suburti į draugę visas rinktines lietuvių scenos meno pajėgas ir sudaryti ypač efektyvų kolektyvą, taip pat visais galimais būdais remti dabar veikiančius sambūrius.

Lietuvių Tautinio Ansamblio veikla

Lietuvių Tautinis Ansamblis per nepilnus dvejus metus į savo parengtą repertuarą yra suėmęs per keturis šimtus atskirų pasaulinių ir religinių kūrinių. Ligi kovo mėn., be vykdomų gastrolių, yra davęs 41 religinį koncertą, 86 kartus rodęsis scenoje su koncertine dalimi, 68 kartus su „Joninių vakaru", 37 k. — su „Nemunas Žydi", be to, 16 kartų pasirodė įvairiems žymiems pareigūnams, kaip p. Rooseveltienei, arkiv. Chiarlo ir kt.

Ansamblis yra ne tik suradęs, bet ir išryškinęs savo originalumą, kuris glūdi ne tik repertuaro platume ir aukšto lygmens atlikime, bet ir pateikime žiūrovams patrauklia suidėjinto montažo forma, kur susiderina ir muz. Stepo Sodeikos muzikinė pusė, ir akt. G. Veličkos vaidybinis apipavidalinimas, ir p. Ličkūnaitės tautiniai šokiai.

Pianisto Kuprevičiaus laimėjimai

Pianistas Andrius Kuprevičius, pasižymėjęs tarptaut. muzikos konkurse Šveicarijoje, kur iškovojo, palyginti, labai garbingą vietą ir muzikos kritikų buvo labai palankiai įvertintas, atsidėjęs ruošiasi naujiems koncertams.

Išraiškos šokio menininkės

D. Nasvytytė, Aldona Valeišaitė, M. Kairiūkštytė ir St. Grigaliūnaitė yra suruošusios visą eilę koncertų, kurie praėjo, palyginti, su geru pasisekimu. Netrukus teks matyti jų ir daugiau pasirodymų.

Baletininkė Aldona Šlepetytė,

buvusi Graco miesto operos primabalerina, gavo Paryžiaus operos kvietimą ir, baigusi Tiubingeno universitete filologines studijas, žada juo pasinaudoti. Drauge su baletininkais J. Adomavičiūte ir A. Liepiniu buvo suruošusi puikiai pasisekusį koncertą Bayroute.

Lietuvių muzika — europeinė

„Schwäbische Landeszeitung", atsiliepdamas apie lietuvių muzikų koncertą Dillingene, parašė šiltą recenziją, pažymėdamas, kad lietuvių muzika yra visiškai europeinė su visa mūsų laikų problematika.

Augsburgo Dramos Teatras

po pernykščių „V. Kudirkos" ir „Pirmojo skambučio" šiemet metų pradžioj pasirodė su Sv. Farin „Kaip jums patinka" ir 3v. vaikams pasaka „Melagėliu". Taip pat paruošti 4 nauji veikalai. Jų vieno, Maxwell Anderson „Žmonės kaip ir mes", premjera buvo kovo 29 d. Teatro vadovai yra Juozas Palubinskas ir E. Žalinkevičaitė-Petrauskienė.

„Sietyno" veikla

Lietuvių meno kolektyvas „Sietynas" Kircheime paruošė naują repertuarą. Jo programoje dalyvauja Kauno Didž. Teatro baleto solistė Z. Sarolskytė, op. solistas K. Orantas, Insbrucko operos solistas P. Rūtenis, Vilniaus dramos ak-

torius ir režisierius Škėma, „Sietyno“ kvartetas, vyrų ir mišrūs chorai ir Kauno Didž. Teatro koncertmeisteris St. Kalvaitis. Kolektyvo vadovas — A. Kačanauskas.

Lietuviškos dainos konkursas

Liet. Vargoninkų Sąjunga Čikagoje paskelbė konkursą parašyti lietuviškai dainai arba giesmei chorui. Terminas — 1947 m. rugpiūčio ld. Premijos: 125 dol., 50 ir 25 dol. Premijas parengė didelis lietuviškosios dainos kėlėjas amerikietis J. Balčiūnas.

Rūtenio koncertai

Jaunas lietuvis solistas Paulius Rūtenis, dirbęs Insbrucko operoj, suruošė viešą arijų ir dainų rečitalį, kurį gražiai įvertino ir vokiečių spauda. Jis yra dainavęs taip pat per Stuttgarto radiją ir dabar su koncertais lanko įvairias lietuvių kolonijas.

Augsburgiečiai menininkai

Schweinfurte suruošė pasisekusį koncertą. Programoje dalyvavo solistai Krištolaitytė, Šeštakauskienė, St. Baranauskas, A. Paukštys ir klarnetistas Ambrozaitis. Akomponavo dirig. J. Kačinskas. Publika klausėsi daug dalykų net kvapą sulaikiusi.

Dailininkai vyksta į Ameriką

Seniau į Ameriką yra nuvykęs dail. Kiaulėnas, o paskutiniu laiku nuplaukė dar skulptorius V. Košuba ir tapytojas P. Puzinas. Visi tikisi galėsią įsikurti savo profesijoj.

Lietuvės baleto studija Montevideo

Biržų apskrityje gimusi lietuvaitė buv. Uragvajaus Valstybės Teatro prima balerina Paulina Jarmalavičiūtė suruošė Montevideo teatre savo studijos mokinių koncertą, apie kurį nepaprastai palankiai ir plačiai atsiliepė visa Uragvajaus spauda. Jos studijoj mokosi apie 100 žymiausių Montevideo šeimų mokinių ir pora lietuvaičių. Apie jokį politiką nebuvo taip palankiai parašyta, kaip apie ją.

Buenos Aires Colon teatro balete šoka lietuvė Regina Čečkevičiūtė.

Dail. Arbitblatas pasižymėjo Paryžiuje

Paryžiaus visuomenėje yra įsigijęs didelio menininko vardą dail. Arbitblatas. Nors nuo 14 metų gyvenęs Paryžiuje, vis dėlto, kritikų vertinimu, iš Lietuvos atsinešęs gilų, paslaptingą liūdesį, kuris ypač patinka prancūzams. Paskutinėj parodoj Paryžiuj išstatė didelį Paryžiaus vaizdų ciklą, su kuriais pasirodys ir Amerikoj.

Lietuviškas rūpintojėlis Amerikoj

Amerikoje, Elizabetho lietuvių parapijos šventoriuje, pastatytas lietuviškas meniškas kryžius, kuris traukia taip pat daugelio amerikiečių dėmesį. Apie jį parašė didžiulis New Jorko dienraštis „The New York Times“ ir kt. spaudos organai, pažymėdami, kad šis stilingas kryžius yra kopija, kurių taip apstu visoj rusų komunistų pavergtoj Lietuvoj.

Pianistė Rajauskaitė Amerikon.

Pianistė Julija Rajauskaitė, davusi tremty visą eilę koncertų, yra pakeliui į Ameriką. Ten jau yra nuvykę du latvių operos solistai: dainavęs Kaune M. Vėtra ir baritonas Viktors Stots. Į Ameriką ruošiasi vykti ir V. Jonuškaitė.

Buvęs Vilniaus operos solistas Indra ir kai kurie baleto dalyviai ištremti už Uralo.

Smuikininkas Vasyliūnas,

suruošęs puikų koncertą Dillingene ir visoj eilėj kitų vietų, kur apie juos šiltai atsiliepė net vokiečių spauda, žada lankyti su koncertais lietuvių kolonijas.

Susijungs darmos teatrai

Hanau liet. Tremtinių Teatras pastatė St. Santvaro „Žvejus“, statytus Kauno Dramos Teatre, vieną iš geriausių autoriaus scenos veikalų. Per pirmąjį jų pastatymą Hanau scenoje dalyvavo ir pats veikalo autorius.

Augsburgo Liet. Prof. Dramos Teatras pasirodė su naujai pastatyta Maxwellio Andersono 3 veiksmų komedija „Žmonės kaip ir mes“, režisuota sukaktuvininkės E. Žalinkevičaitės.

Tikimasi, kad vis dėlto pavyks į Augsburgą suburti pačias rinktines lietuvių scenos meno pajėgas. Iš Detmoldo, Kaselio ir kitur. Tada tikrai atsivertų naujos darbo perspektyvos, būtų išvengta krizės ir būtų galima su rinktinėmis pajėgomis duoti visą eilę savosios ir svetimosios literatūros klasikų.

Lietuvis laimėjo plakatų konkursą

Dail. L. Vilimas tarptautinės DP dailės parodos Niurnberge plakatų konkurse laimėjo pirmąją premiją. Spaudai turi paruošęs reprodukcijų knygą.

Meno parodos

Niurnberge balandžio 12 d. atidaryta lietuvių, latvių, estų ir ukrainiečių dailininkų meno paroda kitataučiams. Dalyvavo šie lietuviai grafikai: Augius, Petravičius, Valius, Ratas ir tapytojai — Vilimas, Janušas ir Kaufmanas.

Göttingene spalio pabaigoj bus atidaryta lietuvių dailininkų darbų paroda, kurioje dalyvaus dar be Niurnberge dalyvaujančių dailininkų Vizgirda ir Valeška.

MOKSLAS

Išsami studija apie Mažvydo kalbą

Lietuviškosios knygos sukakties proga prof. Pr. Skardžius parašė išsamią studiją apie Mažvydą ir jo raštų kalbą. Studija išspausdinta atskiraiš tęsiniais— „Tėviškės Garse“.

Lietuvos žemės ūkis Europos ūky

Frankfurto universitete Albertas Tarulis aukščiausiu pažymiu magna cum laude apgynė valstybinių mokslų daktaro laipsniui gauti dizertaciją „Europos žemės ūkio ekonominis atsilikimas ir jo ryšiai su industrializacijos laipsniu“. Dizertacijoj duotas Lietuvos ir kitų 25 Europos kraštų palyginimas. Netrukus veikalas bus išspausdintas vokiškai.

Lietuviškajam universitetui 25 metai

1922 m. vas. 16 d. buvo iškilmingai tuometinės E. Galvanausko vadovaujamos vyriausybės atidarytas Lietuvos universitetas. Jį sudarė 5 fakultetai, vėliau jų skaičius išaugo. 1930 m. universitetas gavo Vytauto Didžiojo universiteto vardą. Atgavus Vilnių, ten buvo nukelti išsyk du fakultetai, o 1942 m. tas skaičius Vilniaus un-te pakilo iki šešių. 1943 m. kovo 17 d. abu universitetai (Kauno ir Vilniaus) buvo vokiečių uždaryti ir apgrobti, kaip represija, kad lietuvių jaunimas, ypač studentai, nėjo, nors ir varu verčiami, į SS dalinius ir vokiečių kariuomenę.

Kauno universitetui nuo pat jo įsteigimo paeiliui vadovavo šie rektoriai: J. Šimkus, V. Čepinskis, P. Būčys, P. Avižonis, M. Biržiška, M. Römeris, P. Jodelė, antrą kartą V. Čepinskis, antrą kartą M. Römeris, St. Šalkauskis, A. Tumėnas, J. Grauorokas. Lietuvjškojo Vilniaus universiteto rektorium visą laiką buvo M. Biržiška. Universitetus uždarant, atskirų fakultetų dekanais buvo šie profesoriai: Vilniuje Humanitarinių mokslų fakulteto — J. Puzinas, teisės — St. Žakevičius, Ekonominių mokslų — V. Jurgutis (un-tą uždarant drauge su prof. Baliu Sruoga išvežtas į Stuthofo koncent. stovyklą), Matematikos-gamtos — P. Katilius, Medicinos — P. Kazlauskas, Miškų — A. Vasiliauskas; Kaune Teologijos — vysk. V. Brizgys, Filosofijos — A. Maceina, Medicinos — J. Meškauskas, Statybos — St. Dirmantas, Technologijos — A. Damušis (taip pat išgabentas į koncentracijos stovyklą).

Daugumas universiteto personalo ir klausytojų yra tremtyje. Per tą laiką (iki 1944 m.) abu universitetus baigė arti 5.000 žmonių. Prie un-to veikė puiki biblioteka, kurios direktorium nuo pat jos įsisteigimo buvo prof. V. Biržiška. Tik per porą dešimčių metų veik iš nieko buvo sukurta biblioteka, turinti iki 350.000 tomų, tarp jų daug retenybių. Prie un-to veikė visa eilė pagalbinių įstaigų.

Lietuvių k. žodyną spausdins toliau

Didysis lietuvių žodynas bus spausdinamas toliau, nes pasirodė, kad spaudai paruoštieji žodyno rankraščiai yra išlikę. Pirmasis tomas buvo išspausdintas 1942 m., dabar spaudai atiduotas ir antras tomas. Redaguoja J. Balčikonis.

Organizuojasi aukštųjų mokyklų įdėstytojai

Augsburge buvo sušauktas visų Lietuvos aukštųjų mokylų dėstytojų suvažiavimas. Rūpinamasi visus dėstytojus suregistruoti ir organizuotai rūpintis jų veikalų gynimu.

Mokslininkai į Ameriką

Į Ameriką iš Lietuvos aukštųjų mokyklų yra nuvykę prof. Žilinskas, doc. A. Salys, doc. Dr. Padalskis, Dr. A. Starkus, Dr. Br. Kazlauskas, Dr. V. Juodeika ir kt. Doc. A. Salys dirba Filadelfijos universitete, o Dr. A. Kučas — Seranton Pa, universitete. Paskiausiai į Ameriką išvyko ilgametis Vytauto Didžiojo un-to chirurginės klinikos asistentas Dr. V. Tumasonis. Iš Paryžiaus į Ameriką nuvyko prof. J. Baltrušaitis.

Lietuvis išradėjas Argentinoj

Buenos Aires dienraštis „Critica" įsidėjo paveikslą ir plačiai aprašė apie gyvenimą ir darbus lietuvio išradėjo Juozo Burdulio, asmeninio Dr. J. Basanavičiaus draugo, kuriam pavyko keli svarbūs išradimai, būtent — su tam tikru tepalu atauginti plaukus (is pats buvo plikas ir dabar atsiaugino plaukus), vaistus nuo reumato, lumbago ir kt. negerovių.

Atgaivinta LK Draugija

Tremtyje vėl atgaivinta Lietuvių Kalbos Draugija. Jos centras — Eichstätte. Į valdybą išrinkti: prof. Pr. Skardžius, P. J. Narbutas ir St. Barzdukas, kandidatais — L. Dadbriūnas ir P. Balčiūnas; į rev. komisiją — O. Zenkevičiūtė, I. Matusevičiūtė ir M. Stonys.

Suvažiavimas nutarė pavesti valdybai pasirūpinti stabilizuoti liet. k. rašybą ir išleisti rašybos vadovėlį (projektą paruošė St. Barzdukas); išleisti „Kalbos patarėjo" antrąjį leidimą (paruoš L. Dambriūnans), pagyvinti kalbos reikalą spaudoje, kviesti kalbininkus ir kitus rūpintis lietuvių kalbos grynumu, rinkti tautosaką ir etc.

AKADEMINIS GYVENIMAS

Studijuoja arti 2.000 lietuvių

Surinktais apytikriais duomenimis, šiuo metu įvairius universitetus, konservatorijas ir kitas aukštąsias mokyklas lanko tremtyje iš viso arti 2.000 lietuvių, žinoma, daugiausia trijose vakarinėse Vokietijos zonose, pirmoj eilėj amerikiečių. Vienos tik britų zonos aukštosiose Vokietijos mokyklose pereitą žiemos semestrą studijavo 440 lietuvių, o su 279 lietuviais, studijavusiais Hamburgo Baltų universitete, tas skaičius pasiekė 719. Vasaros semestrą studentų skaičius vokiečių universitetuose dar padidės. Bene daugiausia lietuvių yra Frankfurto un—te (per 200).

Daugiau kaip šimtas žmonių ruošia doktoratus, jų apie pusė jau turi parašę dizertacijas. Visa eilė lietuvių jau yra gavę daktaro laipsnius Frankfurto, Innsbrucko, Tiubingeno, Heidelbergo ir kituose universitetuose.

Geriausios darbo sąlygos ar tik nebus studijuojantiems Švedijoje, kur jau visi lietuviai yra įsitraukę į darbus, paskum Šveicarijoje, nors ten UNRRA tremtiniams ir nutraukė savo paramą.

Romoje, Via Casal Monferrato 20, yra Lietuvių kolegija, pavadinta šv. Kazimiero vardu. Šv. Tėvas jai yra paskyręs 10.000 dolerių auką. Kolegijos pirmoju rektorium paskirtas kun. Tulaba. pirmaisiais kolegijos metais joje gyveno 23 kunigai ir 20 klierikų. Du iš jų įšventinti kunigais. Kolegijoj gyvenantieji studijuoja Gregorianumo ir Angelicumo universitetuose ir spec. institutuose. Teologiją studijuoja 8, filosofiją 3, orient. teologiją 2, šv. Raštą, krikšč. archeologiją ir bažnyt. muziką po vieną.

Giesseno universitete vasaros semestrą studijavo 10, o žiemos — 15 lietuvių studentų, daugiausia baigiančių ar berašančių doktoratus žemės ūkio ar veterinarijos srityse.

Freiburge iš 2.500 studentų 10% yra užsieniečių. Lietuvių yra apie 110, iš jų arti pusės studijuoja mediciną ir odontologiją, yra taip pat keli doktorantai. Sėkmingai dirba ir V. K. Jonyno Taikomojo Meno Institutas.

Heidelbergo universitete, seniausiame Vokietijoje, studijuoja apie 100 lietuvių. Ypač įspūdingą akademikai ten surengė vas. 16 d. minėjimą. Pilna un-to aula buvo prisirinkusi kviestinių svečių ir išklausė V. Jonuškaitės ir pianistės Rajauskaitės koncerto. Pamaldose dalyvavo un-to rektorius prof. Campenhausenas ir daugelis kitų žymių svečių o per iškilmingą priėmimą šiltą sveikinimo sodį pasakė buv. Vokietijos teisingumo ministeris prof. Radbrachas. Išrūpintas leidimas leisti žurnalui anglų kalba, jo redaktorium išrinktas lietuvis. Ruošiami savaitiniai koncertai ir Žurnalistikos Institute diskusijų vakarai.

Gyviausiai akademinė ir kultūrinė veikla pasireiškia Pabaltijo universitete Hamburge, kur yra susirinkęs gražus lietuvių mokomojo personalo ir studentų būrys. Jis savo ruošiamais įvairiais pasirodymais, koncertais, popietėmis ir kultūrinėmis pramogomis žymiai prašoka lietuvių profesūrą ir studentus, gausiai susispietusius baigiamame likviduoti Miuncheno UNRRos universitete. Tikimasi betgi, kad Pabaltijo un-to neištiks panašus likimas.

Lietuvių kalba dėstoma Tiubingeno universitete ir Marburgo universiteto baltų mokslo proseminare.

Erlangeno un-to studentai suruošė reprezentacinį koncertą un-te, į kurį atsilankė daugumas profesūros, JAV Raud. Kr. pirmininkas, karinio gubernatoriaus vietinio aviacijos dalinio karininkų grupė ir kt. Programą atliko lietuvių solistų trupė, dirigentas J. Kačinskas, klarnetistas Ambrozaitis ir Dillingeno lietuvių vyrų balsų kvartetas.

Vilniaus un-te 1.626 studentai

Prof. Z. Žemaičio pranešimu, studentų skaičius Vilniaus un-te iš 887 asmenų 1944 m. išaugo iki 1.626 šiais mokslo metais. Žymia dalimi atitaisyti ir un-to pastatai, auditorijos, laboratorijos ir kt. kabinetai.

Stulginskio ir Šalkauskio minėjimas Miunchene

Kovo 30d. Miunchene, Freimano stovykloje stud. at-kų inciatyva buvo suruoštas buv. Resp. Prezidento Al. Stulginskio ir prof. St. Šalkauskio minėjimas. Apie Stulginskio gyvenimą ir veiklą pranešimą skaitė Miuncheno apylinkės komiteto pirmininkas V. Šmulkštys, o apie prof. St. Šalkauskį, ypač iškeldamas jo Rytų ir Vakarų kultūros sintezę, Erlangeno vokiečių un—to docentas Dr. K. Cirtautas, kuris apie prof. Šalkauskio filosofines ir pedagogines problemas yra parašęs ir Drezdeno universitete 1943 m. apgynęs savo dizertaciją.

Meninėj daly Liet. Raudonojo Kryžiaus 1946 m. literatūrinės premijos laureatas K. Bradūnas paskaitė pluoštą gimtosios žemės meilei ypač būdingos savosios poezijos, o solistai A. Paukštys ir St. Baranauskas, akomkonuojami prof. D. Konradžio, padainavo lietuviškų liaudies dainų ir rinktinių arijų.

IVYKIAI IR ŽMONĖS

Mirė prof. J. Krikščiūnas

Hamburgo ligoninėje širdies liga mirė Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijos ir Pabaltijo Universiteto Hamburge profesorius Jurgis Krikščiūnas.

Velionis buvo žymus kultūrininkas ir visuomenininkas. Gimė prieš 54 metus Prienų valsčiuj. Gimnaziją baigė Marijampolėje. Aukštuosius mokslus pradėjo Petrapily ir baigė Halės universitete, gavęs agronomijos daktaro laipsnį. Lietuvoje ėjo įvairias atsakingas pareigas: buvo Šiaulių apskr. agronomas, L. Agronomų S-gos pirmininkas, žemės ūkio ministeris, įvairių kooperat įstaigų steigėjas ir rėmėjas, „Lino" vyr. direktorius. Yra parašęs iš savo srities visą eilę veikalų.

Jo parašytas veikalas apie Lietuvos žemės ūkį pasiekė visą kultūringąjį pasaulį. Jei pasaulis ką nors žino apie Lietuvos žemės ūkį, tai daugiausia jo dėka.

Tremtyje ypač atsidėjęs rūpinosi Lietuvos atstatymo problemomis. Paskiausia visa eilė velionies tuo reikalu straipsnių buvo paskelbti „Žiburiuose".

Pilkos 25 m. scenos darbo sukaktis

Šiemet scenos darbo sukaktys sueina mūsų aktoriams E. Žalinkevičaitei-Petrauskienei, N. Vosyliūtei ir St. Pilkai.

St. Pilkos 25 m. scenos darbo sukaktis buvo paminėta gausiai susirinkusios lietuvių visuomenės Miunchene Freimanno stovykloje. Ta proga buvo suruoštas įvairus dainos ir žodžio meno vakaras, kuriame, be paties sukaktuvininko, dalyvavo aktorės E. Žalinkevičaitė ir Ks. Dauguvietytė, taip pat solistės A. Dambrauskaitė ir V. Jonuškaitė, kurioms akomponavo Dr. Fr. Halaschas.

Programa buvo parinkta įvairi, turininga ir su skoniu. Publika dėkinga žodžio ir dainos meistrams, jei jie duoda ne nuolat kartojamus tuos pačius dalykus, bet vis suranda naujų ir kartais net gražesnių. Kaip teisingai savo žody pažymėjo pats sukaktuvininkas, mes tremtyje turime tikrai daug literatūros ir meno darbininkų, su kuriais galėtume stebuklus daryti, jei tik dirbtume iš širdies, atsidėję ir organizuotai, sistemingai.

Sukaktuvininką sveikino Augsburgo Dramos teatro vardu akt. Žukauskas, Miuncheno lietuvių visuomenės vardu J. Ignatonis, buv. mokinių vardu O. Šulaitis, be to, Hanau „Atžalynas" ir kiti.

Mirė Teodoras Bieliackinas

Gauta žinia, kad Islandijoj mirė Teodoras Bieliackinas. Palaidotas Reikijaviko kat. kapinėse.

Jo motiną sušaudė bolševikai, o tėvą, žinomąjį civil. teisės profesorių, konc. stovyklos krematorijuj sudegino naciai. Baigęs Vyt. D. Universitetą, jis iškeliavo į šiaurę ir apsigyveno Islandijoj, kur užmezgė santykius su visa eile žymiausių tenykščių rašytojų, žurnalistų ir kultūrininkų. Ten jis kai kuriuos lietuvių grožinės literatūros dalykus išvertė į islandų kalbą ir rašė plačius straipsnius į lietuvių spaudą, daugiausia į „XX Amžių".

Paskiausiu metu Islandijos spaudoj velionies dėka buvo kilusi aštri polemika, kuri iškėlė ir Lietuvos bylą. Komunistai buvo pasiūlę jį iš Islandijos išsiųsti, kaip „fašistą", bet už jį ir iš viso už lietuvius užstojo visa vietinė spauda ir rašytojai, išskyrus pačius kairiuosius. Tuo būdu Lietuvos ir lietuvių vardas palankia tremtiniams prasme buvo dažnai linksniuojamas islandų spaudoj.

Išplės informaciją apie Lietuvą

Baltai Hanau pasitarime nutarė įsteigti bendrą informacinį iš visų 3 tautybių žmonių sudarytą biurą, kuris turės leisti biuletenį svetimomis kalbomis užsienio informacijai, taip pat ruošti kiekvienos tautybės spaudos apžvalgą vokiečių k., kad tuo būdu baltų spauda turėtų objektyvią informaciją apie kitų kaimynų gyvenimą ir jų veiklą. Tokios informacijos jau senai pasigesta. Voralbergo baltai turi paruošę 3 kalbomis baltų almanachą „Lootus — Ceritus — Viltis".

Amerikoje baigiama spausdinti 350 pusl. didumo informacinė knyga apie Lietuvą, pavadinta „Lietuva tirėnų pančiuose". Ji bus taip pat paruošta angliškai.

Lietuviai mano išplėsti savo informacinę veiklą Anglijoje, ten projektuojama leisti taip pat baltų informacinis biuletenis.

Lenkai žurnalistai domisi mumis

Epšteine įvyko lenkų žurnalistų suvažiavimas, kuriame lietuvius atstovavo Pov. Gaučys. Lenkų žurnalistų sąjunga šiuo metu turi 58 tikruosius narius ir 30 kandidatų. Iš 7 buv. savaitraščių ir 1 žurnalo po didelių pastangų lenkams pavyko gauti tik vieną nepriklausomą savaitraštį „Kroniką", antrą leidžia varšuvinės pakraipos lenkai.

Lenkų žurnalistų sąjunga veda lenkų tremtinių archyvą. Jau yra surinktos 652 knygos ir brošiūros, išleistos po šio karo Vokietijoje. Wiesbadene surengė lenkų DP spaudos ir knygos parodą, kurioj buvo išstatyta 150 periodinių leidinių, 200 knygų, išleistų per 1,5 metų. Lenkai žurnalistai lietuviams reiškia daug simpatijų, gyvai domisi jų gyvenimu ir prašo informacijų apie Lietuvą.

Lietuva teisininkų susirinkime

Tarptautinės teisės žinovų susirinkime Čikagos universitete Kons. Daudžvardis iškėlė Pabaltijo valstybių klausimą. Kalbėtojai pažymėjo (4 profesoriai, vienas teisėjas ir kt.), kad tie kraštai yra agresijos aukos ir kad šį klausimą reikia kelti visuose tarp. teisės ir politinio mokslo susirinkimuose. Pabaltijo valstybių byla gali būti iškelta Jungt. Tautų visumos susirinkime.

Baltų moterų konferencija Eslingene

Eslingene buvo sušaukta Baltų moterų konferencija. Joje dalyvavo 37 lietuvės atstovės (nuo 500 asmenų viena), 21 latvė, ir 17 esčių. Suvažiavime išsamų pranešimą apie dabartinę padėtį padarė Dr. M. Žilinskienė, kuri išrinkta USA zonos Pabaltijo moterų tremtinių pirmininke.

Suvažiavimas priėmė statutą, išrinko Pabaltijo Moterų Tarybą, į kurią įėjo kiekvienos tautos po 8 atstoves, sudarė 5 sekcijas, į kurias iš lietuvių įėjo į darbo sekciją p. Saulaitienė, jaunimo — A. Augustinavičienė, kultūros — E. Vasyliūnienė, teisių — Rudytė, socialinę — p. Jasaitienė. Suvažiavimas praėjo su pasisekimu. Taryba turi daug gražių planų — remti suartėjimą, ginti moterų teises, rūpintis specifiniais ir bendraisiais moterų reikalais.

Mokytojai susiorganizavo

Mokytojų profesiniais reikalais rūpintis įsteigta Liet. Tremtinių Mokytojų Sąjunga. Mokytojų tremtyje priskaičiuojama iki 2.000. Dabar stovyklose organizuojami s-gos skyriai.

Tremtinių laikraščių sąjunga

Tremtinių spaudos ir jos reikalų ginti, su karinės valdžios žinia ir pritarimu, įsteigta DP licencijuotų laikraščių sąjunga, į kurios valdybą įėjo ir du lietuvių atstovai — „Žiburių" ir „Mūsų Kelio" redaktoriai. Sąjunga turi daug gražių planų, kurių bent žymią dalį vis dėlto tikisi įvykdyti.

Atsišaukimas į pasaulio krikščionis

Didžioji Amerikos spauda gražiai atsiliepė į Liet. Krikšč. Demokratų Partijos atsišaukimą į visą krikščionišką pasaulį, kad gelbėtų Lietuvą ir padėtų jai atgauti laisvę. Spauda pagiria didelį lietuvių krikščionių demokratų ir jų grupių aktyvumą kovoje Lietuvos laisvei išlaikyti.

Spauda taip pat plačiai paminėjo Vliko memorandumą JTO ir kitus lietuvių žygius.

Buvo susirinkę at-kai sendraugiai

Augsburge buvo susirinkę į suvažiavimą ateitininkai sen-

LITERATŪRA

1946 m. Nobelio premija paskirta H. Hessei

1946 m. Nobelio literatūros premija buvo paskirta vokiečių rašytojui Hermanui Hessei.

Toji žinia veik 70 metų amžiaus šenelį pasiekė vienoje klinikoje netoli Šveicarijos. Jis yra sūnus iš Estijos kilusio misionieriaus, turėjęs Tübingene studijuoti teologiją, bet veikiai nutraukęs ryšius su savo šeimos pietistinėmis tradicijomis ir išėjęs pardavinėti Vokietijoj, paskiau Bažely knygų. Ten jis vėl susirado senuosius savo tėvo draugus ir parašė pirmuosius savo eilėraščius ir romanus „Peter Camenzind", „Po ratu" ir kt., sudariusius jam vokiškai skaitančioj publikoj didelį pasisekimą.

Paskum jis pasuko į Rytus ir į Indiją. Ten susidraugavo su visa eile žymiausių jų filosofų ir išleido originalų veikalą, pavadintą „Siddharta". Prieš Pirmąjį Pasaulinį karą vėl grįžo atgal į Šveicariją ir atsidėjęs rūpinosi savo tautiečių globa. Gavęs šveicarų pilietybę, pasitraukė į nedidutį Montagnolos kaimą prie Lugano ir atsidėjo kūrybos darbui.

Be Indijos, apkeliavo Italiją, Austriją ir Prancūziją, susidraugavo su T. Mannu, R. Roland'u. Ir jis pats ir jo kūrybos vaizduojamas žmogus yra idealistai. Jo mėgstamiausi rašytojai — R. Roland'as, Balzakas, Dostojevskis, Tolstojus, Gorkis, iš šiauriečių — Selma Lagerloff. Jis mėgstamas ne tik savo tėvynėj, bet ir už jos ribų. Publika ypač brangina, be anksčiau minėtosios „Siddhartos", „Demianą", „Stepių vilką" ir vieną iš paskutinių „Das Glasperlenspiel".

Kam teko Stendhalio premija

Paryžiaus knygų leidėjas Robert Laffont įsteigė Stedhalio premiją 100.000 frankų vertės. Premija buvo pirmą kartą paskirta 26 metų filosofui Jeanui Dutourd už jo essay „Le complexe de César" ir Sorbonos un—to anglistui René Masson už pasakojimus iš vaikų gyvenimo.

Lotynų kvartalo premija

Vadin. „Lotynų kvartalo" Paryžiuje literatūros premija buvo šiemet paskirta pirmą kartą ir atiteko rašytojui Louis True už romaną „Liūdni ir linksmi draugai".

Wilhelmo Raabės literatūros premiją Braunschweigo miestas paskyrė šiuo metu New Yorke gyvenančiam vokiečių rašytojui Fritzui von Unruh. Premija yra 10.000 RM. Kartu savivaldybė pasiuntė prašymą, kad rašytojas grįžtų į Vokietiją.

Literatūros paroda Paryžiuje

Ryšium su Paul Valéry 75 m. gimimo diena Paryžiuje buvo atidaryta didelė literatūros paroda. Ta proga Paryžiaus universitetas išstatė visus poeto rankraščius, kuriuos jis paskyrė Sorbonai.

Mirė ilgametis knygų leidėjas

Sulaukęs 78 metų, Regensburge mirė ilgametis knygų ir liturginių veikalų leidėjas Friedrichas Pustetas. Dabar įsteigtai leidyklai vadovauja prof. G. Engelhardtas.

---

draugiai ir savo gyvavimo 20 metų sukakties minėti „Vytauto" klubas.

Stassenas Hanau lietuvių stovykloj

Hanau DP stovyklą netikėtai aplankė respublikonų kandidatas į JAV prezidentus Haroldas Stassėnas, lydimas aukštų karininkų. Jis apžiūrėjo ligoninę, dirbtuves, lietuvių gimnaziją ir kt. Su svečiu II kl. mokinys kalbėjosi angliškai ir vykusiai atsakė į visus jo pastatytus klausimus.

Vliko memorandumas

Lietuvos ir lietuvių reikalu įteiktas Žmogaus Teisių Komisijai, kurios pirmininku yra p. E. Roozeveltienė. Toji komisija yra gavusi ir lietuvių moterų tremtinių apeliaciją į laisvojo pasaulio moteris.

Neseniai Anglijoje lietuvių reikalais lankėsi Vliko pirmininkas prof. M. Krupavičius, p. V. Sidzikas ir p-lė M. Avietėnaitė. Su Britanijos lietuviais užmegstas artimesnis kontaktas. „Išeivių Draugas" atspaudė Vliko atsišaukimą į viso pasaulio lietuvius.

Vyskupai kreipėsi į JAV lietuvius

Lietuvos vyskupai, gyvenantieji Vakarinėje Vokietijoje, kreipėsi laišku į JAV lietuvius, ragindami juos įsipareigoti remti šalpa asmeniškai kurį nors tautietį ištrėmime Europoje. Tam reikalui tvarkyti yra numatyti didesnėse lietuvių kolonijose pačių tremtinių atstovai.

Lietuvių laiškas prezidentui Trumanui

Sušaukta Amerikos Liet. Tarybos New Jorko skyriaus konferencija pareiškė protestą prieš tai, kad Sov. Rusija laiko savo armiją ir žvalgybą Baltijos valstybėse. Kaip praneša „New York Times", konferencija pasiuntė prez. Trumanui laišką, ragindama jį tiesioginėmis derybomis su Rusija stengtis išlaisvinti Lietuvą, Latviją ir Estiją.

Sukaktys

Sausio 20 d. suėjo 10 metų nuo vieno iš žymiausių aušrininkų, būtent J. Miliausko-Miglovaros mirties. Jis buvo vienas iš „Aušros" organizatorių ir poetų, išleidęs kelias savo knygeles, tarp jų ir poezijos rinkinį „Mano raštai". Iš jų spindi šviesesnių laikų viltis.

Sausio 14 d. suėjo 15 metų nuo akvarelisto dail. Kajetono Sklėriaus mirties, o sausio 21 d. — 95 metai nuo lietuvių teatro pionieriaus Gabrieliaus Lansbergio-Žemkalnio gimimo. Jis buvo vienas iš pirmųjų profesionalinio teatro režisierių Vilniuje, parašė keletą dramų: Blinda, Birutė etc.

Kovo 7 d. suėjo 40 metų nuo didžiojo Suvalkų krašto knygnešio kun. Martyno Sederavičiaus mirties. Jis, gyvendamas pasieny, buvo suorganizavęs tikrą knygų kontrabandą. Pro Sudargą ėjo pagrindinis knygų kelias net į Vilniaus kraštą.

Kovo 14 d. suėjo dveji metai nuo ilgamečio Vyt. D. Un-to rektoriaus prof. Myk. Römerio mirties, kovo 14 d. — 15 metų nuo Povilo Matulionio mirties, kovo 17 d. — 70 metų nuo lietuvių poeto kun. Juozo Snapščio-Margalio gimimo, o kovo 24 d. — 26 metai nuo jo mirties.

151.000 dol. už knygą

Visame pasaulyje išgarsėjęs antikvaras Dr. Rosenbachas už anglų kolonistų išleistą pirmąją Amerikoje knygą, vad. „Bay Psalm Book", sumokėjo 151.000 dolerių. Tai pati aukščiausioji kaina, kuri buvo sumokėta Amerikoje už kokią nors knygą. Tai yra viena iš vienuolikos žinomojo Psalmyno egzempliorių, kurių keturi yra privačiose rankose.

Už lietuvių grafikų gražiai išleistą Vokietijoje medžio raižinių leidinį „40 Wood—cuts" su visais autorių autografais Amerikoj antikvaruos įvaryta 400 dolerių kaina.

Galima gauti iš Šveicarijos knygų

Šveicarų knygų leidykla Viľa Nuova skelbia, kad jau galima priv. asmenims, gyvenantiems vakarinėse Vokietijos zonose, siųsti iš Šveicarijos knygų iki 5 kg. bruto svorio imtinai. Knygas reikia užsakyti šveicarų leidyklose arba knygynuose. Už jas turi užmokėti Šveicarijoj arba kitur užsieny gyvenantieji.

Mirė žymus amerikiečių rašytojas

Cornishe mirė žymus amerikiečių rašytojas Winstonas Churchillis, vienas iš gabiausių pereito amžiaus pabaigos ir šio pradžios romanistų. Mėgstamiausiais jo veikalais laikomi istorinis romanas „Richardas Carvelis", „Krizė" ir „Moderni Kronika".

Naujausias Pearl Buck romanas

Amerikiečių John Day Co leidykla išleido naujausią žinomosios amerikiečių rašytojos, Pearl Buck, už savo romanus „Geroji žemė", „Motina" ir kt. gavusios Nobelio premiją, romaną, pavadintą „Moterų paviljonas". Ir šiame romane ji toliau nagrinėja kinų aukštesniųjų sluogsnių gyvenimą. Romano didvyrė Wu stengiasi duoti atsakymą į šį pagrindinį moters gyvenimo klausimą: ar gali šeimos gyvenimas visiškai patenkinti moterį, ar turi ji teisę vesti savarankišką gyvenimą?

„Dešimt įsakymų"

Paryžiuje Albin Michel leidykla išleido knygą, pavadintą „Les dit Commendements" („Dešimt įsakymų"). Joje yra įdėta 10 žymiausių pasaulinio garso rašytojų atsiliepimai apie karą būtent: Thomo Manno, Bruno Francko, Johno Erskine, R. West, Sigridos Undsed, Franco Werfelio, Andres Maurais, Jules Romains'o, L. Bromfieldo, Hendricko W. van Lvono.

Atgaivinta Hölderlino draugija

Tübingene atgaivinta ir naujai pertvarkyta Hölderlino draugija. Jos pirmininku išrinktas literatūros istorikas prof. Klukhonas, vicepirmininku — filosofas ir pasižymėjęs Hölderlino tyrinėtojas Romano Guardini.

Estų veikalai prancūziškai

Jau išspausdinta prancūzų kalba 5 tomai estų literatūros klasiko Tamsaarės raštų, dar trys tomai baigiami spausdinti. Taip pat į prancūzų kalbą išverstas žymus ir A. Gailičio romanas „Tomas Nipernadis". Ta proga kritika šiltai atsiliepė ir apie pavergtąją Estiją.

Pradeda veikti senosios knygų leidyklos

Leipcigas prieš karą buvo knygų ir spaudos tikras centras. Dabar gavo leidimą veikti visa eilė senųjų žinomų knygų leidyklų, tarp jų P. Listo, Felixo Meinerio, Dietericho, Ernsto Wunderlicho ir Otto Beylsio.

Meinerio leidykla leis dvasinio mokslo leidinius, pirmoj eilėj „Filosofo biblioteką", Beylsio — duos daugiau moterims literatūros, Listo leidykla — pasaulinės literatūros šedevrų. Listo leidykla, kurios vienas skyrius atidarytas ir Miunchene, ruošiasi išleisti garsiąją Axelio Munthės „St. Michele knygą", veikalą apie Čaikovskio gyvenimą ir jo susirašinėjimus „Pasauliniai įvykiai tarnyboj", jaun. Stettinijaus veikalą apie paskolos — nuomos įstatymą ir kt.

Greifeno leidykla Rudolfstadte išleis visų Turgenevo raštų leidinį vokiečių kalba. Leidykloj surastas senasis leidimas, peržiūrėtas 1869 m. paties Turgenevo. Taip pat leidžiamas vokiečių kalba romano „Motina kovoja prieš Hitlerį" naujas leidimas. Minimoji knyga šio karo metu Anglijoje ir Amerikoje buvo sukėlusi, palyginti, didelį susidomėjimą. Ji vaizduoja autorės ir jos sūnaus advokato Hanso Litteno, nužudyto konc. stovykloje, kovą su diktatūra Vokietijoje.

Anglų pagalba knygomis vokiečiams

Londone įsteigta tam tikra draugija, kuri pasiskyrė sau uždaviniu teikti vokiečiams visokią dvasinę paramą. Tarp jos steigėjų yra Westminsterio arkivyskupas kard. Griffinas, Chichesterio vyskupas Dr. Bellis ir Oxfordo vieno koledžo vedėjas Dr. A. D. Lindsay. Draugija išleido į britus atsišaukimą, skatinantį padėti vokiečiams pinigais ir knygomis. Draugija tikisi surinkti 5.000 svarų sterlingų ir visoje eilėje Vak. Vokietijos žymesnių miestų įtaisyti bibliotekas, kad tuo būdu būtų galima veikiau įveikti „dvasios badą Vokietijoje".

Britų zonoj 1500 naujų leidinių

Pereitais metais britų zonoje iš viso 210 knygų leidyklų išleido 1. 474 naujus laidinius, jų tiražas siekė 14,6 mil. egzempliorių. Nuo šių metų vasario 1d. ten yra panaikintas įsakymas, kuriuo buvo reikalaujama visas knygas, brošiūras pjeses prieš skausdinimą įteikti patikrinti karinei valdžiai.

Vėl eina „Hochland" ir „Stimmen der Zeit"

Nacių sulikviduoti žymūs vokiečių katalikų žurnalai „Hochland" ir „Stimmen der Zeit" vėl leidžiami. Pastarasis žurnalas, leidžiamas jezuitų, eina jau 72 metus.

Herderio leidykla Freiburge

yra visame pasauly išgarsėjus katalikiškos minties leidiniais. Pradėjusi plačiu mastu po karo savo veiklą, leidykla taip pat kas mėnuo leidžia išsamią apžvalgą iš viso krikščioniškojo pasaulio.

Nauji vokiečių emigrantų literatūros leidimai

Amerikoje pasirodė naujas Bruno Franko romanas „Magas", nauja Foichtwangerio novelė „Amerikos pasiuntinys", skirta Benjamino Franklino garbei, Pacific Press Los Angeles mieste išleido paties autoriaus parinktus paskutinius Franco Werfelio eilėraščius. Paryžiuje Bateau Ivre leidykla išleido Bodo Uhsės romaną „Leitenantas Bertramas", Raison d'Etre leidykla ruošia vokiečių novelių antologiją prancūzų kalba. Joj bus T. Manno, A. Nermanno ir kt. novelės. Paskutinį Thomo Manno romaną „Daktaras Faustas" leidžia prancūzų kalba garsioji Aedin Michel leidykla Paryžiuje.

Už poeziją gavo žymiausią premiją

Tai žymiausia Amerikos šių dienų lyrikė Edna St. Vincent Milay už baladę „Harp Weaver" ir kitus kūrinius gavusi žymiausią Amerikoje vad. Pulitzerio premiją.

Jai poezija trykšta kaip iš šaltinio, o jos vyras, kuris drauge eina sekretoriaus pareigas, yra mieliausias jos kūrybos padėjėjas. Išaugusi iš į poetus pasinešusios šeimos ji veikiai tampa aistringa moterų teisių gynėja. Jos vyras, žymus biznierius, po vedybų atsisako biznio ir drauge su žmona iš visos širdies atsideda literatūriniam darbui. Gyvena tyliai, užsidarę, tarp žydinčių medžių, su rilkišku pamėgimu eina abu drauge vienišais keliais pasivaikščioti, o vakarienės séda su fraku ir vakarine suknele, tuo būdu taip pat parodydami vad. „Splendid isolation" pavyzdį.

Dabar jos lyrikos rinkinys netrukus pasirodys vokiečių, ir prancūzų kalbomis. Joj pirmoje vietoje dedama baladė apie mirusiąją „Arfos audėją".

Ką verčiasi Sovietai?

Sovietai — su pritaikintais komentarais — leidžia taip pat kai kuriuos parinktus užsieninius autorius. Oficeral duomenimis nuo 1918 iki 1945 m. buvo išleisti 167 milijonai užsieninių autorių knygų, iš jų 64 mil. teko anglų ir amerikiečių grožinės literatūros autoriams, 47 mil. — prancū-

zų ir 27 mil. — vokiečių. Viktor Hugo veikalai išleisti 41 kalba 4,1 mil. egz., Maupassant'o 3,9 mil., Dickenso 2,2 mil. ir Shakespeare'o 1,6 mil., J. Londono 10 mil., Upton Sinklairo ir H. G. Wellso po 3 mil. Gėtės kūrinių išleisti 482.000 egz., Schillerio — 525.000, Heinės — 1 mil., o Gorkio veikalai išversti į 62 kalbas ir paskleisti 42 mil. egzempliorių tiražu.

Rašytojo Skujenieko sukaktis

Latvių rašytojui ir žurnalistui Emiliui Skujeniekui suėjo 25 metų darbo sukaktis. Šiuo metu jis baigia naują romaną „Tikrumoje", o tremtyje išleido tris veikalus.

Prancūzų literatūros premijos

Pernykštę Concourt literatūros premiją laimėjo kritikas Jean Jaque Gautier už kūrinį „Skirtingo įvykio istorija", Renaudot premiją — aviatorius Jules Roy už veikalą „Laimingas Slėnis", Feminos premiją — radio reporteris Michael Robida už „Ilgos kantrybės laiką".

MENAS

Ryškiausias Amerikos meno reprezentantas

Ryškiausias Amerikos meno reprezentantas Metropolitan muziejus New Jorke atšventė savo 75 metų egzistavimo sukaktį. Visa eilė parodų suruošta pagal amerikietišką skonį, būtent — ne tam tikromis epochomis, bet, pavyzdžiui, šūkiu: kas geriausiai patinka septyniasdešimt metų žiūrovui. Čia matei olandų autorius šalia romantiškųjų anglų, Viktorijos laikų skonio paveikslus, kai kuriuos senuosius klasikus etc.

Muziejus yra nepaprastai išaugęs ir savo penkiuose rūmuose jau nebeišsitenka. Jo turtai vertinami vienu milijardu dolerių. Su jais gali lygintis nebent Luvro ir Vatikano meniniai turtai. 1935m. buvo prie jo įsteigtas Witney muziejus. Žymi amerikiečių skulptorė Mrs. Witney 1943m. paskyrė 2,5 mil. dolerių pastatyti geriausiam šių dienų meno muziejui, kuris tinkamiausiai reprezentuotų amerikiečių meną. Gretimai rasi ir kita pagal amerikiečių skonį: jei nori, gali klausytis muzikos salėj puikiausios klasinės muzikos, žiūrėti filmų, sekti meno parodas ir aiškinimus, domėtis seniausiais ir įvairiausais muzikos instrumentais, net paskutinėmis mados naujienomis etc.

Prezidento rūpesčiu norima muziejų padaryti tikrą tautos muziejų, prieinamą visiems gyventojų sluogsniams.

Šiaurės meno paroda

Frederiksborge, Danijoje, buvo suruošta jaunojo Šiaurės meno paroda, suorganizuota vad. „Šiaurės" menininkų susivienijimo. Tuo būdu siekiama kultūrinius trijų šiaurės kraštų (Danijos, Norvegijos ir Švedijos) ryšius padaryti dar šiltesnius.

Rado vertingus freskus

Prie Triero katedros daromi kasinėjimai davė netikėtų vaisių: rasta didžiulė iš 4-jo šimtmečio bazilika, kuri gali savo impozantiškumu lygintis su Kölno katedra. Bazilikos lubos ir choras išpuoštas freskais, kurie savo meniniu vertingumu praneša net garsiuosius Pompėjos freskus.

Estas laimėjo Stradivarijų

Nuostabusis Paganini, kitaip dar vadinamas „Velnio smuikininku", ligi šiol neturėjo sau lygių. Prie jo šiuo metu arčiausiai priartėja smuikininkas Jaša Haifez Amerikoje, o Europoje — 32 metų amžiaus estas DP smuikininkas Aumere, šiemet be konkurencijos laimėjęs Miuncheno operos, šiuo metu geriausios visoj Vokietijoj, koncertmeisterio vietai užimti paskelbtą konkursą. Drauge su koncertmeisterio pareigomis jis gavo taip pat naudotis Bavarijos valstybės nuosavybe, Stradivarijaus smuiku.

Tačiau jis neužmiršta ir DP stovyklų, ypač ten, kur yra jo tautiečių estų ar iš vis baltų. Jo rankose smuikas išduoda nuostabius garsus, kurių nuo Paganinio laikų pasaulis jau seniai nėra girdėjęs. Ar pavyks jam tapti Paganinio įpėdiniu, parodys ateitis.

Estai turi ir daugiau pasaulinio garso menininkų, kaip grafikas Viiralta s, smuikininkė Liivak ir kt.

Meno gyvenimas Vengrijoj

Nepaisant sunkių laikų meno gyvenimas Vengrijoj vėl atkunta. Žymusis smuikininkas Jahudis Menuhinas surengė smuiko koncertą Budapešte ir kelis Šveicarijoje, kur griežė Brahmsą ir Beethoveną, kitas pasižymėjęs smuikininkas, Magyar Tamas, suruošė visą eilę smuiko koncertų Bukarešte, Istambule, Kaire ir Aleksandrijoj, pianistė Vera Ratkai koncertavo Šveicarijoj, Prancūzijoj ir JAV.

Visi teatrai veikia. Tapytojai suruošė tautinę parodą ir plataus masto grafikos parodą, kuri persikėlė į Ciurichą, Florenciją ir iš ten į JAV.

Pavojuj „Paskutinė Vakarienė"

Garsusis Leonardo da Vinci freskas, „Paskutinė Vakarienė" yra pavojuj, kad jo nesunaikintų drėgmė. Jį manoma įtvirtinti stipria medžiaga ir pergabenti į saugesnę vietą.

Plečia Meno Rūmus Miunchene

Miuncheno Meno Rūmuose karinė valdžia daugiau patalpų perleido valstybinei paveikslų galerijai, kuri juose išstatė Rubenso, Van Dycko, Tiziano ir kt. darbus.

Latviai ruošia dainų dieną

Šiemet gegužės pabaigoj latviai numato surengti didelę dainų šventę Eslingene. Numatoma, kad dalyvaus apie 500 choristų.

Estų lėlių teatras

Augsburge, Haunsteteno stovykloje, estai įrengė lėlių teatrą, kuriam vadovauja Oskaro Schiaru, muzikinę dalį tvarko Juris Mandoe.

Latvių kultūros fondas

Latvių švietimui ir menui remti pereitais metais ir šiemet paskyrė visą eilę piniginių premijų — už geriausius literatūros veikalus, teatrinius pastatymus etc. Fondo veikla yra, palyginti, gyva ir plati.

Karo žala italų menui

Italų žinovų tvirtinimu, karo padaryti italų menui nuostoliai yra menkesni, negu išsyk buvo galima laukti. Italų archeologo Doro Levio apskaičiavimu, didžiausią nuostoli sudaro netekimas Mantegnos freskų Padujoj, Tiepolos freskų Valmaranos rūmuose. Vienzoje, Melozzos sienoj tapytų paveikslų Forly, 50 freskų Pompėjuj, Campo santo freskų Pizoje, mozaikos Mesinos katedroje ir kitų ne tokių žymių.

Ar mėgstama modernioji muzika?

Viena britų įstaiga, norėdama patikrinti, ar klausytojai mėgsta modernią muziką, apklausė Schlezwig-Holsteine 626 muzikos mėgėjus, kurį iš moderniosios muzikos meisterių jie labiausiai mėgsta. Daugiausia balsų gavo, pasirodo, pusiauklasikas Richardas Strausas su savo „Rožių kavalierium". Antroji vieta teko operai „Elektra", toliau eina kiti modernistai, kaip Hindemithas, Weilis, Pfitzaeris ir kt.

Rusų kompozitorius Šeštakovičius

komponuoja naują operą, pavadintą „Jaunoji gvardija".

— Šiemet muzikos pasaulyje iškilmingai švęsta rusų kompozitoriaus Aleksandro Skriabino 75 metų gimimo sukaktis. Kompozitorius mirė 1915 metais. Ta proga išleidžiamas ištisas naujas jo fortepiono kūrinių leidimas.

Reta muzikinė biblioteka

Britų Muziejus nutarė nupirkti iš vokiečio muzikos veikalų leidėjo Pauliaus Hirscho jo iš 15.000 atskirų leidinių susidedančią muzikinę biblioteką, vieną iš geriausių visame pasaulyje. Už ją sumokėta 120.000 svarų

sterlingų. Savininkas dar 1936 metais paliko Vokietiją ir išsikėlė į Angliją. 50.000 svarų sumoka pati britų vyriausybė. Bibliotekoj yra gausu įvairių muzikinių unikumų.

Teatras rusų zonoj

Šiuo metu rusų zonoj Vokietijoj nuolatos vaidinimus rengia 76 teatralų kolektyvai. Daugiausia jų yra Saksonijoj. Beveik visi yra išlaikomi miestų savivaldybių.

Teatrų sąjunga Šveicarijoje

nutarė visokiais būdais padėti vokiečių artistams: drabužiais, maistu, kostiumais etc. Pirmoji stambesnė siunta pasiųsta Berlyno teatralams. Britų įsteigta draugija „Gelbėkite Europą" iki 1947 metų vokiečių kultūrininkams ir kt. pasiuntė iš Anglijos 25 000 maisto siuntinių. Šveicarai kasdien 360.000 vokiečių vaikų šelpti pasiunčia po 40 tonų maisto produktų, suaukotų šveicarų gyventojų.

Moderniosios prancūzų tapybos paroda

Prancūzų, moderniosios tapybos paroda pereitais metais rugsėjo ir spalio mėnesiais išstatyta Baden-Badene, paskiau Berlyne ir galiausiai Vienoje, kovo mėnesį buvo atidaryta taip pat Miunchene, Meno Rūmuose. Joje duodama apžvalga nuo Manet ir impresionizmo ligi Picasso ir pačios jaunosios modernistų kartos. Miunchene paroda išplėsta apie 40 kūrinių, tarp kurių yra du Manet pagrindiniai darbai, būtent „Pusryčiai atelier" ir „Barka" su tapančiu paveikslą Monet, be to, Cėzanne, Gaugino, Van Gogho, Denis, Guillaumino, Picasso, Monet, Renoir, Toulouse — Lautrec Vuillard ir Matisse darbų. Iš viso Miunchene buvo išstatyta apie 200 paveikslų.

Parodos Paryžiuj

Paryžiaus Meno Rūmuose suruoštoj 38 rudeninėj modernistų parodoj Picasso, Braque ir Matisse pralenkė savo naujaisiais darbais Pierre Bonardas, išstatęs 12 visai naujų paveikslų. Nūdieniniame prancūzų mene vyrauja „grynoji tapyba", vad. surrealizmas, realistinė srovė ir trečioji, mėginanti pirmąsias dvi „suderinti". Jų visų būdingiausi atstovai ir pasirodė šiemetinėje Salon d'Automne parodoje.

Gyvą atbalsį sukėlė taip pat Aristido Maillot, Bernardo Naudin ir Mallet-Stevens parodos, parodžiusios visą eilę meisterių kūrinių, atėjusių tiesiai iš atelier. Gausūs šį kartą buvo ypač skulptoriai. Iš jų pažymėtinas Carl Longuet su savo „Paminklu išlaisvintam Paryžiui".

Vokietis tapytojas Paryžiuje

Vienas vienintelis vokiečių tapytojas, prasimušęs į prancūzų publikos eiles, šio sezono pradžioj buvo Helmutas Kollė, išstatęs Prancūzų Galerijos 3 salėse savo tapybos paveikslų parodą. Prancūzų kritika parodą įvertino gana palankiai, nepaisant, kad šiaip jau vokiečiai — net ir menininkai — prancūzų labai nemėgstami.

Naujas posūkis Prokovjevo kūryboj

Nebeištvėrę iš nostalgijos, rusų emigrantai rašytojai Ivanas Buninas ir muzikas Sergiejus Prokovjevas nutarė grįžti į tėvynę. Prokovjevas yra vienas iš moderniosios rusų muzikos kūrėjų. Savo pirmąją kompoziciją parašė 5,5 metų, vėliau sukėlė daug skandalų savo muzikos modernumu. Rusų revoliucija nepadarė jam jokios įtakos. Gorkio nuvestas prie tuometinio švietimo komisaro Lunačarskio, su to pagalba gavo leidimą iškeliauti į JAV, iš kur sugrįžo tik po 15 metų. Ten išsižadėjo Sovietų pilietybės ir parašė savo žymiausį to meto muzikinį veikalą „Meilę trims citrinoms".

Dabar savo muzikos kūryboj išgyvena didelį posūkį. Išsižadėjęs modernizmo ir senojo nichilizmo, parašė 3 naujus stambius kūrinius: Penktąją simfoniją, Odę karo galui ir pagal Tolstojaus romaną operą „Karas ir taika". Kritikai linki, kad tai, ką davė Glinka savo operomis, Prokovjevas duotų muzika dabar savo tėvynei.

Filmų literatūros užuomazga

Prancūzijoje gyvai rūpinamasi sukurti — šalia tradicinių essay ir stiliaus kritikos — taip pat „septintojo meno literatūrą". Ten leidžiami visa eilė filmos propagandai skiriamų žurnalų, knygų ir kitų tos rūšies leidinių.

Vienas iš svarbiausių iš jų yra rašytojo André Malraux parašyta „Filmos psichologija", Vokietijoj ir kitur su pasisekimu rodytos filmos „La Maternelle" autoriaus Jean Benoit-Levy veikalas „Didžioji filmos paskirtis", režisieriaus Epšteino, davusio garsiąją „Finis Terrae", atsiminimai bei pastabos apie filmos meną, Jaques Melot filosofinio pobūdžio veikalas „Mašinos inteligencija" ir visa eilė kitų.

Apstokai panašios rūšies filminės literatūros yra ir Amerikoje. Ten filmų magnatai kartais skiria pasakiškas sumas tik už tinkamo, patraukiaus vardo filmai suradimą.

Nufilmavo Werfelio „Bernadetą"

Fr. Werfelio romanas „Giesmė apie Bernadetą" Amerikoje buvo nufilmuotas ir turi milžinišką pasisekimą. Režisavo žymusis režisierius H. Kingas. Bernadetos rolę vaidino Jenuifer Jones, kuri gerumu nė kiek nenusileidžia Falconetti suvaidintajai Joanai d'Arc.

200 amerikiečių filmų Vokietijai

Šiais metais į Vokietiją numatoma pasiųsti du šimtus amerikiečių filmų. Apie pusė to skaičiaus bus taip pat pasiųsta ir anglų filmų. Vokiečių kritika nusiskundžia apymenke britų filmų kokybe.

Trečia „Annos Kareninos" versija

Britų filmų gamintojas A. Korda įpareigojo Vivianą Leigh pastatyti pagal Tolstojaus romaną naują tos rūšies filmą. Filma buvo du kartus jau pastatyta. 1935m. svarbiausią vaidmenį (Kareninos) vaidino Greta Garbo.

Bandomasis teatras Hollywoode

Grupė nežymių Kalifornijos filmos artistų įsteigė Hollywoodo mieste vadinamą mėgėjų teatrą, kuris turės padėti iškilti nežinomiems gabiems aktoriams, neproteguojamiems filmų magnatų. Mėgėjų teatrui visai nerūpi pelnas, bet jie ieško naujų kelių ir minčių ekrano ir scenos mene, iš viso rūpindamiesi dramos meną pakelti į aukštesnį lygmenį.

Filmologijos institutas Paryžiuje

Filma pradėjo žygiuoti prieš 50 metų į pasaulį iš Prancūzijos. Paryžiuje dabar steigiamas vad. filmologijos institutas, kuriam jau pavesti vieni rūmai, o į to vardo draugiją yra įsirašę apie 40 įvairių sričių mokslininkų. G. Cohen-Séats parašė veikalą „Bandymas nutiesti pagrindus filmos filosofijai" su prof. H. Laugier įvado žodžiu. Norima sudaryti naują filmos mokslo discipliną.

Kokios geriausios 1946m. filmos

Kanuose posėdžiavusi tarptautinė jury komisija, sudaryta iš įvairių kraštų kultūrininkų, rašytojų, muzikų, menininkų, yra nutarusi premijuoti šias jau dabar visame pasaulyje rodomas meniškiausias filmas: prancūzų „Pastoralinę simfoniją", kurios svarbiausiajai aktorei Michelle Morgan paskirta pirmoji premija — kaip geriausiai aktorei moteriai, amerikiečių „Paskutinis savaitgalis", o už geriausią suvaidintą vyro rolę jos vyr. aktoriui — Ray Milland, anglų filmai „Encounterio laiškas", rusų „Persilaužimas" ir meksikiečių „Marija Candelaria". Geriausiu 1946m. režisierium pripažintas „Pastoralinės simfonijos" režisierius René Clement, tarpt, premiją už geriausią filmos muziką paskyrė prancūzų filmos „Gražuolė ir gyvulys" autoriui Georges Auric.

Taip pat buvo paskirtos terptautinės premijos už geriausias mokslines, pedagogines, kultūrines ir apžvalgines filmas.

Filma tapytojo garbei

Žinomasis filmų režisierius Ceria pastatė filmą, pavadintą „La Provence de Paul Cézanne". Filma rodo tapytojo Cezanneo gimtąjį kraštą, jo apylinkes, nuostabųjį Provansą, su visu jo laukiniu grožiu ir tapytojo svarbiausius gyvenimo bei kūrybos momentus.

Ką kuris kraštas laiko geriausiomis filmomis

Argentina savo geriausiomis pereitų metų filmomis laiko: „La Dame Duende" ir „Villarica del Santo". Belgija filmą „Žmonės, kaip ir visi kiti", Danija — „Dies irae" ir „Raudonieji laukai", Anglija — „Septintoji skraistė (dabar rodoma Vokietijoj), „Kapit. Heart", spalvotąsias „Cezaris ir Kleopatra", „Magic Bow", „A Matter of Life and Death" taip pat 10 kultūrinių filmų. Jų „Enkounterio laiškas" laimėjo tarpt. premiją.

Prancūzai, be garsiosios „Pastoralinės Simfonijos", — „La Belle et la Bete", „La Bataille du Rail", „Tėvynė", „Ramusis tėvas" ir 10 trumpesnių filmų. Meksika — premijuotąją „Maria Candelaria", „Tris muškietininkus", „Baraką", „Flor de Durazno" ir „Campeon sin corona". Lenkai — „Uždraustosios dainos". Portugalai — „Cameons", „Trys dienos be Dievo". Švedai — „Ugnis ir kraujas", „Nostalgija". JAV — „Anna ir Siamo karalius", „Mėlynoji rapsodija" ir premijuotąjį „Savaitgalį". Čekoslovakai — „Žmonės be sparnų", „Neklusnusis baccalaureus".

Čekų meno paroda

Čekai Paryžiuje surengė didžiulę čekoslovakų parodą, vaizduojančią 20 amžiaus čekoslovakų meną. Buvo išstatyta apie 160 žymiausių dabų, tarp jų Kubistos, Lado ir Majerniko darbai.

Venecijos muziejų meisteriai

Venecijoje buvo suruošta daugiau kaip 30 Venecijos meno muziejų saugotų meno šedevrų paroda, sukėlusi gyvą susidomėjimą. Žymiausias italų meno istorikas paruošė parodos katalogą, kuriame buvo duotas esmingas kiekvieno autoriaus ir kiekvieno išstatyto jo paveikslo apibūdinimas.

Prancūzų „Spektaklio salonas"

Prancūzai įsiruošė Paryžiuje vad. „Spektaklio saloną", kur išstatyti ne tik senieji ir naujieji teatro veikalai, dekoracijos etc., bet taip pat visa eilė aktorių nutapytų paveikslų ir nulipdytų skulptūrų.

Wiiralto kūrinių albumas

Išleistas estų grafiko Wiiralto kūrinių albumas. Jo paveikslų paroda buvo su 80 darbų suruošta Freiburge. Šiuo metu jis gyvena Paryžiuj, kur visa eilė jo darbų yra patekę į žymiausius prancūzų salonus.

9 metų vaikas dirigavo orkestrui

9 metų „stebukladaris" italas Pietrino Gamba, gastroliuodamas Züriche, dirigavo 70 žmonių orkestrui, pravesdamas Bethoveno 1 ir 5-ją simfonijas.

Pavyzdingas meno mecenatas

Canterbury katedrai atstatyti amerikietis Thomas W. Lamontas paaukojo 0,5 milijono dolerių.

Moderniųjų amerikiečių tapytojų paroda

Amerikos vyriausybė sudarė kilnojamąją moderniųjų amerikiečių tapytojų parodą, į kurią nupirko 47 autorių 79 paveikslus. Paroda pirmą kartą surengta Paryžiuje, iš ten aplankys Zürichą, Prahą ir galiausiai Vokietiją.

Mažųjų dainininkų gastrolės

Garsusis Vienos berniukų choras, koncertavęs Hamburge, kur buvo pirmasis jų koncertas po karo Vokietijoje, toliau gastroliuoti išvyko į Angliją, Ispaniją ir Portugaliją.

„Tautos menininkai" Čekijoje

Čekoslovakų vyriausybė už pasižymėjimą mene suteikė „tautos meninko" titulą šiems čekoslovakų kūrėjams: slovakų lyrikui Ivanui Krasko, žinomiausiam šių dienų poetui, pasižymėjusiam ypač rinkiniais „Nox et solitudo" ir „Verse", slovakų liaudies keramikos meno formuotojui Ferdys Kostkai už keramikos darbus, pianistui Janui Hermanui, pasižymėjusiam ypač Amerikoje, ir garsiajam bosui Vilemui Zitekui, išgarsėjusiam savo partijomis ypač „Borise Godūnove", dainavusiam karal. operoj Turine, Milano Scaloje ir Berlyno valst. operoje.

Meisterių Paroda Tiubingene

Pereitais metais daugely Vokietijos miestų, pirmoj eilėj Miunchene, Kölne, Freiburge ir Berlyne, buvo suruošta visa eilė, palyginti, neblogos vertės vokiečių dabarties ir senesniosios kartos dailininkų meno parodų. Tiubingene didelį susidomėjimą sukėlė Kölno muziejų ir Würtembergo valstybinės galerijos Stuttgarte meno šedevrų paroda. Šalia Cranacho, Tintoretto, Rembrandto ir kitų senųjų meisterių buvo išstatyti vokiečių 19 a. impresionistų ir kt. darbai. Apskritai, vokiečių dailė rodo vis didesnių atkutimo žymių.

MOKSLAS

11 naujų prancūzų akademikų

Academie Francaise priėmė 11 naujų narių, iš jų trys yra amerikiečiai, du anglai, du švedai ir po vieną rusas, šveicaras, belgas ir čekas. Iš amerikiečių nariais priimti yra biologas prof. Herbertas M. Evansas iš Kalifornijos universiteto, matematikas prof. Haroldas Morzė iš Princetono un—to ir prof. H. Lancasteris iš Hopkinso un—to Baltimorėje.

Heriot taip pat akademikas

Prancūzų politikas Eduardas Heriot vietoj mirusio Otctave Aubry yra išrinktas Prancūzų Akademijos nariu. Herriot, pasirodo, yra taip pat puikus literatūros ir meno kritikas, geras Goethes žinovas, parašęs išsamią Beethoveno biografiją.

Britai kviečiasi vokiečių mokslininkus

Britų okupacinių pajėgų Vokietijoje vyr. vadas pakvietė 35 vokiečių mokslininkus ir valstybininkus vykti į Angliją ir trijų savaičių studijų kelionės metu susipažinti su britų mokslininiu, kultūriniu ir valstybiniu gyvenimu.

Amerikiečiai kviečia vokiečių laikraštininkus ir dėstytojus

Amerikiečių karinės valdžios Vokietijoje galva gen. Clay pritarė amerikiečių komisijos paruoštam planui pasiųsti kelis tūkstančius vokiečių dėstytojų ir mokytojų į Ameriką susipažinti su jų kultūriniu gyvenimu ir švietimo darbu. Tokiom studijų kelionėm į Ameriką vyks ir visa eilė žymiausių vokiečių žurnalistų.

Milijonas dėstytojų

30 tautų atstovai, pereitaisiais metais susirinkę Edimcotte, N. J. state Amerikoje į auklėtojų kongresą, nutarė sudaryti pasaulinę profesorių organizaciją, kuri apimtų visų kraštų dėstytojus. Šių metų vasarą numatoma sušaukti pirmąjį visuotinį steigiamos pasaulinės organizacijos suvažiavimą. Dėstytojų visame pasaulyje skaičiuojama būsiant apie 1 milijoną. Organizacijos centras bus JAV-bėse.

Nobelio premijos už mokslinius darbus

1946m. Nobelio premija už mokslinius darbus medicinos ir fiziologijos srity paskirta Indianos un-to (Amerikoje) prof. H. Mulleriui, pasižymėjusiam moksliniais paveldimų ligų tyrinėjimais.

Nobelio 1946m. taikos premija paskirta taip pat dviem amerikiečiam: 79 metų Emilijai Green Balch, tarpt. mokslų lygos narei, ir 81 metų Johnui Mottai, pasaulinio komiteto pirmininkui.

UNESCO mėnesis

UNESCO mėnesis praėjo su pasisekimu. Ta proga buvo surengta visa eilė muzikos ir meno pasirodymų, suruošta tarpt. mokslo ir meno paroda, rodomos mokslinės, meninės ir pedagoginės filmos. UNESCO gen. sekretoriatas laikinai yra įsikūręs Paryžiuje. UNESCO jungia visų pasaulio tautų įvairių mokslo ir meno sričių darbuotojus ir stengiasi visų kraštų bendradarbiavimą padaryti dar glaudesnį. Ypač gyvą susidomėjimą buvo sukėlusi Paryžiaus Moderniojo Meno Rūmuose suruošta tarptautinė meno ir literatūros paroda.

Suvienodins visame pasaulyje matus

Po karo pirmą kartą Paryžiuje buvo susirinkę tarptautinio mastų ir svarsčių komiteto nariai. Posėdyje dalyvavo ir vokiečių atstovas prof. Köstersas iš Berlyno. Tuo būdu pirmą kartą po karo vokiečių tyrinėtojas buvo įsileistas į tarptautinį suvažiavimą.

Po suvažiavimo buvo išleistas komunikatas, kuriame skelbiama, jog visame pasaulyje ruošiamasi įvesti naują matų ir svarsčių sistemą. Svarbiausią dienotvarkės klausimą sudarė vad. „absoliutiniai techniniai vienetai", kuriuos turi nuo 1948m. sausio ld. įsivesti dalyvės valstybės.

Medikai kuria tarpt. sąjungą

Tarptautinė medikų konferencija Londone nutarė įsteigti pasaulinę medikų organizaciją, į kurią nariais įeitų atskirų kraštų profesinės medikų organizacijos.

Slavų chirurgų suvažiavimas

Rusų iniciatyva Maskvoje buvo sušauktas slavų kraštų chirurgų mokslininkų ir gydytojų suvažiavimas. Jame buvo daugiausia svarstomi karo chirurgijos klausimai.

Psichiatrų suvažiavimas Züriche

Züriche buvo sušauktas 7—is Europos aukštųjų mokyklų psichologų, psichiatrų ir psichoterapentų suvažiavimas. Jame buvo daugiausia svarstytos problemos, kaip moksliniais metodais stebėti sielos vyksnius ir asmenybės ugdymą.

Žmogaus dvasios vieningumas

René Grousset skelbia: „Savo „Indų filosofijoj" ir savo studijose, skirtose indų ir kinų menui, aš stengiausi susekti, kokiais keliais eina indų ir kinų galvojimas, spręsdamas didžiąsias ir amžinąsias problemas, būtent Dievo ir juslinio pasaulio pažinimą. Ir priėjau išvadą, kad šių abiejų kultūros sferų minčių pasaulis, besistengdamas išspręsti šias didžiąsias problemas, priėjo prie tų išdavų, kaip ir Vakarų Europoje, kaip ir visas graikų krikščionių pasaulis. Aš taip pat mėginau patyrinėti Rytų ir Vakarų istorinius ir politinius santykius ir tai, kaip jie atsiliepia į didžiąsias filosofines problemas. Lyg Rytų žmonės kitaip galvoja negu mes? Visai ne. Atsakymai, kuriuos duoda Rytai ir Vakarai į amžinąsias problemas, rodo žmogaus dvasios vienumą" („L'Epoque", Paryžius).

Mokslas ir moralė

Kaip praneša „Daily Mail", Artūras Comptonas, fizikos profesorius Vasario koledže JAV-bėse, pasitraukė iš eitųjų pareigų, norėdamas likusią savo gyvenimo dalį skirti atitaisyti tam, ką jis, kaip atsakingasis pareigūnas už pirmosios atominės bombos šiame kare panaudojimą, tariasi žmonijai blogo padaręs. Jis ateityje žada rūpintis tiktai moraliniu mokslo aspektu.

Krikščioniškoji Europa

„Taip, reikia manyti, kad nacionalsocializmo susmukimas atskleis naujų Europai galimybių. Mes jau puikiai žinome ir ateityje gausime dar puikiau patirti, kaip baisiai Europa buvo šokusi pati savęs plėšyti ir kaip baisiai ji yra išdavusi savo dvasią. Tačiau viena yra tikra: arba Europa bus krikščioniška, arba jos visai nebebus. Nacizmas visu savo instinktu stengėsi europiškumą sunaikinti. Jis norėjo panaikinti visa, kas buvo sukrauta tarp germanų senovės ir 1933m., kad tuo būdu galėtų padrikas mases paimti į savo rankas ir su jomis, ką norėdamas daryti, — todėl ir buvo skelbiama mirtinė neapykanta Kristui ir viskam, kas krikščioniška" (Romano Guardini — „Schwarzwalder Post").

Svarbūs radiniai prie Kölno

Bekasinėjant prie Kölno katedros bunkerių žemę, buvo rastas svarbus archeologinis radinys, būtent — 75m dydžio mozaikinės grindys, vienintelės tos rūšies į šiaurę nuo Alpių. Pirmaisiais amžiais po Kristaus gimimo Kölnas buvo centras romėnų valdžios Germanuose. Vienoje iš jos rūmų salių rastos minimosios puošnios grindys, vaizduojančios graikų dievą Dionizą, o drauge ir antikinio gyvenimo džiaugsmą. Mokslininkai tam radiniui skiria didelę reikšmę.

Filosofų kongresas Romoje

Romoje posėdžiavo taptautinis filosofų kongresas, kuriame dalyvavo apie 200 įvairių kraštų pasižymėjusių filosofų. Kongreso dalyviai buvo taip pat priimti popiežiaus, kuris juos ragino „ne tik tarnauti mokslui, bet ir praktiniam gyvenimui". Iš vokiečių mokslininkų jame dalyvavo Frankfurto un-to rektorius prof. Hallsteinas ir Marburgo un-to rektorius prof. Ebbinghausas.

Naujas medicinos stebuklas

Kai kurie gydytojai po penicilino naujausiu medicinos stebuklu vadina Alfa spindulių veikimą, kuriais galima pagydyti daug veik neišgydomų ligų, kaip cukrinę ligą, arterijų sukalkėjimą, egzemas ir kt. Padaroma tam tikra radioaktyvi gydomoji radaro mostis, kuri uždedama ant žaizdos ir ją pagydo. Bet rimti mokslininkai į tos rūšies „stebuklus" žiūri kiek skeptiškai.

Patobulintas „širdies aparatas"

Temple un-to Pensilvanijos štate (JAV) medicinos fakultetas skelbia išradęs aparatą, kuriuo galima tuoj pat konstatuoti vos prasidedantį širdies susirgimą. Aparatas pavadintas „elektrokymografu" ir užfiksuoja net ir mažiausius širdies veikimo sutrikimus.

Siūlo steigti tarpt. universitetą

Tarptautinėje auklėjimo ir mokslo konferencijoje New Jorke buvo pasiūlyta realizuoti milžiniško masto planą, kuris įgalintų tarp atskirų kraštų mokslinius santykus padaryti nuoširdesnius.

Tuo projektu siūloma steigti didžiulį tarptautinį universitetą, kasmet pasiųsti į užsienį specializuotis ir priimti iš svetur po 50.000 amerikiečių profesorių ir studentų, paskelbti karą analfabetizmui, skatinti svetimųjų kalbų mokymąsi. Kiti konferencijos dalyviai siūlė šį projektą išplėsti taip pat vidurinėms mokykloms, priimant į Amerikos mokyklas ir pasiunčiant svetur po tūkstantį savų mokinių, be to, literatūrai, muzikai ir menui.

„Skraidanti tvirtovė" mokslo tarnybai

Amerikiečiai pasistatė „skraidančią tvirtovę" mokslo tarnybai ir ją aprūpino pačiais moderniausiais specialiais aparatais. „Tvirtovė" bus naudojama moksliniams skridimams į stratosferą ir kosminių spindulių veikimui tyrinėti.

Mokslininkų sąjunga

Londone įsteigta „Pasaulinė mokslininkų sąjunga", turinti 35.000 narių. Sąjungos nariai yra visa eilė pasižymėjusių amerikiečių atomo tyrinėtojų; sąjungos pirmininkas — prof. Fr. Joliot-Curie.

Rado Nojaus sarkofagą?

„N Z" skelbia, kad, bevykdant Triero muziejuje valymo darbus, rastas visiškai nesužalotas tenykščiame muziejuje išsilikęs Nojaus sarkofagas. Tai būtų pats vertingasis eksponatas iš ankstyvosios krikščionybės muziejinių brangenybių. Sarkofagas yra iš smiltaino, papuoštas simbolišku reljefiniu paveikslu, vaizduojančiu, kaip po Dižiojo tvano Nojaus arkos keleiviai su džiaugsmu sveikina su alyvos šakele snape skrendantį pirmąjį balandį.

Australai kviečia svetimus mokslininkus

Australijos kabinetas nusprendė kviesti į savo kraštą vokiečių mokslininkus ir technikus. Su jais turi būti sudaromi tuo reikalu privataus pobūdžio susitarimai. Kviečiamieji turi būti politiškai švarūs. Kita sąlyga — kad kviečiamiems dalykams turi stigti britų ar australų specialistų.

Steigiami prancūzų institutai

Prancūzų kultūrai skleisti Freiburge i. Br., Mainze ir Tiubingene įsteigti vad. Institut Français. Tokių institutų, priklausančių Prancūzų užs. reik. ministerijai, yra gausiai įsteigta įvairiuose užs. kraštuose. Juose skaitomi moksliniai pranešimai apie prancūzų pasiektus laimėjimus, mokslo, meno ir įvairiose kitose srityse.

Tarptautinė misijų konferencija

Pirmoji po šio karo tarptautinė misijų konferencija numatoma sušaukti š.m. liepos 5—27 d. Toronto mieste, Kanadoje. Į ją pakviesti įvairių kraštų, tam skaičiuje ir Vokietijos atstovai.

—— IVYKIAI IR ŽMONĖS ——

Katalikų publicistų suvažiavimas

Paryžiuje posėdžiavo pirmasis po šio karo Europos krikščionių publicistų suvažiavimas. Suvažiavimo svarbiausią diskusijų objektą sudarė tema: „Krikščioniškoji mintis ir kultūros krizė". Suvažiavime buvo griežtai pasisakyta prieš socialinę nelygybę, marksizmą ir egzistencializmą. Vokiečių katalikai rašytojai pasiuntė suvažiavimui sveikinimą, pažymėdami, kad šiuo momentu katalikybė yra vieninteli ryšys, jungiąs Vokietiją su dvasiniu pasauliu už jos ribų.

Modernieji „sūnūs palaidūnai"

Berlyno „Telegrafo" žiniomis, britų komunistų organo „Daily Worker" leidėjas perėjo į Katalikų Bažnyčią. Prancūzas profesorius Antonio Mantana, rašęs prancūzų komunistų organe „Humanite" vedamuosius, įstojo į jezuitų ordiną. Amerikos „N.Y. H.T." praneša, kad Thomas Norman su socialistų grupe reikalauja policiją ištirti politines žmogžudybes JAV įvykdytas, kaip spėjama, užsienio agentų, ir patikrinti komunistų veikimą pagal jų buvusio organo redaktoriaus parašytą knygą, pavadintą „Mano biografija", kur atskleidžiama visi jų užkulisiai.

Biznis ir menas

Vienas iš turtingiausių amerikiečių filmų magnatų pasirodo vieną dieną pas G. Bernardą Shaw. Su cigaru dantyse, rankas įsikišęs į kelinių kišenes, sako jis: „Ponas Shaw, aš norėčiau kai kuriuos jūsų veikalus įsukti į filmą. Aš juos gerai pažįstu. Jie yra geri, ir aš galiu už juos mokėti pinigą. Mano namuose nėra nieko, kas būtų per gražu, ir aš norėčiau, kad jūs šviestumėte juose kaip žvaigždė. — „O meisteri", kukliai atsakė rašytojas, giliai magnatui nusilenkdamas, „matau, matau, kad jūs tikrai esate menininkas. O aš — tik paprastas biznierius. Todėl matote, tamstele, kad tarp mudviejų nėra nieko bendro ir kad mudu vienas kito niekados nesuprasime" („Opera").

Imperatorienės sąžinė

Našlei kinų imperatoriaus žmonai Tsu—Hsi 1889 m. netikėtai šovė į galvą mintis vasaros rūmus, kuriuos visokie barbarai buvo 70 metų griovę ir plėšę atstatyti iš naujo ir padaryti dar puošnesnius. Tačiau tam reikalui reikėjo 50. milijonų dolerių, o juos ir imperatoriaus žmona negi iš kelmo išspirs. Ką daryti? Imperatoriaus žmona nusprendė apgauti valstybę, taip samprotaudama: paimsiu tą sumą iš kreditų, skirtų karo laivams statyti, — juk karo laivus vis tiek iššaudys, o rūmai, sykį pastatyti, liks amžinai.

Kaip tarė, taip ir padarė — ir stojosi puikūs vasaros rūmai. Revoliucija ėjo po revoliucijos, ritosi galvos, sugriuvo ir imperatoriaus sostai, karo laivai visi buvo nuskandinti iki vieno, o imperatoriaus vasaros rūmai tebestovi dar ir šiandien pusvalandis kelio į vakarus nuo Pekino, žėrėdami visa savo didybe, kaip tikras stebuklybos meno deimančiukas („D.N.Z.").

Chirico skandalas Prancūzijoj

Italas Giorgio de Chirico (skaityk: Kiriko), surealizmo kūrėjas, drauge su Picasso ir Matisse meno kritikų apšauktas vienu iš žymiausių 20—jo amžiaus menininkų, dabar prancūzų meno sferose sukėlė skandalą, paskelbdamas, kad visiškai nusisuka nuo savo ankstesniojo meno, atnešusio jam pasaulinę garbę. Net daugiau: Chirico skelbia, kad dalis ankstyvesnio periodo jo ir kitų kūrinių buvę suklastoti.

Senasis italų meisteris dabar daugiausia tapo autoportretus nauju stilium, vadindamas save „Pictor optimus" („geriausias tapytojas"). Tie autoportretai rodo jų kūrėją daugiausia su toreodoriškais kostiumais. Dingusios ankstyvesnės griežtos linijos, neįprastos perspektyvos, užpakalinės vizijų ir sapnų struktūros. Vietoj jų kyla vis nauji ir nauji „autoritratto" su puošniais renesanso ir baroko apdarais. Chirico sakosi visiškai nieko nenorįs girdėti apie „modernųjį" meną ir atsidėjęs studijuoja Dürerį, kurio jis yra didelis gerbėjas.

Tarptautinį mokinių susirašinėjimą, pradėjusį veikti 1919m., dabar globoja Sąjunginės Tautos. Komiteto būstinė yra Paryžiuje.

Kat. stud. vadų suvažiavimas

Europos Vakarų kraštų katalikų studentų vadų tarptautinis suvažiavimas buvo sušauktas Liuksemburge. Suvažiavime buvo svarstytos įvairios socialinės ir religinės problemos.

Britų studentų koledžas Vokietijoje

Göttingeno universitete Britų imperijos klausytojams atidarytas tam tikras koledžas su rinktine biblioteka. Studentai įsirašo normaliais Göttingeno un-to klausytojais.

Amerikoj du milijonai studentų

Po karo auklėjimas ir mokymas veik visuose kraštuose susidūrė su visa eile naujų problemų. Ypačiai stengiamasi reformuoti aukštosios mokyklos JAV, kur studentų skaičius iš 780.000 1943m. pašoko iki 2 milijonų 1946m. Už karo dalyvių mokslą (tokių yra apie 270.000) pasižadėjo užmokėti valdžia, tačiau nemažas skaičius turės taip pat patys sau pragyvenimą pelnytis. Pereitą semestrą trūko apie 10.000 profesorių, nes ne visi — dėl permažo atlyginimo — ryžtasi į senąjį darbą, grįžę iš kariuomenės, vėl įsitraukti.

Vyriausybė mano, kad per ateinančius dešimt metų studentų skaičius dar daugiau didės. Bus stengiamasi padėti taip pat nepasiturintiems, tačiau bus taip pat žiūrima, kad vienose mokslo šakose nesusidarytų jų per didelis kiekis, o kitur per mažas. Bus proteguojami technikiniai mokslai, „kaip ir dera atomo amžiuje". Planuojama studijų reikalams sudaryti tam tikrą tautinę komisiją.

Prancūzai meldžiasi už vokiečius

„Maldos žygio už Vokietiją" sąjūdis, sukeltas Tulūzos arkivyskupo kard. Saliege, jau turi apie 80.000 narių. Jo tikslas — melstis už vokiečius ir santykius tarp abiejų tautų padaryti kiek galint švelnesnius.

Kas jums patinka moteryje?

Tokį klausimą vienas Stokholmo žurnalas pastatė švedų vyriškajam pasauliui. Ir pasirodė, kad pagal eilę daugiausiai vyrams patinka šie moterų būdo ypatumai: 1. gerumas, 2.

tvarkingumas, 3. patrauklumas, 4. taupumas, etc. Ir tik kelintoj vietoj pasirodė gražumas...

Kaip kinai vaizduojasi „penkis didžiuosius"

Kinų laikraštis „Sin Wan Pao" taip mėgina apibūdinti „penkis didžiuosius": Prancūzai ,tik baigę kalbėti, tuojau ima ir veikti. Anglai veikia kalbėdami. Amerikiečiai kalba tik tada, kai jau yra ką padarę. Rusai tik veikia, o kalbėti iš viso nekalba. Kinai tik kalba ir kalba — ir nieko neveikia.

Juodosios biržos realybė

Žymus prancūzų jaun. kartos katalikų rašytojas Georges Bernanos Ženevoje skaitytame pranešime tuo reikalu taip byloja: „Europai, rodos, šiandien nieks taip baisiai nerūpi, kaip kad juodoji birža... Atrodo, kad joje pradedama kurti rankų civilizacija — išmaldos prašančių, ją imančių ir vagiliaujančių rankų vietoj tikrosios sielos civilizacijos. Tokios rankos yra mašinos, atominė bomba sukūrė rankas pasauliui sugniuždyti. Tikrai, kodėl mes turime bombą, kuri gali per vieną vienintelę minutę sugriauti ištisą miestą, bet neturime tokios mašinos, kuri galėtų tuo pačiu laiku jį atstatyti?... Pasaulio mašinomis ir žmonių mase neišgelbėsi. Jį išgelbės tiktai laisvas žmogus" („Time", New York).

Churchillis vietoj švyturio

„Les Lettres Francaises" kiek ironiškai pasisako dėl tų britų projekto, kurie, norėdami įamžinti Winstono Churchillo nuopelnus šiame kare, nutarė juos įamžinti tokiu būdu: prie Doverio pakrančių, lygiai priešais Prancūziją, vietoj švyturio pastatyti monumentalią Winstono Churchillo statulą, kuri drauge eitų ir švyturio pareigas, o laivams reikalingus signalus raudona ir balta šviesa pakaitomis svaidytų niekad neužgęstąs britų ekspremjiero cigaras. Prancūzų laikraštis projekto autoriams pataria pasirūpinti, kad tas Churchillo pavidalą turįs gauti naujoviškas švyturys neužmirštų gauti ir jo figūros storumo...

Mokinių miestas niekeno žemėje

Karas ypač daug žalos padarė jaunimui. Dar ir šiandien karo paliestose šalyse rasime būrius vaikigalių, besivalkiojančių apie namus ir beprašančių duonos, geležinkelio stotyse pardavinėjančių uždraustas prekes arba kartais net organizuotai puolančių maisto ar prekių sandėlius.

Amerikiečių „Saturday Evening Post" Filadelfijoje plačiai rašo apie tokių naujos rūšies „bezprizornikų" veikimą ir gyvenimą Italijoje, kurių ne vienas būrys yra įsikūręs „niekeno žemėje" ir iš kur jie kartais pradeda organizuotas „operacijas" prieš sąjungininkų susisiekimo ir tiekimo kelius. Geraširdžiai italai, norėdami šios rūšies Robinzonus vėl atversti į gerą kelią, netoli nuo Romos, prie Santa Marinellos ir prie Lanciano Abruzzuose amerikiečių „Boy's Town" pavyzdžiu įsteigė vad. „vaikų miestelius", kur jie patys kaip išmanydami tvarkosi.

Vieno tokio „miestelio" burmistras parašė italų krikščionių partijos demokratų vadui Don Sforzio laišką, kurį ištisai atspaudė amerikiečių žurnalas „People and Liberty" New Yorke. Laiške, be kita ko, rašoma:

„Aš esu vaikų kaimo Lanciane burmistras. Vadinuosi Antonio Chiarini. Turiu šešiolika metų amžiaus. Mūsų kaimas susikūrė beveik jau prieš 7 mėnesius. Čia bendrą gyvenimą gyvena daug vaikų, bet mes visi stengiamės gyventi, kaip suaugę... Kada jūs atvyksite į Abruzzus? Gyvename senąme, visų apleistame name; miegame ant grindų ir beveik neturime kuo apsikloti. Gal jūs norite pažiūrėti, kaip aš atrodau? Mano švarkas pasiūtas iš senos karinės medžiagos, iš kurios daromos palapinės, — virvutėmis, nukniauktomis iš virvių fabriko. Mano batai padaryti iš sudėvėtų ir numestų auto ratų gumų. Mano bendradarbis, miesto tvarkytojas Vincenzo, dėvi tokiu pat švarku, tik toks skirtumas, kad jo švarkas vietoj virvučių susiūtas viela. Taip pat ir Pepinuzzio, kuris biauriai atrodo, bet visiems stengiasi ką nors gero padaryti. Anksčiau jis buvo labai piktas. Jo tėvas yra kilęs iš Guercino, bet jį sudraskė mina" . . .

Ten vaikai viską patys tvarko, visa valdžia jų rankose, laisvai renka burmistrą ir kaimo tarybą policijos ir kt. pareigūnus. Net turi savo banknotus atsispaudę. Veik visi lanko amatų mokyklas ir ruošiasi profesiniam darbui . . . Tokia tų vargšų bedalių vaikų buitis.

Suvažiuos 15.000 jaunimo atstovų

1947m. rugpiūčio mėn. Norvegijoje, Oslo mieste, šaukiamas antrasis pasaulinis krikščionių jaunimo suvažiavimas. Tikimasi sulaukti apie 15.000 jaunimo atstovų iš įvairių pasaulio kraštų. Suvažiavimui ruošti komitetą sudaro 20 kraštų atstovai.

Dėkoja Hearstui

Lietuvos konsulas P. Daudžvardas pasiuntė padėkos laišką didžiajam Amerikos spaudos „karaliui" už objektyvų ir teisingą Lietuvos reikalų nušvietimą.

Paskaita Vašingtone apie Pabaltijo likimą

Žinomas JAV žurnalistas ir politikas W. H. Chamberlainas, vienas iš New Yorko savaitraščio „New Leader" redaktorių, Katalikų unto Vašingtone pakviestas, skaitė paskaitą apie Pabaltijo likimą. Kalbėtojas reiškė nuomonę, kad dėl Pabaltijo valstybių okupacijos vargu su sovietais pavyks susišnekėti. Pabaltijo kraštus galįs greičiausiai išlaisvinti tiktai karas.

Bevažinėdamas 1946 m. po Europą, jis aplankęs daug baltų DP stovyklų Vokietijoje ir Italijoj ir sutikęs daug inteligentingų lietuvių. Baltus ištikusi didžiausia tragedija, bet jie veikia pavyzdingai.

Lenkijos dvasininkų kraujo auka

Iš Lenkijos dvasininkų 1939—1945 karo metai pareikalavo nepaprastai didelių ir kruvinų aukų. 1939 metais Lenkijoj buvo 20 diacezijų su 10.015 kunigų. Iš jų 1811, vadinasi 18%, turėjo mirti žiauria prievartos mirtimi. Į šitą skaičių neįeina vienuoliai ir studentai teologai. Kai kurių diacezijų buvo iššudyta 40%, kitur net apie pusę visų katalikų kunigų Didžioji kunigų dalis (daugiau kaip 1000) buvo nužudyti ne Rusijos, Lenkijos ar Vokietijos koncentracijos stovyklose, bet jų pačių parapijose. Šiandien yra aišku, kad nė viena kita profesija ar luomas Lenkijoje taip skaudžiai nenukentėjo, kaip Lenkijos dvasininkai.

Atsiųsta paminėti

Jonas ir Adolfas Mekai IŠ PASAKŲ KRAŠTO. Rinktinės įvairių tautų pasakos. Iliustravo VI. Adamkevičius. Išleido „Giedra' spausdinta rotatorium, 64 psl., kaina 6 RM.

Maurise Rostand ŽMOGUS, KURĮ UŽMUŠIAU. Drama trijuose veiksmuose su prologu. Vertė A. Landsbergis ir J. Mekas. Spaudė „Giedra", tiražas tūkstantis egzempliorių privatiems vertėjų reikalams.

VAGOS, mėnesinis kultūros žurnalas, 6-tas numeris. Spausdinta Uchtėjė rotatorium, 76psl., kaina 5 RM.

„ŽIBINTAS", neperiodinis jaunimo žurnalas 9 nr., leidžiamas Grevene, spausdintas spaustuvėje, ilustruotas, 26 psl., kaina 4 RM.

PRANEŠIMAS

Mėnesinio kultūros žurnalo „Aidų" užsakymo reikalais prašoma kreiptis: **„Aidai" — Augsburg-Hochfeld, Baltic DP Camp.**

Atskiro numerio kaina RM. 6.— Žurnalas 48 pusl. 30×21. Platintojams duodama 7% nuolaidos. Kreditan nesiunčiamas. Stovyklų platintojai prašomi pranešti pageidaujamą gauti egz. skaičių. Žurnalo tiražas labai ribotas.

Už anksčiau ėjusį „Aidų" žurnalą prašome atsiskaityti tiesiogiai su ankstyvesniuoju leidėju Dr. V. Bieliausku, **München 23, Dreschstr. 5.**

„Aidų" redakcijos adresas: München 27, Lamontstr. 21, Litauisches Komitee.

„Aidų" Administracija

T U R I N Y S

Psl.

A. Maceina — Kultūros tragizmas 1
J. Baltrušaitis — Akordai (eilėr.) 5
J. Aistis — Pavasaris. Yra gi mūs (eilėr.) 7
Pr. Kozulis — Pakaruoklio klumpė (novelė) . . . 8
Z. Ivinskis — Lietuvių tautos valstybinės sąmonės reikšmingieji etapai 10
K. Bradūnas — Pomirtinės kaukės (eilėr.) 14
J. Grinius — Tradicijos ir pažanga 15
Prof. J. Brazaitis — Mokyklos ir mokytojo uždaviniai tremtyje 20
Fr. Werfel — Giesmė apie piemenaitę (romano ištrauka) 23
A. V. — Zoracho skulptūros 26
B. Ward — Valstybinama Europos pramonė? (Išvertė Dr. M. Krasauskaitė) 27
A. P. — Modernioji medžio raižyba 31

MŪSŲ BUITY

J. Grinius — Poeto palikimas 32
P. Jurkus — Lietuvių vestuvės tapyboje 33
* * * — Gera reprezentacija 34

KŪRYBOS PASAULY 41

ILIUSTRACIJOS

P. Augius — Augustinavičius — Iliustracija . . . 7
Edvard Munch — Šauksmas 9
V. Petravičius — Mąstytojas 13
Vyt. Mykolaitis — Studija 19
W. Zorach — Motina ir vaikas 26
E. Munch — Autoportretas. Senas žvejys 31
V. Simankevičius — 8, 9, 14, 23 puslapių piešiniai
E. Krasauskas — Viršelių ir skyrių vinjetės.

AIDAI — lithuanian cultural magazine — ECHOES
Published under DP — Publications Authorization
US —E—7, OMGB, (Information Control Division)
No. 1, — April, 1947
Editor and publisher — Jonas Sakevičius
Pritshop — Haas & Cie, Augsburg

Red. leidėjas — Jonas Sakevičius. Redaktorius — Kazys Bradūnas. Redakcijos adresas: München 27, Lamontstr. 21, administracijos — Augsburg, Hochfeld, D.P. Baltic Camp. Numerio kaina 6 RM.